

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra občanské výchovy a filosofie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Komparace vybraných koncepcí socioekonomických alternativ
The Comparison of the Chosen Concepts of Socioeconomic Alternatives

Lukáš Ulrych

Vedoucí práce: PhDr. Josef Straceny, CSc.

Studijní program: Učitelství pro střední školy

Studijní obor: D-ZSV

2018

Odevzdáním této diplomové práce na téma Komparace vybraných koncepcí socioekonomických alternativ potvrzuji, že jsem ji vypracoval pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 30.6.2018

Mé poděkování patří PhDr. Josefu Stracnému, CSc. za odborné vedení, trpělivost a ochotu, kterou mi v průběhu zpracování diplomové práce věnoval.

ABSTRAKT

Ambicí této diplomové práce je přispět k obohacení politické imaginace ve smyslu schopnosti přemýšlet o alternativních socioekonomických uspořádáních lidské společnosti. Jejím tématem je komparace tří vybraných koncepcí socioekonomických alternativ podle následujících kritérií: (1) míra ekonomické demokracie ve smyslu kontroly podniků pracujícími a ve smyslu kontroly ekonomiky jako celku občany, (2) jejich politických systémů a (3) způsobů odměňování. Vybrané koncepce alternativních socioekonomických uspořádání představují koncepce tržního socialismu Davida Schweickarta, kybersocialismus Allina Cottrella a W. Paula Cockshotta a partekon Michaela Alberta. Naplnění tohoto cíle bylo dosaženo prostřednictvím analýzy a deskripce vybraných koncepcí socioekonomických alternativ a jejich následná komparace na základě výše zmíněných kritérií. Kromě metod analýzy a komparace bylo při tvorbě práce užito také indukce, dedukce, analogie a abstrakce.

Na základě komparace vybraných socioekonomických alternativ podle zvolených kritérií jsme zjistili, že velká míra ekonomické demokracie ve smyslu kontroly podniků pracujícími, jako v případě tržního socialismu, oslabuje míru vlivu občanů na řízení ekonomiky jako celku a naopak, velký vliv občanů na ekonomiku jako celek omezuje podnikovou samosprávu, ukázkou čehož je případ kybersocialismu. Rovnováhu mezi oběma těmito principy představuje partekon.

Při porovnání politických systémů daných alternativ byl označen za nejméně ideální systém partekonu, který by v případě naší hypotézy jevil největší míru demokratického deficitu kvůli systému nepřímých voleb do jeho politických orgánů. Za nejideálnější politický systém byl označen systém kybersocialismu, který v sobě kombinuje ve vyvážené míře principy přímé a zastupitelské demokracie, v jejímž rámci jsou zástupci lidu vybíráni losem.

V rámci komparace způsobů odměňování jsme zjistili, že všechny koncepce alternativ se snaží při odměňování využívat zásadu „každému podle jeho práce“, ale nečiní tak však všechny stejně důsledně. V tržním socialismu je tento princip ohrožován působením trhu, v kybersocialismu nezohledňováním různě náročných pracovních podmínek. Nejdůsledněji byl tento princip dodržován v partekonu, který odměňuje lidi na základě jejich pracovního úsilí a obětí.

Na základě výsledků této práce je možné se seznámit s koncepcemi vybraných alternativních uspořádání společnosti, které mohou být inspirující z hlediska politického, ekonomického i filosofického myšlení, stejně jako mohou některé prvky těchto alternativ představovat možná řešení určitých současných socioekonomických problémů.

KLÍČOVÁ SLOVA

Socioekonomické alternativy, kybersocialismus, ekonomická demokracie, partekon, ekonomické plánování, participativní demokracie.

ABSTRACT

The aim of this diploma thesis is to enrich the political imagination in terms of the ability to think about alternative socioeconomic arrangement of the human society. Its topic is a comparison of three chosen concepts of socioeconomic alternatives according to the following criteria: (1) the degree of economic democracy in terms of the employees' control of enterprises and in terms of the citizens' control of economy, (2) their political systems and (3) the means of remuneration. The chosen concepts of alternative socioeconomic arrangement present concepts of market socialism of David Schweickart, cybersocialism of Allin Cottrell and W. Paul Cockshott and the participatory economics of Michael Albert. The aim of this diploma thesis was realized through the analysis and description of the chosen concepts of socioeconomic alternatives and their subsequent comparison by virtue of the mentioned criteria. Besides the method of analysis and comparison there were also used the methods of induction, deduction, analogy and abstraction.

By virtue of the comparison of the chosen socioeconomic alternatives according to the criteria we found out that large measure of economic democracy in employee's control of enterprises, as in the case of market socialism, decreases the degree of influence of citizens on the management of economy as a whole. On the contrary, big influence of citizens on the economy limits the enterprise's self-government, which can be seen in cybersocialism. The balance between these two principles is presented by the participatory economics.

The least suitable system in the comparison of the political systems of the given alternatives was the participatory economics system. It showed the biggest degree of democratic deficit due to the system of indirect elections into its political organs. The most idealistic political system was considered the system of cybersocialism which combines principles of direct democracy and representative democracy in which the representatives of the society are chosen by drawing lots.

Within the comparison of the means of remuneration we have found out that all the concepts of alternatives try to use the rule of giving everyone as much as they deserve but not consistently. This principle is endangered in the market socialism by the market itself, in cybersocialism it is endangered by not taking into consideration the differently demanding working conditions. The most consistent was the principle of participatory economics which remunerates people by virtue of their working efforts and sacrifice.

The ends of this thesis provide the possibility to be acquainted with the concepts of the chosen alternatives of the arrangement of the society which might be inspiring in terms of the political,

economic and philosophical thinking. What's more, some of their features might present possible solutions of several current socioeconomic problems.

KEYWORDS

Socioeconomic alternatives, cybersocialism, economic democracy, parecon, economic planning, participatory democracy.

Obsah

Úvod.....	8
1. Analýza vybraných koncepcí socioekonomických alternativ	10
1.1 Ekonomická demokracie (David Schweickart).....	10
1.1.1 Základní model ekonomické demokracie	10
1.1.2 Ekonomická demokracie jako řešení odstraňující negativa kapitalismu	21
1.1.3 Rozšířený model ekonomické demokracie	26
1.2 Kybersocialismus (W. Paul Cockshott a Allin Cottrell)	28
1.2.1 Kritika režimů sovětského typu.....	28
1.2.2 Oceňování a odměňování na základě pracovních hodnot	31
1.2.3 Kybernetické centrální plánování produkce.....	37
2.2.4 Participativní demokracie.....	49
1.3 Partekon (Michael Albert).....	53
1.3.1 Společenské vlastnictví produkčních prostředků	53
1.3.2 Rady	54
1.3.3 Komplexy vyvážených pracovních činností.....	56
1.3.4 Odměňování	60
1.3.4 Decentralizované participativní hospodářské plánování.....	61
2. Komparace vybraných koncepcí socioekonomických alternativ	68
2.1 Komparace míry ekonomické demokracie jednotlivých alternativ.....	69
2.1.1 Komparace míry ekonomické demokracie na pracovišti	69
2.1.2 Komparace míry ekonomické demokracie při řízení ekonomiky	70
2.2 Komparace politických systémů	72
2.3 Komparace způsobů odměňování	75
Závěr.....	79
Seznam použitých informačních zdrojů	83

Úvod

Komparaci vybraných koncepcí socioekonomických alternativ jsem si jako téma této diplomové práce vybral proto, že se podle mého názoru v současnosti drasticky omezila politická imaginace ve smyslu schopnosti uvažovat o alternativním uspořádání společnosti za účelem dosažení emancipace, více demokracie a sociální spravedlnost. Slovy Marka Fishera se zdá, že „*dnes je snaží představit si konec světa než konec kapitalismu*“ (Fisher 2010, s. 9). Lidstvo jako by podleho pesimistické víře, že jiný svět není možný a tím také přestalo jevit zájem svět změnit. Důvody tohoto pesimismu není těžké pochopit, pokud se alespoň zběžně seznámíme s dějinami 20. století, ve kterém se snahy o lepší a spravedlivější společnost změnily v tragédie. Příkladem za všechny je případ sovětského komunismu, který jako hlavní vyzyvatel současného systému naprosto selhal. Lidstvo se musí z jeho historie poučit, aby nedošlo k jejímu opakování, stejně jako se poučilo z obdobně tragického prvního novodobého evropského pokusu o nastolení svobody a demokracie, kterým byla Velká francouzská revoluce. Ačkoli i ona představovala tragické selhání svých původních cílů, přesto lidé nepřestali věřit, že může existovat jiný, lepší svět než tehdejší realita despotické absolutistické monarchie, a usilovat o změnu.

Před lidstvem v současnosti stojí mnoho výzev, jejichž úspěšné překonání pravděpodobně bude vyžadovat hluboké socioekonomické změny. V této souvislosti můžeme zmínit například současný tržně kapitalistický ekonomický model, o jehož udržitelnosti lze přinejmenším velice pochybovat, nebo vědecko-technický pokrok ve znamení čtvrté průmyslové revoluce. V jejím rámci dochází k nahrazování práce lidí stroji a softwarem, v důsledku čehož se stává lidská práce méně a méně potřebná (Hejduk, Smejkalová, Špidla 2017). Jestliže však budou stroje v pracovním procesu čím dál častěji nahrazovat lidi, kdo a za co si bude jejich zboží kupovat? Tato a další obdobné otázky vyžadují, abychom opět začali přemýšlet nad tím, jak jinak by mohl být náš socioekonomický systém uspořádán. K tomu je však nutné povzbudit naši politickou imaginaci, jejíž současná omezenost zahluje paletu možných řešení různých současných sociálních a ekonomických problémů, které mohou být v rámci současného systému dokonce neřešitelné. Pokud dochází v současnosti k omezení a selhávání politické imaginace, měly by podle mého názoru společenské vědy přispívat k jejímu obohacování. Tato diplomová práce si klade za ambici k tomuto cíli svým malým dílem přispět.

Hlavní cíl této diplomové práce představuje komparace tří vybraných koncepcí socioekonomických alternativ z hlediska ekonomické demokracie, jejich politických systémů a

způsobů odměňování. Dílčím cílem této práce je analýza tří vybraných koncepcí socioekonomických alternativ a jejich následná deskripce.

Hlavními prameny, z nichž budeme vycházet, představují knihy *Po kapitalizme: ekonomická demokracia* Davida Schweickarta (2010) a *Kybersocialismus* od autorské dvojice Allina Cottrella a W. Paula Cockshotta (2006.) Posledním zdrojem koncepcí socioekonomických alternativ představuje kniha Michaela Alberta (2012) *Partekon, život po kapitalismu*.

Z metodologického hlediska budou při tvorbě této práce použity zejména metody analýzy a komparace, ale také dedukce, indukce, abstrakce a analogie.

Struktura této diplomové práce bude tvořena kromě úvodu dvěma kapitolami a závěrem. V první kapitole se budeme věnovat analýze a deskripci jednotlivých koncepcí socioekonomických alternativ. V následující kapitole se budeme zabývat komparací těchto koncepcí, a to z hledisek míry ekonomické demokracie, jejich politických systémů a způsobů odměňování. Kromě komparace samotné se v této části práce budeme kriticky vyjadřovat k případným nedostatkům či rizikům vyplývajícím z vlastností koncepcí socioekonomických alternativ a pokusíme se také formulovat opatření, která je budou odstraňovat. V závěru práce shrneme výsledky analýzy a komparace koncepcí socioekonomických alternativ. Následně se pokusíme odpovědět na otázku, která ze socioekonomických alternativ se na základě předchozího zkoumání jeví jako nejlepší.

1. Analýza vybraných koncepcí socioekonomických alternativ

1.1 Ekonomická demokracie (David Schweickart)

Ekonomická demokracie¹ je koncepcí alternativního socioekonomického uspořádání z pera Davida Schweickarta, který je profesorem filosofie na Loyola University v Chicagu a věnuje se kritické teorii společnosti, ekonomiky a diskriminaci marginalizovaných skupin obyvatelstva. Ekonomickou demokracii lze charakterizovat ve stručnosti jako určitou formu tržního socialismu, který klade velký důraz na participaci občanů na ekonomickém rozhodování a na ekologii. Tyto a další její prvky rozebereme níže. Východisky tohoto modelu alternativního socioekonomického uspořádání jsou jednak kritika státně kapitalistických společností sovětského typu, z jejichž selhání Schweickart vyvozuje mimo jiné nutnost existence trhu, jednak kritika kapitalismu. Podle Schweickarta (2010, s. 48) jsou kapitalismu z jeho podstaty mimo jiné vlastní následující problémy: velká majetková a příjmová nerovnost, nezaměstnanost, přepracovanost, nedostatek skutečné demokracie a ničení životního prostředí. Cílem ED je tyto problémy kapitalismu odstranit či omezit na snesitelnou míru.

1.1.1 Základní model ekonomické demokracie

Základní model Ekonomické demokracie je, jak konstatuje sám autor, „*nevyhnutně štylizovaný a zjednodušený. Ekonomická demokracia bude v skutočnosti oveľa zložitejšia a menej čistá*“ (Schweickart 2010, s. 74), než jak je prezentována v jeho knize. Základní model tedy představuje ideální typ ve weberiánském smyslu slova a jeho úkolem je tak charakterizovat základní instituce ekonomické demokracie jako socioekonomické alternativy. Hlavními charakteristickými rysy ED jsou podniky řízené samosprávou pracujících, společenská kontrola investic a tržní prostředí spolu s férovým zahraničním obchodem. Těmito charakteristickými rysy se nyní budeme zabývat.

Trh

Ekonomická demokracie je tržní ekonomikou,² „*prinajmenšom v rozdelování spotřebných a základných prostriedkov. Firmy kupujú suroviny a stroje od iných firiem a predávajú svoje produkty ostatným podnikom alebo spotrebiteľom*“ (Schweickart 2010, s. 75). Ceny jsou určovány pouze poptávkou a nabídkou, ale v případě nezbytnosti mohou být použity takové instrumenty hospodářské politiky, jakými jsou cenová kontrola nebo dotace například v případě

---

¹ Dále jen ED.

² Nikoli však kapitalistické, protože samospráva pracujících odstraňuje separaci přímých producentů od produkčních prostředků, což je hlavní rys kapitalismu.

tržních selhání a veřejných statků, které z podstaty věci nedodává trh v dostatečném množství, neboť společenský prospěch je větší než individuální.

Samospráva pracujících³

Podniky jsou demokraticky kontrolovány na základě samosprávy těmi, kteří v nich pracují. Jiné právní formy, jako například akciové společnosti a společnosti s ručením omezeným v základním modelu ED neexistují. Pracující zodpovídají za veškeré záležitosti spojené s chodem podniku a při rozhodování o nich disponuje každý z nich jedním hlasem stejné váhy. Společně rozhodují o tom, co a jak se produkuje, jak je organizována práce a jaká disciplína práce je v pracovním kolektivu vyžadována, jaká technika a technologie jsou při produkci využity, společně také určují ceny své produkce a výši svých odměn (Schweickart 2010, s. 74). V souvislosti s odměňováním je vhodné dodat, že cílem není přílišné rovnostářství podryvající motivaci pracujících. Schweickart (2010, s. 74) předpokládá, že většinou budou lépe odměňováni kvalifikovaní, služebně starší pracovníci spolu s manažery. Nespokojené zaměstnance na pracovišti nic a nikdo nedežní a mohou hledat práci na jiném pracovišti. V menších podnicích samosprávy pracujících fungují na bázi přímé demokracie, ale na větších pracovištích fungují na principech zastupitelské demokracie, kdy si pracující volit své zástupce do rad pracujících. Ty těsně spolupracují s manažerem a managementem podniků, které si samosprávy buď volí ze svého středu, či si je najímají zvenčí podniku. Vztah managementu a pracovního kolektivu by měl dovolit jistou míru autonomie managementu při rozhodování, nutnou k efektivnímu řízení podniku, ale nesmí umožnit zneužívání zaměstnanců managementem. Tomu má zamezit skutečnost, že suverénem v podniku jsou vždy pracující, od nichž plyne veškerá moc v rámci samosprávy, a management tak má od počátku nastavené jasné mantinely svého jednání.

Ačkoli pracující kontrolují produkční prostředky na svých pracovištích, nejsou jejich vlastníky. Veškeré produkční prostředky jsou kolektivním vlastnictvím společnosti (Schweickart 2010, s. 75) a pracovním kolektivům jsou svěřovány. Z toho vyplývají pro jednotlivé samosprávy pracujících určité povinnosti. Musí zachovávat hodnotu svěřených produkčních prostředků, z čehož plyne povinnost samospráv pracujících vést odpisový fond pro účely oprav, obnovení, nahrazení či vylepšení produkčních prostředků. Finance z tohoto fondu nesmí být využity

---

³ Dáváme přednost pojmu „samospráva pracujících“ před termínem „zaměstnanecká samospráva“, který užívá slovenský překlad Schweickartovy knihy. Činíme tak proto, že samospráva pracujících odpovídá mnohem více anglickému slovnímu spojení „worker self-management“ užitý v anglickém originále Schweickartovi knihy (Schweickart 2002, s. 47).

ke zvýšení příjmu pracujících. Produkční prostředky smí prodat pouze v případě, že prodejem získané finance budou použity ke koupi jiných produkčních prostředků. Prodejem produkčních prostředků získané finance nemohou být využity ke zvýšení příjmu pracujících, neboť jsou to produkční prostředky společnosti jako celku, nikoli konkrétní samosprávy pracujících. Proto musí být také případné nevyužité peníze po koupi produkčních prostředků poslány do společenského finančního fondu. Další povinností samosprávy pracujících je platit daň ze základních prostředků.⁴ V případě hospodářských problémů mohou samosprávy reorganizovat podnik a jeho vybavení. Pokud by pracující chtěli omezit produkci a nechtěli platit dan ze základních prostředků, která se týká nevyužitých kapacit, mohou je prodat, finance však opět poputují do společenského investičního fondu. V případě, že podnik není schopen generovat dostatek prostředků, aby garantoval každému členu samosprávy státem definovaný minimální příjem, musí vyhlásit bankrot. Produkční prostředky spravované takovým podnikem jsou rozprodány ostatním podnikům a takto získané prostředky poslouží k uhrazení dluhů. Pracující zbankrotovaného podniku si následně musí hledat práci na jiném pracovišti, kde se opět stanou plnoprávními členy tamní samosprávy pracujících.

Konsekvence samosprávy pracujících na chování podniků v rámci ED

Uplatnění samosprávy pracujících má za následek, že se samosprávné podniky v určitých případech oproti kapitalistickým podnikům chovají odlišně a řídí se odlišnou logikou. Jedním z podstatných rozdílů mezi kapitalismem a systémem ED je, že zatímco v kapitalismu je cílem firem maximalizace zisku kapitalistů, v ED je cílem pracovních samospráv maximalizace příjmů na pracujícího, tedy částky zbylé po odečtení veškerých nákladů, daní a odvodů do odpisového fondu vyplácené jednotlivým pracujícím (Schweickart 2010, s. 75). Pracovní síla či jinak řečeno cena práce nepatří v samosprávných podnicích mezi náklady, neboť je zdrojem příjmu pracujících. Z toho vyplývá v podmínkách ED zásadní omezení, nebo snad i téměř vymizení negativní formy mzdové konkurence, kdy si podniky nekonkurují kvalitou svého zboží a služeb, ale tím, jak špatně platí vlastní zaměstnance a jak málo investují do jejich pracovních podmínek. Samosprávné podniky si konkurují zejména kvalitou svého zboží, protože mzdový dumping stejně jako špatné pracovní podmínky jsou v rozporu se zájmy členů pracovního kolektivu, jelikož by tím snižovali vlastní příjmy a životní úroveň. Tržní konkurence mezi samosprávnými podniky zajišťuje, že nenastane opak mzdového dumpingu, kdy by pracovní kolektivy nadhodnocovaly hodnotu výsledků své práce a předražovaly by tak

---

⁴ O ní více v části *Společenská kontrola investic*.

své zboží a služby. Další odlišností samosprávných podniků je podle Schweickarta (2010, s. 149) jejich nezainteresovanost na snižování počtu pracovních sil nebo nahrazování kvalifikovaných pracujících nekvalifikovanými.

Samosprávné podniky se však nejvíce od svých kapitalistických protějšků odlišují tím, že mají menší tendenci expandovat. Je tomu tak ze dvou důvodů. Zprvu proto, že zatímco cílem kapitalistických podniků je maximalizovat celkový zisk, cílem samosprávných podniků je maximalizace zisku na pracujících, což zásadně ovlivňuje logiku expanze obou forem podniků. Ukažme si to na jednoduchém příkladu. Představme si, že vlastníme malý podnik s 10 zaměstnanci, přičemž náš roční zisk z práce zaměstnanců je 500 tisíc Kč a mzdy zaměstnanců činí ročně 1 milion Kč. Poptávka po námi produkováném zboží je tak velká, že mi dovoluje zdvojnásobit produkci, což předpokládá zaměstnat také dvakrát více zaměstnanců. Po rozšíření produkce máme 20 zaměstnanců, výše jejich mezd se nezměnila a ročně činí 2 miliony Kč, zatímco náš zisk z práce zaměstnanců je nyní 1 milion Kč. Pokud však místo kapitalistického podniku budeme uvažovat samosprávný podnik, který působí ve stejných podmínkách jako prvně zmíněný kapitalistický podnik, pak před jeho expanzí pobíralo jeho 10 pracujících dohromady 1,5 milionu Kč. Každý pracující pobírá 150 tisíc měsíčně. Po expanzi, kdy se počet pracujících samosprávného podniku rozšíří celkem na 20 pracujících, dosahují jejich příjmy dohromady 3 miliony Kč, ale každý zaměstnanec dostává ročně stále 150 tisíc Kč, tedy úplně stejně jako před expanzí samosprávného podniku. Jelikož se pracujícím v samosprávném podniku nezvýší příjem následkem expanze, nemají tak fakticky pobídku rozšířit svou produkci. To však vůbec neznamená, že by samosprávné podniky nemohly nikdy expandovat a přijímat nové pracovníky. Samosprávné podniky expandují tehdy, když s rozšiřováním produkce dostatečně rostou výnosy z rozsahu, a to až do situace optimální efektivity, za jejíž mez na rozdíl od kapitalistického podniku nezachází. Druhý důvod menších tendencí samosprávných podniků expandovat vyplývá ze samé podstaty demokracie. Zvýšením počtu pracovníků se zmenšuje vliv jednotlivce na chod podniku. Pokud jsme jedním z 10 původních pracovníků samosprávného podniku před jeho expanzí, pak je váha našeho hlasu po rozšíření na 20 pracujících poloviční. Z toho také plyne, že expanze firem v ED probíhá postupně, nikoli skokem. „*Demokratické firmy budou ve všeobecnosti klást odpor proti expanzi, kým nebude jasný a hmatatelný finanční prospěch*“ (Schweickart 2010, s. 151).

Na základě výše řečeného Schweickart (2010, s. 151-152) vyvozuje následující vlastnosti podniků spravovaných samosprávami pracujících v podmínkách ED:

1) Samosprávné podniky jsou menší než jejich kapitalistické protějšky a expandují až do doby, kdy dosáhnou optimální technické efektivity. V případě dostatečně velké poptávky vznikají nové samosprávné podniky, někdy i odtržením od původních samosprávných podniků, jako se tomu děje v případě družstevní korporace *Mondragon*.⁵

2) Samosprávné podniky jsou oproti kapitalistickým firmám méně soutěživé. Rozhodně hájí svůj podíl na trhu, aby nebyl snížen příjem na pracovníka, ale mají menší motivaci vyřazovat konkurenci a navíc ji nemohou z podstaty ED odkoupit. Samosprávné podniky nemají ani tolik tendenci k fúzování, pouze v případě, že by na jejím základě došlo k dostatečnému navýšení výnosů z rozsahu. Hlavním cílem samosprávného podniku je tedy zabránění ztrátě svého podílu na trhu.

3) Z menší velikosti samosprávných podniků a menších motivací k likvidaci konkurence či k fúzování vyplývá také zásadně menší tendence k monopolizaci. Od trhu se samosprávnými podniky lze očekávat dokonalejší konkurenci, než která panuje v podmínkách soudobého kapitalismu.

4) Ačkoli samosprávné podniky tendují k menší velikosti, existují rovněž i větší podniky. Pro samosprávné podniky je za jistých okolností výhodné zapojovat se do vyšších celků. Těmito okolnostmi mohou být benefity ze společného financování inovací, sdílení marketingového oddělení apod. Struktura těchto větších samosprávných celků je však odlišná od kapitalistických korporací, neboť půjde v podstatě o konfederaci menších samosprávných podniků s jistým stupněm autonomie. Přesně tak se také děje v Mondragonské družstevní korporaci, kde jednotlivá družstva mají smlouvu s akciovou společností, která je zavazuje k určitým povinnostem a dává jim jistá oprávnění (Schweickart 2010, s. 151).

Společenská kontrola investic

Předpokladem ekonomického rozvoje každé společnosti je vynaložení jistého množství přírodních zdrojů a společenské práce na rozšíření produkce, zavádění nových technologií a tvorbu inovací (Schweickart 2010, s. 76). Každý ekonomický systém pro svůj rozvoj potřebuje investiční mechanismus. Základem kapitalistického investičního mechanismu jsou zdroje vzniklé soukromými úsporami, ať již v podobě zadržného zisku či osobních úspor vzniklých zřeknutím se spotřeby. Úspory mohou být investovány přímo či prostřednictvím různých finančních institucí, jakými jsou například banky apod.

---

⁵ Pro více informací o družstevní korporaci *Mondragon* viz knihu Mariána *Sekeráka Ekonomická demokracie: dejiny, teória a prax* (Sekerák 2013).

V ekonomické demokracii nejsou zdrojem investic soukromé úspory, ale primárně národní investiční fond (NIF) pod veřejnou kontrolou, financovaný z veřejných prostředků – z daně ze základních prostředků týkající se produkčních prostředků, půdy a budov.⁶ Zavedením této daně však nepřibude podnikům povinnost platit další daň navíc spolu s dnes již existujícími daněmi placenými podniky. Naopak daň ze základních prostředků v systému ED mnohé z těchto daní nahrazuje⁷. Tak např. daň z příjmu právnických osob není v ED zapotřebí, protože pracující si veškeré zisky po splacení nákladů a daně ze základních prostředků ponechají, stejně jako nebudou platit žádné dividendy a ani úroky. Prostředky, které podniky v rámci daně ze základních prostředků odvedou společnosti, společnost vrací zpět do ekonomiky prostřednictvím NIF (Schweickart 2010, s. 88).

Schweickart svým modelem financování investic z veřejných financí vychází z odkazu Johna M. Keynesa, který si uvědomil, že pro fungování a rozvoj ekonomiky je nevyhnutelný úvěr, ale nikoliv soukromé úspory. Podle Keynesa z celospolečenského hlediska platí následující kauzální následnost: investice -> růst -> úspory, což znamená, že investice mohou být financovány úvěrem z veřejných financí, aniž by někdo musel spořit a odkládat tak svou spotřebu (Schweickart 2010, s. 67). Navíc odkládání spotřeby coby základ tvorby úspor a investic s sebou přináší z makroekonomického hlediska značná nebezpečí. Zdraví tržní ekonomiky totiž závisí zejména na dostatečné efektivní (agregátní) poptávce a tvorba úspor musí ze své podstaty tuto poptávku snižovat. V důsledku snížení efektivní poptávky tvorbou úspor vzniká ekonomická nestabilita oslabující ekonomický růst. Podniky omezují svou investiční činnost, lidé méně nakupují a v důsledku toho je třeba méně zaměstnanců, kteří tak přicházejí o práci a příjem, čímž se opět sníží efektivní poptávka. Ve svých důsledcích vede odkládání spotřeby přinejlepším k ekonomické stagnaci, která se však mění na ekonomický propad a následně krizi. Tvorbu soukromých úspor tudíž lze označit z makroekonomického pohledu jako antisociální (Schweickart 2010, s. 77). Z tohoto hlediska je financování investic z veřejného investičního fondu ekonomicky racionální a navíc umožňuje společnosti mít přímou kontrolu nad fondy určenými k investicím a tím také nad mírou investiční činnosti v ekonomice. Pokud společnost usoudí, že je potřeba více investovat, zvýší daň ze základních

---

⁶ Tuto daň lze v tomto kontextu chápat také jako leasingový poplatek hrazený pracujícími konkrétního podniku za využívání majetku společnosti (Schweickart 2010, s.76). Sekundárním zdrojem investic jsou finance soustředěné v odpisových fondech podniků.

⁷ Daň ze základních prostředků však nebude nahrazovat ekologické daně, jejichž cílem je čelit problému tzv. tržních externalit.

prostředků, pokud naopak bude nabídka prostředků z fondů větší než poptávka podniků po nich, společnost tuto daň sníží.

Jelikož je NIF ze své podstaty veřejným fondem, je rozhodování o využití jeho prostředků veřejnou záležitostí. Společnost vytvoří konkrétní pravidla zacházení s tímto fondem a kritéria, která musí být splněna samosprávami pracujících jako podmínky, aby měly k těmto financím přístup. Schweickart v této souvislosti zmiňuje dva hraniční přístupy k rozdělování finančních prostředků z NIF. Buď mohou být rozdělovány na základě detailnějších investičních plánů vypracovaných demokratickou cestou plánovacími výbory⁸, nebo sítí veřejných bank, které by půjčovaly peníze za stejných podmínek jako současné komerční banky, což by znamenalo, že by přidělování investic bylo ponecháno trhu. Veřejné banky by v tomto případě požadovaly centrálně určenou úrokovou míru jako základní cenu úvěru, ale jelikož by jejich cílem bylo generování zisku, půjčovaly by za vyšší úrokovou míru, která by odrážela i rizikovitost konkrétních investic. Veřejné banky by si navzájem konkurovaly stejně jako dnes a stejně jako dnes by vedení úspěšnějších bank mělo větší odměny než vedení méně úspěšných. Veškeré zisky veřejných bank by se však vracely do národního investičního fondu, kde by byly užity k dalšímu financování investic. Schweickart (2010, s. 77) se domnívá, že optimální přístup k alokaci financí z veřejného investičního fondu se nachází mezi těmito dvěma krajními přístupy. Cílem takového alokačního systému prostředků z NIF nemá být pouze hledisko efektivnosti⁹ a zdravé konkurence, ale také spravedlnosti. Proto se alokace těchto prostředků řídí určitým mixem tržních a netržních kritérií. Hlavním kritériem spravedlnosti v rámci alokace prostředků NIF je rozdělování prostředků mezi regiony podle počtu jejich obyvatel. Každý region má právo na takové procento z celkových prostředků NIF, které odpovídá procentuálnímu podílu obyvatelstva regionu na celkovém počtu obyvatel daného státního útvaru.¹⁰ V důsledku toho si jednotlivé regiony navzájem nekonkurují v procesu rozdělování prostředků na investice a nevzniká tak mezi nimi rivalita, jelikož každý region získá každý rok svůj jasně stanovený podíl odpovídající počtu jeho obyvatel. Rozdělování prostředků na základě počtu obyvatel má navíc neprohlubuje nerovnosti a disproporce v ekonomické úrovni

---

⁸ Zdůrazňujeme, že jde pouze o plánování investic a nikoli o centrální plánování sovětského typu týkajícího se celé ekonomiky.

⁹ Efektivnost ve Schweickartově pojetí má tři roviny. Jedná se o rovinu alokační efektivnosti týkající se rozdělování zdrojů mezi podniky, o rovinu efektivního užití zdrojů uvnitř podniku a poté o efektivnost v keynesiánském pojetí ve smyslu plné zaměstnanosti. Nezaměstnanost totiž představuje mrhání cennými zdroji, které má společnost k dispozici a které nevyužívá. Nezaměstnanost způsobuje, že lidé schopní práce a ochotní pracovat jsou bez práce a v důsledku toho se společnost ochuzuje o produkty a služby, které by mohli nezaměstnaní svou prací produkovat (Schweickart 2010, s. 108-109).

¹⁰ To znamená, že region, v němž žije 15% obyvatel státu, získá také 15% z veškerých prostředků NIF.

různých regionů, které nejsou důsledky větší inteligence, pracovitosti či úsilí místního obyvatelstva, ale vyplývají hlavně ze specifické historie regionu. Jak dodává auto, „*sotva by bolo férové rozděľovat súčasný kapitál na základe minulých dejín*“ (Schweickart 2010, s.78) a zasílat ještě více financí do již značně rozvinutého regionu, ačkoli z těchto regionů může plynout prostřednictvím daně ze základních prostředků do NIF nejvíce financí. Nicméně ani toto kritérium není absolutní, ale musí počítat s výjimkami v případě nezbytných rozsáhlých a dlouhodobých investic přesahujících svou finanční náročností roční podíl regionu na prostředcích z NIF. Kromě soukromých investic samosprávných podniků se z NIF financují také veřejné investice (výstavby veřejné infrastruktury, budov apod.) Režijní náklady veřejného sektoru, jako např. platy úředníků, učitelů, lékařů, policistů apod., nejsou financovány z výnosů daně ze základních prostředků, ale prostřednictvím zdanění příjmů pracujících a různých nepřímých daní.

Celý systém alokace prostředků z NIF se koná na základě demokratických procedur a vypadá následovně. Celostátní zákonodárny sbor, který také určuje výši daně ze základních prostředků, rozhodne o uskutečnění veřejných investic celostátního významu, jako např. výstavby rychlotratě, na jejíž výstavbu budou z NIF vyhrazeny prostředky, a poté určitou část prostředků z NIF alokuje do národní investiční banky sloužící k podpoře velkých firem s celostátní působností. Zbylé prostředky z NIF se rozdělí mezi regiony podle počtu jejich obyvatel. Následně regionální zastupitelské sbory budou rozhodovat o tom, jaký podíl ze získaných prostředků bude vynaložen na regionální veřejné investice (např. výstavba mostů a silnic apod.), jaký podíl bude alokován do sítě veřejných regionálních bank, které budou financovat investice firem celoregionálního významu. Zbylé prostředky z NIF se rozdělí opět na základě kritéria počtu jejich obyvatel mezi jednotlivé obce. Jejich zastupitelské sbory budou obdobně rozhodovat o tom, jaký podíl z nich vyhradí na vlastní veřejné investice a jaký podíl alokují do sítě místních veřejných rozvojových bank za účelem financování investic místních podniků.

Prostředky alokované do sítě celostátních, regionálních či místních veřejných rozvojových a investičních bank nejsou mezi jednotlivé banky rozdělovány tak, že by každá banka či pobočka získala stejné množství prostředků. Velikost prostředků, které konkrétní pobočka získá z NIF, se odvíjí nejen od počtu a velikosti firem v okruhu její působnosti, ale zejména od úspěšnosti pobočky v podpoře investic, jejich výnosnosti a počtu jimi vytvořených nových pracovních míst. Stát, regiony a obce si případně mohou stanovit další doplňující kritéria. Poté, co tímto způsobem jsou mezi jednotlivé banky rozděleny prostředky z NIF, banky na základě

určitých kritérií¹¹ rozhodují o jejich poskytnutí jednotlivým podnikům na jejich investiční činnost. Tyto prostředky však podniky nezískávají v podobě bankovního úvěru, ale jako granty. Jelikož daň ze základních prostředků funguje v ED jako úroková míra, pak je grant takový úvěr, který si nevyžaduje uhrazení jistiny, ale pouze splácení úroku v podobě daně ze základních prostředků. Kromě poskytování investic již existujícím podnikům, budou banky také rozhodovat o rozdělování fondů sloužících k financování začínajícím podnikům, stejně jako budou podporovat takové nastavení podnikové dělby práce, které bude umožňovat vznik nových podnikatelských možností. Tyto banky hrají také hlavní úlohu v procesu zakládání nových samosprávných podniků. Bankám předkládají pracovní skupiny projekty představující podnikatelské plány, jejichž životnost a efektivnost banky prověří, a pokud splní daná kritéria, jsou na ně následně uvolněny finance.

Pokud v určitém regionu není dostatek investičních příležitostí, banky posílají finance zpět, aby byly následně tam, kde po nich bude poptávka. Tento princip zaručuje, že regiony budou s větší intenzitou vyhledávat investiční příležitosti, aby finance udržely. Regiony tak budou motivovány ke spolupráci s bankami, které mají také zájem na tom, aby finance nebyly vráceny, jelikož jedním z kritérií výše jejich odměn může být množství a současně úspěšnost podpořených investic. Proto regiony a veřejné banky v ED zakládají společně podnikové agentury, které analyzují možnosti nových investic, hledají nové podnikatelské příležitosti, připravují podmínky vzniku nových samosprávných podniků a poskytují technické rady a prostředky zájemcům o založení nových samosprávných podniků (Schweickart 2010, s. 107). Také pomáhají při sestavování samosprávy pracujících nového podniku vyhledáváním pracovníků a manažerů, k čemuž však mohou být určeny i jiné, pro tuto činnost specializované agentury.

Dosud jsme o bankách hovořili pouze ve spojitosti s investicemi a jen jako o investičních a rozvojových finančních institucích a nijak jsme neřešili otázku spotřebních úvěrů v ED. Ty poskytují pouze¹² veřejné spořicí a úvěrové asociace dotované z veřejných prostředků (nikoliv z NIF), a to bez úročně. Další zdroje jejich financí pocházejí od spořitelů, kteří do těchto institucí vkládali své prostředky bez nároku na úrok proto, že jsou zde jejich peníze v bezpečí. Pokud by veřejné a úvěrové asociace nebyly schopny pokrýt poptávku solventních zájemců o

---

¹¹ Tato kritéria nemusí být nepodobná těm, které už dnes vyžadují banky, jako např. předložení investičního projektu s odhadem návratnosti investic apod.

¹² Obchodní (investiční) úvěry a spotřební úvěry musí být v rámci ED rozděleny a poskytovány odlišnými institucemi, které nesmí spolu nikdy splynout, protože potom mohlo dojít k tržní alokaci obchodních úvěrů, což je v rozporu se systémem společenské kontroly investic.

spotřební úvěry, dodatečné prostředky získají ze všeobecného daňového výnosu (Schweickart 2010, s. 105).

Veřejný sektor

Schweickart ve své koncepci ED počítá kromě soukromého sektoru, tvořeného samosprávnými podniky, také s veřejným sektorem. Veřejný sektor ED tak má ve své podstatě zajišťovat služby a sociální zabezpečení sociálního státu skandinávského typu¹³. Jeho úkolem tak je zajišťovat bezplatně veřejné statky a veřejné služby (jako např. zdravotní péči, předškolní péči o děti, vzdělání, vědu, výzkum apod.) Režijní náklady veřejného sektoru jsou hrazeny ze spotřebních daní a daní z příjmu, nikoliv z daně ze základních prostředků. Kapitálové investice veřejného sektoru (např. stavba nových nemocnic, škol, infrastruktury apod.) mají být hrazeny z NIF (Schweickart 2010, s. 98). Sociální zabezpečení, jehož součástí je veřejný penzijní fond zajišťující mezigenerační solidaritu, je financováno rovněž ze zdanění příjmů. Veřejný sektor má také důležitou funkci týkající se nezaměstnanosti, o níž je více uvedeno níže.

Volný a férový mezinárodní obchod

Schweickartův model nepředpokládá pro svou realizaci změnu celosvětových struktur, tedy něco jako celosvětovou revoluci. Naopak, z ekonomického hlediska je možné ED uskutečnit v jedné zemi¹⁴ (Schweickart 2010, s.101). Z toho však vyplývá, že země fungující na bázi ED neexistují ve vzduchoprázdnu, ale koexistují s dalšími zeměmi, z nichž některé mohou fungovat rovněž na bázi ED, jiné však mohou být kapitalistické. Proto je zapotřebí zabývat se mezinárodními ekonomickými vztahy zemí ED s ostatními zeměmi a jejich specifiky. Není důvod, proč by země ED neobchodovali s ostatními zeměmi, ať už kapitalistickými či jinými zeměmi ED, ale oproti současnosti by z podstaty systému ED existovaly významné rozdíly ve fungování mezinárodních hospodářských transakcí a obchodu.

Prvním takovým rozdílem je, že společenská kontrola investic v zemích ED má za následek ukončení vyvážení kapitálu ze zemí ED do ostatních zemí, protože „*investičné fondy sa tvoria verejne a sú povinné dodržiavať domáce zákony. Kapitál nepotečie von z krajiny – okrem malého toku súkromných úspor*”¹⁵ (Schweickart 2010, s. 101).

---

¹³ Více k sociálnímu státu skandinávského typu viz knihu Jiřího Kellera *Soumrak sociálního státu* (Keller 2005)

¹⁴ V této souvislosti Schweickart (2010, s.101) však konstatuje, že vyspělé země budou mít lepší výchozí podmínky k transformaci svého systému do podoby ED než chudé země, kde bude hlavním problémem dostat pod kontrolu nadnárodní společnosti.

¹⁵ V základním modelu ED nezískávají za soukromé spoření spořitelé žádné úroky.

Druhým rozdílem je, že samosprávné podniky v zemích ED se nerozšiřují do zahraničí, stejně jako se zahraniční podniky nerozšiřují do zemí ED, protože zde nejsou pod kontrolou zahraničních vlastníků, ale domácího pracovního kolektivu. Zahraniční kapitál může maximálně investovat do samosprávných podniků prostřednictvím dluhopisů, ale jinak nemá možnost jak vniknout do zemí s ED. Nebudou v nich totiž existovat ani burzy cenných papírů, akciové společnosti a základní prostředky podniků jsou v kolektivním vlastnictví společnosti, tudíž podniky není možné prodat. Následkem toho v zemích ED absentuje tlak na snižování mezd vycházející z obav z přestěhování podniků do zahraničí, stejně jako není možné snižovat sociální a environmentální standardy za účelem nalákání zahraničního kapitálu. Vlády zemí ED si však mohou půjčovat finanční prostředky od ostatních zemí a naopak.

Jestliže je výhodou modelu ED, že jsou v něm významně oslabeny výše popsaná tendence negativní konkurence, pak se tato výhoda může při obchodování s kapitalistickými zeměmi projevovat jako konkurenční nevýhoda. Kapitalistické ekonomiky totiž mohou využít svých nižších sociálních, environmentálních a pracovních standardů, stejně jako mzdového dumpingu k tomu, aby nabízely své zboží na trzích zemí ED za nižší ceny, ačkoli kvalitou se toto zboží nemusí nijak lišit od zboží ze zemí ED. Kapitalistické země tak v podstatě mohou provádět z pohledu cílů ED nekalou konkurenci a tohoto faktu se týká třetí rozdíl. Země s ED v mezinárodním obchodě neuplatňují volný obchod, ale férový obchod. Jak konstatuje Schweickart, „*Volný obchod vyhovuje dovtedy, kým partneri obchodují s produkty, ktoré boli vyrobené zhruba za rovnakých mzdových podmienok a za rovnakej enviromentálnej regulácie*“ (Schweickart 2010, s. 102). Jestliže země s ED obchoduje s chudšími zeměmi či zeměmi s horšími sociálními, environmentálními, pracovními standardy a s výrazněji nižšími mzdami, řídí se při obchodování s nimi protekcionalismem. Ten vychází z teze, že akceptovat lze pouze takové nerovnosti, které fungují jako stimuly vedoucí k efektivní produkci. Nikdo by však neměl mít zisk nebo nést negativní následky toho, že se v jiné zemi rozhodli pro nižší sociální, pracovní, environmentální a životní standardy nebo pracovat za nižší mzdy. Proto jsou na zboží pocházející z takových zemí v rámci protekcionalismu zemí ED uvaleny tzv. sociální tarify. Ty kompenzují zvýšením cen zboží nižší standardy těchto zemí. Důsledkem sociálních tarifů jsou ekonomiky ED podle Schweickarta chráněny proti destruktivnímu typu konkurence, který vede prostřednictvím snižování mezd a různých standardů k tzv. závodu ke dnu, aniž by však byl omezen společensky prospěšný typ konkurence vedoucí k růstu efektivity ekonomiky a uspokojování potřeb spotřebitelů. Sociální tarify jsou však uplatňovány i na zboží dovážených z chudých a rozvojových zemí, přičemž „*Tarify týkajúce sa importovaných tovarov nejdú do*

všeobecného príjmového fondu dovážajúcej krajiny, ale posielajú sa späť exportujúcim chudobným krajinám“ (Schweickart 2010, s.104). Schweickart argumentuje ve prospěch tohoto opatření tvrzením, že „*Spotrebitelia v bohatých krajinách musia platiť ferové ceny za dovezený tovar a chrániť tak vlastných pracujúcich pred deštruktívnou mzdovou konkurenciou, pritom však napomáhať znižovanie globalnej chudoby*“ (Schweickart 2010, s.104). Tímto opatřením tak dojde k eliminaci negativních dopadů sociálních tarifů na chudé země, stejně jako k podpoře jejich rozvoje, neboť země ED jim prostředky ze sociálních tarifů dávají prostřednictvím takových agentur, které neefektivněji řeší místní problémy chudoby a životního prostředí. Schweickart (2010, s. 104) mluví konkrétně o odborech, enviromentálních skupinách a jiných důležitých nevládních organizacích.

Pro shrnutí lze říci, že mezinárodní obchod zemí ED s ostatními zeměmi probíhá v několika režimech. Se zeměmi se srovnatelnými sociálními, pracovními, ekologickými standardy a obdobné úrovně rozvoje země ED uplatňují režim volného obchodu, protekcionalistický režim pak uplatňují vůči méně rozvinutým zemím nebo zemím s nižšími standardy. Férový a volný trh je tak odpovědí na kapitalistickou formu ekonomické globalizace a tzv. soutěž ke dnu jako její důsledek.

1.1.2 Ekonomická demokracie jako řešení odstraňující negativa kapitalismu

V této části se budeme věnovat schopnosti ED odbourávat či významně omezovat negativa kapitalistického systému, jak je vyjmenoval sám Schweickart a jak jsme je výše vyjmenovali.

Ekonomická demokracie a nezaměstnanost

Jednou z vlastností tržní kapitalistické ekonomiky odhalenou J. M. Keynesem je, že trh sám od sebe nesměruje k tržní rovnováze využívající veškeré dostupné zdroje včetně pracovních sil. Tržně kapitalistické ekonomiky se naopak dokážou ustálit na různých tržních rovnováhách s různou intenzitou využívání zdrojů. Z toho plyne poznání, že tržně kapitalistické ekonomiky sami od sebe nezajišťují plnou zaměstnanost, ale je k tomu potřeba vládních intervencí. Jak tomu však bude s nezaměstnaností v rámci ED? Ani ekonomika ED sama od sebe automaticky nezajišťuje plnou zaměstnanost. Příčinou toho je již výše zmíněná menší tendence samosprávných podniků expandovat. Na rozdíl od kapitalismu má však ED nástroje k zajištění plné zaměstnanosti. Tím hlavním je společenská kontrola investic, jejíž mechanismus podněcuje vznik nových pracovních míst. Důležitou úlohu pritom plní veřejné investiční banky získávající odměny za vytváření nových pracovních míst tam, kde to je možné a efektivní (Schweickart 2010, s. 156). Tyto banky poskytují prostředky z NIF prioritně těm podnikům,

jejichž investice budou spojeny s přijetím nových pracovníků, nebo projektům předloženým pracovními skupinami a vedoucím ke vzniku nových podniků¹⁶ s novými pracovními místy. Teprve až je poptávka těchto podniků a projektů uspokojena, jsou prostředky poskytnuty firmám, jejichž investice nejsou spojeny s vytvořením nových pracovních míst.¹⁷ S hledáním a náborem nových pracovníků podnikům pomáhají lokální agentury k tomu určené.

Společenská kontrola investic má však ještě jeden zásadní důsledek z hlediska boje proti nezaměstnanosti. Jedním ze spouštěčů ekonomických propadů, recesí a krizí v tržně kapitalistických ekonomikách je kolísání a pokles investiční činnosti. V rámci ED však nezávisí intenzita investiční činnosti na soukromých investorech, ale je věcí společenské kontroly investic, která podnikům garantuje stabilní přísun prostředků na základě financování ze zdanění základních prostředků. Právě díky své schopnosti poskytovat stabilní přísun prostředků na investice veřejná kontrola investic plní funkci stabilizačního, proticyklického mechanismu, který výrazně tlumí ekonomické výkyvy a zamezuje vzniku ekonomických recesí a krizí. Jestliže z nějakého důvodu poklesne v ED poptávka po prostředcích z NIF, pak dojde, jak bylo již výše řečeno, ke snížení daně ze základních prostředků a nevyužité finanční prostředky z NIF budou vráceny podnikům. Ty tyto prostředky se rozdělí mezi pracující, čímž vzroste jejich spotřeba a v důsledku toho dojde v ekonomice ke zvýšení agregátní poptávky dávající impuls k ekonomickému růstu a tvorbě nových pracovních míst.

Nicméně ani za spolupráce NIF, samosprávných bank a systému veřejných bank nemusí dojít k vytvoření dostatku pracovních míst, aby nebylo nedobrovolně nezaměstnaných. Za této situace na sebe převezme úlohu zaměstnavatele poslední instance stát prostřednictvím veřejného sektoru, čímž ED zajišťuje právo na práci všem občanům, kteří o ni mají zájem a nenašli ji v tržním sektoru. Úlohu posledního zaměstnavatele může na sebe převzít stát v rámci ED kvůli financování kapitálových investic veřejného sektoru z NIF. Kapitalistické státy si něco takového nemohou dovolit, protože postrádají mechanismus veřejné kontroly investic zajišťující využití všech zdrojů v ekonomice, kterým je i pracovní síla prácechtivých občanů.

V důsledku dosažení plné zaměstnanosti jsou jednak občanům zajištěny materiální jistoty, jednak jsou podle Schweickarta odstraněny či minimalizovány možnosti vzniku takových společensky negativních jevů, jakým je např. rasismus. Jedním z důvodů jeho vzniku je podle

---

¹⁶ Zakládání nových samosprávných podniků mohou pomáhat také různé finanční stimuly, jako např. různé bonusy či ceny vyplacené těm, kteří se zasloužili o založení úspěšného nového podniku (Schweickart 2010, s. 107).

¹⁷ Tyto podniky mohou své investice financovat také z vlastních odpisových fondů, tudíž fakt, že financování jejich investic má menší prioritu, vůbec neznamená, že by byly bez zdrojů na financování investic.

Schweickarta (2010, s. 166) přespříliš intenzivní konkurence mezi pracujícími v podmínkách nedostatku pracovních míst.

Ekonomická demokracie a nerovnost

Jelikož v základním modelu ED neexistuje soukromé vlastnictví produkčních prostředků a ani soukromí investoři pobírající úrok, protože investice jsou financovány z veřejných prostředků v NIF, je majetková nerovnost významně omezena. Příjmová nerovnost v ED existuje jak mezi jednotlivými podniky, které si na trhu konkurují a neúspěšnější z nich získávají nejvíce prostředků, tak i uvnitř podniků, kde lze očekávat, že řídicí pracovníci mají vyšší příjem než řadoví pracující. Nerovnost ve vnitropodnikovém odměňování však je pod kontrolou samotných pracujících, kteří v rámci samosprávy rozhodují o její míře v rámci vnitropodnikového odměňování. V důsledku toho lze očekávat, že nerovnosti ve vnitropodnikovém odměňování nikdy nedojdou takových rozměrů jako tomu je v současnosti. Schweickart (2010, s.153) odhaduje, že pracující v silnějších podnicích budou mít třikrát vyšší příjem než pracující ve slabších podnicích a příjmové rozdíly uvnitř podniků mezi řídicími pracujícími a řadovými pracujícími by se pohybovaly kolem poměru 3:1. V ekonomice ED by se tak rozdíly mezi nejvyššími a nejnižšími příjmy měly pohybovat kolem hodnoty 10:1. Z toho lze také odvodit, že v rámci ED bude vyřešen problém chudoby tím, že ED bude zajišťovat každému jedinci právo na práci a příjmové rozdíly budou daleko menší, tudíž nebude existovat skupina nezměrně bohatých a nezměrně chudých občanů.

Ekonomická demokracie a přepracování

V rámci tržního kapitalismu stojí kapitalisté při aplikaci práce šetřících technologií před dilematem, zda ponechat svým zaměstnancům více volného času a stejné mzdy, či zvýšit produkci podniku, z čehož jim plynou také vyšší zisky. Zaměstnanci do tohoto rozhodování nemají možnost nijak zasáhnout, a tudíž se jich volba mezi větším příjmem a více volným časem netýká. Kapitalisté zpravidla volí na základě svého zájmu maximalizovat zisk a zvýšení produkce pod tlakem věžňova dilematu spojeného s obavami z jednání konkurence podniku. To vysvětluje, proč s růstem produktivity nedochází automaticky ke zkracování pracovního dne. V ED při aplikaci práce šetřících technologií rozhodují prostřednictvím podnikové samosprávy samotní pracující, zda zvýší produkci svého podniku, nebo si dopřejí více volného času. Lze očekávat, že některé podniky se v ED rozhodnou pro zkrácení pracovní doby a jiné naopak pro zvýšení příjmu. Avšak ani ED se nevyhne problém věžňova dilematu, který je vlastní trhu jako koordinátorovi ekonomických činností. Proto musí společnost podporovat a usměrňovat samostatné podniky k tomu, aby upřednostňovaly možnost zvýšení volného času

před zvýšením produkce. Společnost fungující v rámci ED má k tomu jednání dvě motivace. První se týká zaměstnanosti. Zkracování pracovní doby umožní zaměstnat více lidí, jelikož když se zkrátí pracovní doba o X , může se zaměstnanost rovněž zvýšit o X , ačkoli velikost výstupu podniků se nezmění. Tím dojde k přerozdělení volného času mezi nezaměstnanými, kteří ho mají až moc, a pracujícími, kteří ho mají naopak nedostatek (Schweickart 2010, s. 161-2). Druhá motivace společnosti podporovat zvýšení volného času se týká ochrany životního prostředí. Zvýšení produkce totiž současně znamená zvyšování tlaku na životní prostředí a spotřebu omezených zdrojů.

Na základě výše popsaného je podle Schweickarta zkracování pracovní doby v rámci ED jednodušší než za volnotržního kapitalismu, který ponechán sám sebou tenduje ke zvyšování produktivity práce bez odpovídajícího zkracování pracovní doby.

Ekonomická demokracie a politická demokracie

ED prostřednictvím pracovních samospráv a společenské kontroly investic rozšiřuje demokracii ze sféry politiky do sféry ekonomiky, čímž umožňuje lidem kontrolovat podmínky vlastní existence a v důsledku toho nabýt větší svobody. Politický systém ED charakterizuje pluralitní politický systém založený na zastupitelské demokracii a volné soutěži politických stran a hnutí. Politické strany a hnutí jsou financovány z veřejných financí podobně, jako je tomu dnes v ČR. Politický systém ED velmi podporuje také kandidaturu jednotlivců. Ti musí jako podmínku k účasti na volbách nasbírat určitý počet podpisů od občanů na důkaz své podpory, přičemž signatáři jejich kandidatury jim musí spolu s podpisem přispět na kampaň jistou symbolickou částkou, aby nebyl jejich podpis pouze otázkou formality. Po splnění podmínky nasbírat určitý počet podpisů kandidáti získají přiměřenou sumu z volebního fondu, jež by sloužila k financování kampaně. Celkové náklady kampaně nesmí překročit určitou částku, která je nastavena tak, aby bylo možné využít jen malé množství peněz od donátorů. Všichni kandidáti také mají rovný přístup k mediálnímu času. V případě volební prohry mají kandidáti zaručeno původní místo na svém pracovišti, v případě výhry jim přísluší stejný plat a postavení, jaké měli před zvolením (Schweickart 2010, s. 173).

ED bojuje proti současnému demokratickému deficitu tím, že demokracii rozšiřuje a prohlubuje hned v několika směrech:

- 1) Nejviditelnější prohloubení demokracie se v rámci ED odehrává na pracovišti, kde již nepůsobí autokracie soukromých vlastníků, ale o všem rozhodují prostřednictvím samosprávy na úrovni podniku sami pracující.

2) ED prohlubuje zastupitelskou demokracii a její instituce tím, že jejich rozhodování v mnohých oblastech odstraňuje působení anonymní neviditelné ruky trhu. Lidmi volení zastupitelé rozhodují o tom, kolik prostředků a kam budou tento rok jako investice nasměrovány, kolik jich je vyhrazeno na centrální, regionální a lokální úrovni. Jelikož jsou investiční prostředky rozdělovány na základě počtu obyvatel, je více prostředků než v současnosti vyčleněno na lokální úroveň a její rozvoj. To učiní obecní politiku mnohem přitažlivější a lidé tak podle Schweickarta budou více participovat na veřejném dění.

3) Zásadním snížením majetkové a příjmové nerovnosti v ED dochází k posílení tržní demokracie, tedy schopnost lidí coby zákazníků určovat, co má být ekonomikou produkováno (Schweickart 2010, s. 171). Zatímco v běžné politické demokracii platí, že jeden člověk disponuje jedním hlasem, v tržní demokracii lidé disponují tolika hlasy, kolik mají peněz. Peníze totiž v rámci trhu fungují jako volební hlasy, a když si koupíme určité zboží, současně tím hlasujeme pro určité zboží vytvořené určitým producentem, který tak získává signál, že má s produkcí pokračovat, jelikož lidé pro něj koupí určitého zboží hlasují. Protože jsou však kapitalismu vlastní rozsáhlé nerovnosti, bohatí mají i mnohem více hlasů než chudší lidé, a proto jsou využívání zdrojů a struktura produkce orientovány více ve prospěch bohatších než chudých, jejichž potřeby pak nejsou dostatečně uspokojovány. Jelikož v ED panují daleko menší příjmové rozdíly, panuje i mnohem menší rozdíl v počtech hlasů mezi jednotlivými občany, a tak jsou si lidé při ovlivňování produkce rovnější.

4) Navíc tím, že v ED neexistují soukromí vlastníci produkčních prostředků a ani příjmová a majetková nerovnost v té míře jako v kapitalismu, neexistují ani vyšší třídy, které prostřednictvím vlastnictví hlavních médií, financování politických kampaní, nadací a think-tanků nastolujících politickou agendu podstatně vychylují politické rozhodování ve svůj prospěch (Schweickart 2010, s.170). V ED si jsou lidé co do politického vlivu a možnosti participovat na politickém rozhodování mnohem rovnější než v kapitalismu.

Ekonomická demokracie a ekologické problémy

Jelikož je ED tržní ekonomikou a její prosperita je závislá jako v případě jejích kapitalistických protějšků na agregátní poptávce, nebude jejím cílem omezování spotřeby a šetření přírodních zdrojů. Z toho vyplývá, že ani ED není jakýmsi všelékem na ekologické problémy. Nicméně její vlastnosti jí umožňují uplatňovat principy udržitelného rozvoje mnohem lépe než kapitalismu (Schweickart 2010, s. 175). Hlavním důvodem je, že ED na rozdíl od kapitalismu nepotřebuje k dosažení stability neustálý ekonomický růst. Logika fungování kapitalistických podniků je nutí expandovat, protože v opačném případě jsou z trhu vytlačeni ostatními firmami,

avšak samosprávné podniky, jak už jsme psali výše, se řídí jinou logikou. Jejich hlavním cílem je zabránit ztrátě svého podílu na trhu, expandují jen když to zvýší příjem pracujících na hlavu, tudíž mohou být samosprávné podniky spokojené s nulovým růstem, kdy budou využívat práci šetřící technologie ke zkracování pracovní doby. Důležitým prostředkem boje proti ekologickým problémům je společenská kontrola investic, zajišťující potřebné finance na tyto účely. Společnost si na všech úrovních demokratického procesu určuje priority směřování investičních toků a „zelené investice“ či odbourávání ekologických problémů mohou být jednou z jejích priorit, přičemž takto může vzniknout velký počet nových pracovních míst. Společnost navíc může uložit podnikům zákonnou povinnost do svých investičních projektů, jejichž prostřednictvím budou podniky žádat veřejné banky o finance z NIF, zahrnovat opatření odbourávající negativní externality vznikající v důsledku realizace svých investic.¹⁸

1.1.3 Rozšířený model ekonomické demokracie

Základní model ED představuje základní instituce ED, přičemž v něm neexistují kapitalisté, burza cenných papírů, soukromé podniky a není v něm možné vytvářet peníze prostřednictvím peněz na základě úroku. Lidé sice mohou část ze svého příjmu spořit, ale uspořeno částku mohou použít pouze pro vlastní budoucí spotřebu. Rozšířený model ED rozšiřuje základní model ED o některé instituce spojené s kapitalismem, které, pokud jsou dobře nastaveny, mohou být podle Schweickarta (2010, s. 104-105) plně kompatibilní se základními institucemi ED a nemusí se s nimi dostat do konfliktu.

Rozšířený model ED rozšiřuje základní model o tyto prvky:

1) Ziskově orientované družstevní banky plní úlohu spořicí a úvěrových asociací. Ty zájemcům poskytují pouze spotřební úvěry (zejména hypotéky) za úroky, nikoli investiční úvěry, které mohou poskytovat pouze veřejné banky. Prostředky družstevní banky získávají, stejně jako současné finanční instituce, od soukromých spořitelů, jimž jsou připisovány na účet úroky. Systém ziskově orientovaných družstevních bank v rozšířeném modelu nahrazuje výše popsáný systém veřejných spořicí a úvěrových asociací ze základního modelu ED.

---

¹⁸ Např. podnik bude chtít postavit nový komín a v důsledku této povinnosti bude muset do projektu započítat i filtrační zařízení omezující vypouštění životnímu prostředí nebezpečných látek do ovzduší. Velkou výhodou tohoto postupu bude racionálnější alokace zdrojů, protože budou zvažovány komplexněji společenské náklady na investici.

2) Zachování drobného soukromého vlastnictví produkčních prostředků a v jejich rámci legalizace námezdné práce. To se týká však pouze malých¹⁹ podniků, jako např. restaurací, opraven, rodinných firem apod., kde by se majitelé rovněž účastnili pracovního procesu (Schweickart 2010, s. 107). Soukromí vlastníci mohou své podniky kdykoli prodat, ale pouze státu, který jim zaplatí tržní hodnotu podniku a předá ho do péče pracujícím. Kapitál získávají tyto soukromé podniky obdobně jako ty samosprávné ze sítě veřejných investičních a rozvojových bank, jež by je nikterak nediskriminovaly v porovnání se samosprávnými podniky, nebo ze soukromých úspor. Zaměstnance by jim mohli pomáhat hledat stejné agentury, které pomáhají hledat nové pracující samosprávám.

Dopady rozšířeného modelu ekonomické demokracie na zaměstnanost, přepracování, ekologii, kvalitu demokracie a společenskou rovnost.

Instituce rozšířeného modelu ED podle Schweickarta nemají negativní dopady na v nadpisu zmíněné oblasti. Zachování drobného soukromého vlastnictví produkčních prostředků vedle silného samosprávného sektoru by mohlo systému ED umožnit větší flexibilitu a dynamiku ekonomiky, čímž umožní vytvářet nová pracovní místa a zaplňovat lépe mezery na trhu. Co se týče kvality pracovních podmínek, výše vyplácených mezd a přepracovanosti v kapitalistickém sektoru ekonomiky, chování kapitalistických firem je velmi ovlivněno institucemi ED. Kapitalistické firmy si nemohou dovolit jednat se svými zaměstnanci špatně. Tomuto jednání zabráňuje konkurence ze strany samosprávných podniků a veřejného sektoru, kam mohou zaměstnanci ze soukromých podniků vždy odejít za lepšími podmínkami a vyššími příjmy.

Ohledně kvality demokracie je pravdou, že zaměstnanci v malých kapitalistických firmách nemohou rozhodovat o dění na pracovišti, jako by tomu bylo v případě samosprávných podniků. Kapitalistický sektor ekonomiky by však v rámci ED nebyl zcela ponechán sám sebou, ale byl by pod demokratickou kontrolou společnosti prostřednictvím zákonodárství a společenské kontroly investic, které ho regulují usměrňují.²⁰ Pro kapitalistické podniky platí stejné ekologické standardy jako pro samosprávné podniky, stejně jako jim jsou investiční

---

¹⁹ Maximální počet zaměstnanců nebo velikost soukromých podniků by samozřejmě určoval zákon. Toto maximum by zamezovalo vznik velkých kapitalistických podniků, které by mohly rozvracet systém ED zevnitř (Schweickart 2010, s. 107).

²⁰ Politický vliv soukromých podniků, stejně jako větších podniků, by bylo možné regulovat tím, že by mohli politickým stranám, hnutím nebo na konkrétní politické kampaně přispívat pouze lidé, nikoli podniky a výše příspěvku by byla omezena výši minimálního platu. Za splnění těchto podmínek by neměli mít možnost malí kapitalisté větší vliv na politické dění než jacíkoli jiní občané.

prostředky poskytnuty také pouze za splnění podmínky, že součástí jejich investic jsou opatření odstraňující případné negativní externality vznikající v důsledku realizování investic. Posun k horšímu by mohl nastat pouze ohledně příjmové a majetkové nerovnosti, avšak tomuto scénáři se lze vyhnout správným nastavením maximálního počtu zaměstnanců a velikosti soukromých podniků, stejně jako správně zvolenou výší dědické daně a zajišťováním nízkých úroků z vkladů. Tyto mechanismy by měly podle Schweickarta zajistit udržení nerovnosti na snesitelné úrovni.

1.2 Kybersocialismus (W. Paul Cockshott a Allin Cottrell)

Kybersocialismus je koncepcí alternativního socioekonomického uspořádání společnosti od autorů Allina Cottrella, který je vedoucím katedry ekonomie na Wake Forest University, a Williama Paula Cockshotta, jenž vyučuje informatiku na Glasgowské univerzitě. Základními rysy kybersocialismu jsou společenské vlastnictví produkčních prostředků, kybernetické centrální plánování produkce, její oceňování na základě pracovních hodnot a participativní demokracie. Tyto prvky jsou alternativou k současnému soukromému vlastnictví produkčních prostředků, trhu, tržním cenám a parlamentní demokracii (Cockshott, Cottrell 2006, s 10-11). Cílem kybersocialismu je *„co nejvyšší možné naplnění potenciálu každé lidské bytosti jako jednotlivce i jako člena společnosti. Takové naplnění vyžaduje důstojnost, bezpečí a podstatnou rovnost (je ovšem samozřejmé, že ne uniformitu) stejně jako efektivitu produkce. Předpokládá také, že lidé naleznou udržitelné způsoby života v rovnováze s celkovým životním prostředím na planetě“* (Cockshott a Cottrell 2006, s 67) a odstranění vykořisťování člověka člověkem. Autoři koncepce kybersocialismu při jejím formulování vychází z kritické analýzy praxe režimů sovětského typu, stejně jako z kritiky názorů Ludwiga von Misesa a Friedricha Augusta Hayeka na nemožnost plánování produkce. V dalších podkapitolách představíme již zmíněné základní prvky kybersocialismu, ale pro lepší pochopení této koncepce bude nejlepší začít stručným představením kritiky praxe režimů sovětského typu od Cockshotta a Cottrella.

1.2.1 Kritika režimů sovětského typu

Pro autory kybersocialismu nejsou bývalé režimy východního bloku hodny následování, a to ani z hlediska jejich ekonomických či politických systémů. K oběma těmto sférám se autoři kriticky vyjadřují. Hlavní myšlenky jejich kritiky si nyní představíme.

Kritika ekonomického systému sovětského typu

Cockshott s Cottrellem vytýkají ekonomickým systémům sovětského typu celou řadu nedostatků a vad. Ty vedly podle autorů k postupnému a prohlubujícímu se zaostávání

ekonomik sovětského typu za ekonomikami volnostržního kapitalismu, k neschopnosti jim konkurovat svým potenciálem, kvalitou produkce a nakonec k jejich zhroucení na konci 80. let 20. století. Zásadní vadou ekonomických systémů sovětského bylo, že jejich mechanismus oceňování statků „*znemožňoval racionální ekonomickou kalkulaci*“ (Cockshott a Cottrell 2006, s. 29). V důsledku toho tyto ekonomiky tak na rozdíl od svých tržně kapitalistických ekonomik neměly „*zabudovaný mechanismus pro šetření využívanou pracovní silou a tím pro zvyšování produktivity*“ (Cockshott a Cottrell 2006, s. 30). To bylo důvodem vzniku takových absurdních situací, kdy například bylo pro kolchozníky v SSSR výhodnější krmit zvířata chlebem, protože chleba byl levnější než obilí (Cockshott a Cottrell 2006, s. 30), což nemůže nastat, pokud ceny skutečně odráží náklady produkce obou zmíněných produktů. Špatný cenový mechanismus neschopný racionální ekonomické kalkulace byl součástí vadného systému sovětského centrálního plánování.²¹ Ve svých počátcích v 30. letech 20. století v SSSR byl podle obou autorů sovětský systém centrálního plánování docela efektivní a dosahovalo se díky němu nemalých úspěchů při modernizaci a industrializaci země. Nicméně už během prvních pětiletých plánů „*docházelo často k hrubému nesouladu mezi nabídkou a poptávkou*“ (Cockshott a Cottrell 2006, s. 30), které byly překonávány jen kvůli obrovské mobilizaci zdrojů a pracovní síly. Selhávání sovětského systému centrálního plánování bylo zapříčiněno jeho neschopností skutečně detailně plánovat produkci. Tomu nasvědčuje i způsob stanovování cílů plánování. Cíle jednotlivých plánů totiž nebyly stanovovány v objemech finálních produktů, ale v objemech meziproductů (např. ocel, uhlí, elektřina). Při tvorbě plánů se totiž v ekonomikách sovětského typu nevycházelo z poptávky spotřebitelů a detailní struktury finální spotřeby, z níž by se následně odvozoval celkový počet potřebných meziproductů, ale naopak se vycházelo z objemů meziproductů, ze kterých se následně odvozovaly finální produkty²². Cockshott s Cottrellem v této souvislosti konstatují, že „*propracovat se od seznamu požadovaných cílových výstupů důsledně a do podrobností zpět až [k] požadovanému seznamu hrubých vstupů bylo naprosto mimo schopnosti Gosplanu*“²³ (Cockshott a Cottrell 2006, s. 31). Proto tedy byly cíle stanovovány plánovači v hrubých objemech. O sovětském systému

---

²¹ Sověti se při tvorbě tohoto systému inspirovali modelem státem řízené válečné ekonomiky Německa z 1. světové války. To však bylo méně efektivní ve srovnání s válečnými ekonomikami Velké Británie a Francie (Hobsbawn 2010, s 56).

²² Důsledkem stanovování cílů plánů v objemech meziproductů bylo, že se jejich produkce stávala samoúčelnou, a jako taková vedla k neefektivitě a plýtvání zdroji. Přesně tím bylo např. překračování plnění plánů těžby uhlí, když kapacity dané ekonomiky nedokázaly dodatečné množství uhlí využít. Z hlediska efektivity je totiž žádoucí meziproducty co nejvíce šetřit (Cockshott a Cottrell 2006, s. 31).

²³ Gosplan je název plánovacího úřadu v bývalém SSSR.

centrálního plánování se tak často mylně soudí, že se v jeho rámci plánovala produkce každého druhu zboží, a dokonce i využití každého šroubku či součástky v procesu produkce, ale ve skutečnosti se však plánovala produkce jenom velmi úzkého okruhu produktů.²⁴

Sovětský systém centrálního plánování byl později aplikován i v dalších zemích východního bloku, přičemž bylo již po „*poválečné rekonstrukci stále zřejmější, že plánovací systém zděděný z 30. let nedokáže vytvářet dynamickou a technologicky pokrokovou ekonomiku, která by uspokojila poptávku po spotřebním zboží*“ (Cockshott a Cottrell 2006, s. 31). Dalším problémem bylo, že sovětský systém plánování nedokázal přejít od extenzivního ekonomického růstu (tj. růstu počtu kapacit) k růstu intenzivnímu (tj. růstu efektivity kapacit). Navíc s tím, jak se ekonomiky sovětského typu rozvíjely a rostl počet jimi produkováných druhů produktů, rostla i jejich komplexita, čímž se zvyšovala náročnost plánování a klesala jeho efektivita. Ekonomiky sovětského typu sice dokázaly dosáhnout úspěchů při dobývání vesmíru či ve zbrojním průmyslu, ale bylo jich možné docílit jen tím, že tato odvětví měla prioritu a byla plánovaně upřednostňována na úkor produkce spotřebního zboží, jimž příslušely zbylé zdroje. Ekonomický systém sovětského typu tak nedokázal z vlastní povahy svou úspěšnost v některých odvětvích zevšeobecnit na ekonomiku jako celek (Cockshott a Cottrell 2006, s. 32). Sovětský systém centrálního řízení tak byl sice vhodný pro rozvíjející se vůbec či jen slabě industrializované ekonomiky, v nichž plány vytyčovaly malý okruh jasně definovaných cílů, avšak byl nevhodný pro podmínky již industrializovaných ekonomik, na jejichž komplexitu nestačil a jejichž rozvoj omezoval.

Tuto vlastnost sovětského centrálního plánování nezměnily ani pozdější pokusy jej reformovat. Důvody selhání těchto pokusů byly dvojí. Zaprvé technologická úroveň výpočetní techniky a telekomunikační sítě v ekonomikách sovětského typu objektivně neumožňovaly detailní a efektivní centrální plánování produkce. Počítače a telekomunikační sítě dostatečné úrovně byly k dispozici teprve až na počátku 90. let 20. století, a to pouze ve vyspělých západních ekonomikách, za nimiž v tomto ohledu ekonomiky sovětského typu velmi zaostávaly (Cockshott a Cottrell 2006, s. 32). Druhým důvodem byly zájmy vládnoucí byrokratické třídy režimů sovětského typu. Té totiž sovětský systém centrálního řízení vyhovoval, protože jí zajišťoval privilegia a moc. Případné změny tohoto systému plánování mohly mocenské pozice byrokracie ohrozit, a proto změny systému centrálního plánování sabotovala. Příkladem této

---

²⁴ Tak např. podle Yuna (1988, s. 55) se v 80. letech v SSSR vyrábělo celkem 24 milionů druhů produktů, ale plánem byla určena produkce jen cca 200 tisíců z nich, tedy pouze u 1,2% ze všech druhů produktů tehdy vyráběných v SSSR.

praxe bylo časté označování nových metod a postupů plánování za buržoazní, ačkoli nijak nesouvisely se zaváděním tržních vztahů, jako tomu bylo u metody vstupů a výstupů (Cockshott a Cottrell 2006, s. 32).²⁵

Kritika politických systémů režimů východního bloku

Podle autorů kybersocialismu „*odčerpávání nadproduktu cestou plánování je potenciálně protiřečivý proces, který může proti sobě postavit státní aristokracii a pracující třídu a tím vést ke vzniku třídních antagonismů*“ (Cockshott a Cottrell 2006, s. 35). Přesně to se podle nich odehrálo v zemích východního bloku. Komunistické strany se z politických stran hájících zájmy dělnictva po převzetí moci ve státu transformovaly do státní aristokracie vládnoucí nad společnostmi, což potvrzuje zakotvení vedoucí úlohy komunistických stran v ústavách zemí východního bloku, až nakonec zdegenerovaly do sobecké oligarchie (Cockshott a Cottrell 2006, s. 36). Cockshott s Cottrellem se ve své kritice politických systémů sovětského typu zaměřují na kritiku politického systému založeného na radách (sovětech) jako ideální formě postkapitalistického politického zřízení. Podle názoru autorů systém rad, založený na omezeném hlasovacím právu a nepřímých volbách směrem od nižších rad k vyšším, vede nezvratně k postupnému ovládnutí rad na jednotlivých úrovních nejsilnější stranou a k monopolizaci politické moci v rukou jejích představitelů. Právě to se mělo odehrát v SSSR (Cockshott a Cottrell 2006, s. 38). Z tohoto důvodu autoři politický systém založený na radách odmítají a v rámci své koncepce kybersocialismu prosazují politický systém zakládající se na participativní demokracii.

1.2.2 Oceňování a odměňování na základě pracovních hodnot

Pracovní hodnoty místo tržních cen

Součástí každého efektivního ekonomického systému musí být mechanismus oceňování statků umožňující racionální ekonomickou kalkulaci, v důsledku čehož je možné šetřit zdroje a zvyšovat produktivitu. Každý takový mechanismus oceňování musí být schopen co nejpřesněji určit hodnotu statků a vyčíslit náklady jejich produkce, stejně jako srovnávání nákladů

---

²⁵ Ještě výmluvnějším příkladem takové sabotáže byl případ sovětského kybernetika Viktor Guškova. Ten na konci 50. let navrhl propracovaný návrh počítačového systému plánování. Cílem návrhu bylo umístit do hlavních podniků počítače a propojit je telekomunikační sítí s administrativními centry, které by sbírala data z podniků a následně je zasílala do ústředí v Moskvě. Gluškovův návrh se dostal v 70. letech k jednání politbyra KSSS, které ho nakonec odmítlo a místo něj přijalo koncepci, v jejímž rámci byly podniky také vybaveny počítači, ale ty nebyly propojeny. Hlavním problémem Gluškovova návrhu bylo, že ho musela schválit vládnoucí byrokratická třída, která by však v důsledku jeho návrhu ztratila moc nad plánováním. Zavedením počítačů v podnicích bez jejich propojení byrokracie svou pozici uhájila (Peters 2016).

alternativních způsobů produkce²⁶. V tržních ekonomikách plní úlohu mechanismu oceňování statků systém tržních cen. V kybersocialismu jakožto plánované netržní ekonomice není hodnota statků určována tržně, ale systémem oceňování založeném na pracovní době. Hodnota statků je tak určována množstvím přímé i nepřímé práce užití při jejich produkci a udávána v pracovních hodnotách měřených v jednotkách času (Cockshott a Cottrell 2006, s. 106). Pracovní doba v kybersocialismu slouží nejen jako míra nákladů, ale také jako účetní jednotka. Podle autorů je systém oceňování statků na základě pracovní doby efektivnější než systém tržních cen, jelikož tržní ceny jsou zavádějícím ukazatelem efektivity při srovnávání alternativních způsobů produkce a v důsledku toho i zavádějícím ukazatelem hodnot statků. Při srovnávání efektivity alternativních způsobů produkce prováděném na základě tržních cen se totiž vždy vychází z mezd jakožto ceny práce, tudíž veškeré výsledky těchto srovnávání jsou ovlivňovány a zkrusovány úrovní mezd. Tržní ceny tak podle autorů ve skutečnosti nenabízí objektivní měřítko ekonomické efektivity,²⁷ neboť jsou za všech podmínek závislé na distribuci příjmů (Cockshott a Cottrell 2006, s. 104-105) a tento jejich nedostatek je příčinou omezené racionality a plýtvání zdroji v kapitalistických tržních ekonomikách. Jestliže chceme měřit efektivitu různých způsobů produkce a hodnotu statků objektivně, musíme nalézt takové měřítko hodnoty, které nebude vycházet z distribuce příjmů, ale z nějakého obecně užívaného zdroje při produkci (Cockshott a Cottrell 2006, s. 104-105). Takovým měřítkem může být podle autorů v zásadě jakýkoli obecně užívaný zdroj při produkci, jako např. energie, ale sami za ideální měřítko hodnoty statků považují právě pracovní dobu (Cockshott a Cottrell 2006, s. 106). Systém oceňování na základě pracovní doby by tak umožnil podle autorů racionálnější ekonomickou kalkulaci a efektivnější nakládání se zdroji, než jaké umožňují systémy s tržními cenami, což je přivádí k tvrzení, že „*racionální ekonomická kalkulace bude reálně možná pouze v socialistickém státě*“ (Cockshott a Cottrell 2006, s. 130).

U pracovních hodnot platí, že čím menší má produkt pracovní hodnotu, tím méně společenské práce si jeho produkce vyžádala. Při výběru technologií produkce budou vždy upřednostněny ty, které umožní produkovat statky s nejmenšími pracovními hodnotami, tedy ty s jejich využitím zabere produkce statků nejméně času. Aby však byl do ekonomické kalkulace zanesen i prvek časové dimenze a nedocházelo k upřednostňování v současnosti sice výhodné, ale

---

²⁶ Výrobními faktory jsou půda, lidská práce a kapitál.

²⁷ Pravdivost této teze se nám plně vyjeví, když si uvědomíme, že ceny nejsou určovány pouze nabídkou a koupěschopnou poptávkou, ale i mocí jednotlivých aktérů nejen na pracovišti, ale i v rámci produkčního řetězce.

z delšího pohledu nevýhodné technologie²⁸, je při výběru produkčních technologií k pracovním hodnotám připočítávána diskontní sazba. Ta může být určována buď politicky, či na základě předcházejícího ekonomického růstu (Cockshott a Cottrell 2006, s. 129-30).

Pracovní hodnoty a odměňování v kybersocialismu

System oceňování statků na základě pracovní doby „*implikují měnový systém založený na čase a nikoli na náhodných a nesmyslných měnových jednotkách, jako jsou libry, dolary nebo eura. Namísto peněz budou lidem na konci týdne připsány odpracované hodiny. Časovými jednotkami se také bude platit za statky a služby. Za šaty, jejichž výroba si vyžádala dvě hodiny práce, zaplatíte dvěma hodinami své vlastní práce.*“ (Cockshott a Cottrell 2006, s. 81-82).

V kybersocialismu se tedy odměňování řídí principem „každému podle jeho práce“. Lidé tak od společnosti získají zpět přesně tolik množství práce v podobě časových jednotek před zdaněním, aby si za ni mohli koupit spotřební statky obsahující v sobě stejné množství práce, kolik množství práce poskytli společnosti v podobě své pracovní doby. Příjem neproduktivních členů společnosti (jako např. nemocní, práce neschopní, důchodci a lidé neúčastníci se produkčního procesu jako např. vojáci, úředníci atd.) je zajišťován na základě prostředků získaných zdaněním příjmů produktivního obyvatelstva a z příjmu státu z pozemkové renty.

Časové jednotky lidé získávají ve formě pracovních poukázek²⁹, které nahrazují peníze ve funkci platidla. Od peněz se však velmi liší. Na rozdíl od nich totiž nejsou přenosné, tudíž jimi může platit pouze osoba, která je získala za vykonanou práci, neobíhají, protože okamžitě po jejich užití ke koupi spotřebních statků dochází k jejich rušení. Stejně tak pracovní poukázky neslouží k zachování hodnoty, neboť po určité době expirují z důvodů zajištění makroekonomické rovnováhy, což však neznamená, že v kybersocialismu neexistuje dlouhodobé spoření³⁰ (Cockshott a Cottrell 2006, s. 23 a 83).

Součástí kybersocialistického systému odměňování je systém platové diferenciací odrážející skutečnost, že různí lidé pracují s různým úsilím a produktivitou, na základě čehož některým lidem přísluší menší příjem a jiným naopak vyšší příjem.³¹ System příjmové diferenciací

---

²⁸ Cockshott s Cottrellem (2006, s. 129) v této souvislosti zmiňují případ rozhodování o tom, zda bude vybudována vodní elektrárna, jejíž stavba je sice velmi nákladná, ale dlouhodobě se vyplatí více, než stavba uhelné elektrárny, která sice nyní poskytuje elektřinu levněji, ale za 30 let tomu nebude.

²⁹ V době internetových plateb by jistě bylo možné získávat platební poukázky v kreditní formě na svůj účet a z něho prostřednictvím debetních karet platit.

³⁰ O této problematice více níže v části *Spoření a úvěry v kybersocialismu*.

³¹ Tímto je v rámci kybersocialismu naplňován princip odměňování „každému podle jeho práce“.

navrhovaný autory kybersocialismu se zakládá na třech stupních úsilí práce - stupních A, B, C. Stupeň A představuje nadprůměrnou produktivitu práce, stupeň B průměrnou produktivitu práce a stupeň C podprůměrnou produktivitu práce. Každému tomuto stupni produktivity odpovídá jiný hodinový příjem, kdy pracující s produktivitou na úrovni B za hodinu práce obdrží jednu pracovní průkazku, pracující s produktivitou na úrovni C o něco méně a pracující na úrovni B o něco více. „*Vzájemný poměr jednotlivých mzdových sazeb bude stanoven takovým způsobem, aby byl celkový objem vydaných pracovních poukázek rovný celkovému počtu odpracovaných hodin. Přesné hodnoty příslušných koeficientů budou automaticky určovat počítače na základě celkového počtu lidí v jednotlivých stupních*“ (Cockshott a Cottrell 2006, s. 93).

S otázkou příjmové diferenciaci na základě úsilí a produktivity souvisí i otázka rozdílů v odměňování kvalifikovaných a nekvalifikovaných pracovníků. Podle autorů kybersocialismu nemají kvalifikovaní pracovníci nárok na větší příjem než nekvalifikovaní pracující ze dvou důvodů. Tím prvním je, že veškeré vzdělávání je v kybersocialismu poskytováno bezplatně a je hrazeno z veřejných prostředků, tudíž se získáváním kvalifikace nejsou spojeny žádné náklady a s tím souvisí druhý důvod. Studium je totiž v kybersocialismu vnímáno jako plnohodnotná a z hlediska společnosti nutná práce, jelikož jeho výstupem je potřebná kvalifikovaná práce, a proto jsou studenti za své studium plnohodnotně odměňováni řádným příjmem jako ostatní pracující. Studium v kybersocialismu tak neobnáší od studentů žádné oběti v podobě plateb za studium nebo výpadků příjmu, které by si vyžadovalo nějaké kompenzace nebo ospravedlňovalo vyšší příjmy kvalifikovaných zaměstnanců (Cockshott a Cottrell 2006, s. 88).

Odměňování se týká také otázka řešení nedostatku pracovních sil určité kvalifikace. V tržně kapitalistických ekonomikách se problém převyšující poptávky nad nabídkou pracujících určité kvalifikace na trhu práce řeší tím, že se těmto pracujícím zvyšují mzdy. Toto zvýšení mzdy je pak pobídkou pro ostatní pracující, aby tuto kvalifikaci získali, a tak došlo k vyrovnání poptávky s nabídkou. Částka, o kterou se příjem těchto pracujících v důsledku nedostatku na trhu práce zvýší, je ve své podstatě druhem renty ze vzácnosti zdrojů. Ačkoli by v kybersocialismu mělo být daleko jednodušší kvůli plánování produkce předvídat budoucí nedostatek pracujících s určitou kvalifikací a řešit tento problém s dostatečným časovým předstihem různými opatřeními,³² nelze se podle autorů ani v jeho rámci tomuto problému zcela

---

³² Tímto opatřením může být např. odpovídající navýšení vzdělávacích kapacit.

vyhnout. V kybersocialismu by tento problém bylo možné řešit dvěma způsoby a oba jsou ze své podstaty analogiemi ke způsobům, které jsou za samým cílem užívány v rámci tržního kapitalismu. Prvním způsobem je vyplácet pracujícím s kvalifikací, které je nedostatek, pracovní poukázky navíc nad rámec jejich základního příjmu, což je obdoba k již výše zmíněnému navýšení mezd o rentu z nedostatku zdrojů v rámci tržního kapitalismu. Tato renta by byla vyplácena ze všeobecných daní. Jinak by totiž v systému, kde jsou lidé odměňováni za svou práci a spotřební statky oceňovány na základě vynaložené práce při jejich produkci, hrozila devalvace hodiny jakožto měřítka hodnoty a v důsledku toho by došlo snížení příjmu ostatních pracujících. Druhé řešení se zakládá na řízení pracovních sil. V rámci tržního kapitalismu k němu dochází, když jsou pracující nuceni stěhovat se za prací, protože jim již nejsou vypláceny sociální dávky a v místě původního bydliště se pro ně nenachází práce. Obdobu tohoto řešení užívané v kybersocialismu autoři blíže nepřibližují, protože upřednostňují předchozí řešení, ale na základě kontextu se domnívám, že by šlo o obdobu systému umístěnek (Cockshott a Cottrell 2006, s. 91).

Výpočet pracovních hodnot v kybersocialismu

Pokud chceme určit pracovní hodnotu jednotlivých statků, je nutné určit, kolik práce je v nich obsaženo. Jestliže chceme například zjistit, kolik práce se nachází v jediném rajčeti, nebude nám stačit změřit čas, který zemědělec strávil setím, zaléváním, ošetřováním a sběrem. K tomu je také nutné „*započítat nepřímou použitou práci: práci lidí, kteří postavili skleník, v němž rajče vyrostlo, naftařů, kteří vyrobili palivo pro jeho vytápění atd. Vypadá to, že se začínáme pohybovat v začarovaném kruhu: abychom mohli určit práci obsaženou v každém statku, potřebujeme znát pracovní obsah několika dalších*“ (Cockshott a Cottrell 2006, s. 106). Tento problém je řešitelný pomocí tzv. tabulky vstupů a výstupů, která zaznamenává využívání výstupů jedné oborů jako vstupů v odlišných oborech (Cockshott a Cottrell 2006, s. 106)

Autoři ve své knize předkládají postup pro výpočet pracovních hodnot na základě několika rovnic, avšak z důvodu omezeného rozsahu této práce ho zde nebudeme konkretizovat.³³ Na tomto místě nám bude stačit konstatování, že výpočet pracovních hodnot je plně proveditelný. Avšak jejich výpočet pro veškeré produkty určité ekonomiky a kvalifikovanou i nekvalifikovanou práci kvůli své náročnosti není v lidských silách. Je však naprosto uskutečnitelný a realizovatelný do pár minut na základě výpočetní techniky existující na začátku 90. let 20. století (!), která se tehdy používala například k předpovědi počasí (Cockshott

---

³³ Pro detailní postup pro výpočet pracovních hodnot viz (Cockshott, a Cottrell 2006, s. 106-7).

a Cottrell 2006, s. 111). Dnes by tento výpočet kvůli pokroku, kterého výpočetní technika od 90. let dosáhla, trval jistě jen malý zlomek této doby.

Cockshott s Cottrellem navrhuje pro podmínky začátku 90. let³⁴ dva způsoby, jak dospět k výpočtům veškerých pracovních hodnot pro danou ekonomiku. První způsob nazvali řešením (tehdejší) špičkové technické úrovně a zakládá se na jediném superpočítači, který by propočítával pracovní hodnoty jednotlivých statků. Druhý způsob označovaný za řešení střední úrovně by dosahoval obdobné efektivity jako předchozí, ale skládal by se ze čtyř součástí. První by byl teletext, druhou telefonní síť pevné linky, třetí osobní počítače umístěné na každém pracovišti s adaptéry umožňujícími příjem teletextu a čtvrtou systém univerzálního kódování produktů podobný současnému systému čárových kódů na dnešním zboží (Cockshott a Cottrell 2006, s. 112). V praxi by řešení střední úrovně vypadalo tak, že by *„každá výrobní jednotka vytvořila pomocí této softwarové aplikace model svého vlastního produkčního procesu. Do tohoto počítačového modelu by se zadávaly údaje o množství spotřebované práce za předchozí týden, množství všech ostatních vstupů a celkovém objemu výstupů. Na základě aktualizovaných údajů o pracovních hodnotách různých vstupů by tabulkový procesor rychle vypočítal pracovní hodnoty vlastních výstupů“* (Cockshott a Cottrell 2006, s. 112). Aktualizované údaje pracovních hodnot by se získávaly z teletextu, jenž by je aktualizoval každých 20 minut a do něj by byly posílány také informace o změně pracovních hodnot výstupů³⁵. Jednotlivé produkty by byly rozeznávány pod svými kódovými označeními. Systém řešení střední technické úrovně ve své podstatě představuje rozptýlený superpočítač neustále propočítávající pracovní hodnoty (Cockshott a Cottrell 2006, s. 112). Toto řešení však nabízí několik výhod oproti centralizujícímu řešení špičkové technické úrovně založeném na jediném superpočítači. Kromě provádění výpočtů by také shromažďovalo data a bylo by rovněž mnohem stabilnější. Vyřazení několika počítačů v případě jejich poruchy by systém nijak výrazně neohrozilo, jen by učinilo pracovní hodnoty určitých produktů méně přesné, zatímco vážná porucha centrálního superpočítače by mohla celý systém velmi ohrozit. Řešení střední technické úrovně by mohlo naopak ohrozit poškození sítě teletextu, ale tomu by bylo možné předejít zálohováním dat či existencí záložní sítě (Cockshott a Cottrell 2006, s. 112-13).

Realizace obou způsobů vypočítávání pracovních hodnot pro veškeré produkty dané ekonomiky by v současných podmínkách byla díky pokroku v technologiích mnohem

---

³⁴ V této době totiž vyšel anglický originál knihy Cockshotta a Cottrella o kybersocialismu.

³⁵ Důvodem ke změně pracovních hodnot výstupů je buď změna pracovních hodnot vstupů, nebo technologické změny v produkci.

jednodušší, levnější a fungovala by také mnohem efektivněji. Řešení špičkové technické úrovně by dnes mělo k dispozici daleko výkonnější superpočítače, stejně jako by se o mnohem výkonnější počítače opíralo i řešení střední úrovně, které by místo teletextu mohlo využívat internet a v důsledku toho sbírat a zasílat informace o změnách nonstop. Systém kybersocialismu by tak dokázal poskytovat jednotlivým produkčním jednotkám informace o změně podmínek produkce rychleji než kapitalistický trh.

1.2.3 Kybernetické centrální plánování produkce

Základem kybersocialistického ekonomického systému je kybernetické centrální plánování produkce, které uskutečňuje „*v procesu ekonomického vývoje cíle, k nimž se dospělo demokratickým rozhodováním*“ (Cockshott a Cottrell 2006, s. 112-13). Autoři předpokládají, že hlavními cíli by byl životní a kulturní růst obyvatelstva zahrnující zkvalitňování a rozšiřování kolektivní spotřeby, zvyšování nabídky spotřebního zboží a jeho kvality, plná zaměstnanost, zlepšení pracovních podmínek a zvýšení osobního uspokojení z práce, stejně jako zkracování pracovní doby a růst volného času občanů. Dalšími cíli by byl udržitelný růst, nastavování podmínek rovnosti pohlaví v ekonomickém životě a vyrovnávání společenských nerovností mezi třídami, regiony, městem a venkovem (Cockshott a Cottrell 2006, s. 119).

Plánování v kybersocialismu se odehrává za pomoci počítačů propojených navzájem komunikační sítí umožňující předávat digitální informace a instrukce. Centrální počítače disponují takovými informacemi, jako jsou seznamy produkováných statků, zásob veškerých surovin a produkčních prostředků, údaje o využívaných technologiích při produkci apod. (Cockshott a Cottrell 2006, s. 177). Systém plánování pracuje s jednotným systémem kódování produktů připomínající současné čárové kódy. Ten by oproti dnešnímu systému čárových kódů zahrnoval navíc informace o původu a místě uložení produktů, což umožní „*sledovat pohyb každého jednotlivého produktu v rámci celé ekonomiky*“ (Cockshott a Cottrell 2006, s. 179) a v důsledku toho řídit zásoby a přesměřovat v případě potřeby jejich užití.

Tento systém plánování by podle autorů umožňoval velice přesně simulovat chování ekonomiky a zabraňovat tak různým negativním situacím. Se systémem plánování velice úzce souvisí otázka vlastnictví a vlastnických práv v kybersocialismu, které nyní popíšeme.

Vlastnictví v kybersocialismu

V kybersocialismu mají občané právo vlastnit vše určené k jejich osobní potřebě, tedy osobní majetek, obydlí, spotřební statky atd. Nemohou však vlastnit pozemky (ani ty pod jejich

obydleními), kapitál, patenty³⁶ nebo kolektivně provozované produkční prostředky³⁷. Vlastnictví veškerých kolektivně provozovaných produkčních prostředků (vyjma těch ve vlastnictví místních komun), pozemků, ale i zásob rozpracovaných produktů a polotovarů je vyhrazeno státu a jeho orgánům odpovědným za plánování (Cockshott a Cottrell 2006, s. 246). Jako takové jsou státní plánovací orgány podle autorů „*institucionálním ztělesněním společného vlastnictví výrobních prostředků*“ v podmínkách kybersocialismu (Cockshott a Cottrell 2006, s. 246). Jejich úkolem je vypracovávat návrhy ekonomických plánů a po jejich demokratickém schválení na základě vytyčeného plánu rozhodují o přidělování zdrojů na konkrétní ekonomické aktivity. Všechny ekonomické aktivity jsou přitom vedeny v počítačovém systému plánování i s jejich vstupy a výstupy (Cockshott a Cottrell 2006, s. 247).

Jednotlivé produkční jednotky jako například konkrétní podniky (restaurace, továrny apod.) nejsou v kybersocialismu právními osobami, ale organizačními pracovními jednotkami (Cockshott a Cottrell 2006, s. 247). Vztah mezi orgány plánování a jednotlivými produkčními jednotkami je stejný jako vztah mezi běžným kapitalistickým podnikem a jeho jednotlivými ekonomickými aktivitami. Vedení kapitalistických podniků rozhoduje o rozdělení zdrojů (pracovních sil, nástrojů a prostor) podle svých plánů mezi konkrétní aktivity podniku, aniž by však oddělení odpovědné za inovace či oddělení věnující se produkci samotné vlastnily produkční prostředky, které ke svým činnostem užívají, a stejně tak nezaměstnávaly ani lidi, kteří zde pracují. Toto všechno zajišťuje podnik jako celek centrálně, neboť jeho jednotlivá oddělení nejsou „*právní, ale manažerské a administrativní entity*“ (Cockshott a Cottrell 2006, s. 247). V podmínkách kybersocialismu nejsou těmito entitami pouze jednotlivá oddělení podniků, ale podniky samotné jakožto organizační pracovní jednotky podléhající plánu. Z toho také plyne, že pracující nejsou v podstatě zaměstnáváni podniky, ale společností jako celkem zastupovaným státem, a proto jsou také vypláceni státem a nikoliv podniky.

Úrovně plánování

Plánování produkce v kybersocialismu se skládá ze tří, navzájem souvisejících úrovní. První z nich je makroekonomické plánování zabývající se celkovou rovnováhou ekonomiky, v jehož rámci jsou určovány obecné parametry, jimiž se řídí vývoj ekonomiky. Na této úrovni plánování dochází k rozepsání celkové produkce (přesněji řečeno celkové společenské pracovní

---

³⁶ Ty v kybersocialismu neexistují.

³⁷ „*Pod kolektivně provozovanými výrobními prostředky rozumíme nástroje nebo soubory nástrojů, které lze efektivně využívat pouze za součinnosti několika osob*“ (Cockshott a Cottrell 2006, s. 246).

doby) a určování, jak velká část společenské práce bude vynaložena k produkci spotřebních statků, kolik na zajištění kolektivní spotřeby (např. zdravotnictví a vzdělávání), kolik na zvýšení produkčních kapacit prostřednictvím akumulace produkčních prostředků a kolik společenské práce bude věnováno pro nákup produktů ze zahraničí nebo na splácení případného zahraničního dluhu. Stejně tak musí makroekonomické plánování určit, nakolik mají být využívány současné kapacity ekonomiky, což určuje poměr pracovní doby a volného času. Při vytváření makroekonomického plánu budou muset plánovači vždy brát v potaz vůli občanů jakožto suverénů (Cockshott a Cottrell 2006, s. 119-120).

Další úroveň plánování kybersocialismu je strategické plánování³⁸. To se zabývá změnami struktury ekonomiky, v rámci čehož dochází k rozhodování o tom, která odvětví je zapotřebí rozvíjet, prostřednictvím kterých technologií a která odvětví budou z dlouhodobého hlediska utlumena. V rámci strategického plánování se dále rozhoduje o tom, které produkty budou importovány, protože je bude možné získat levněji ze zahraničí například kvůli příhodnějším přírodním podmínkám. Strategické plánování se zabývá také plánováním zemědělské produkce³⁹, bytové výstavby, budování dopravní infrastruktury, distribucí statků a služeb, dopady ekonomických činností na životní prostředí a stanovováním kritérií, na jejichž základě jsou posuzovány potenciální investiční projekty (Cockshott a Cottrell 2006, s. 120). Strategické plány by se dělily na dlouhodobé, střednědobé a krátkodobé, což umožňuje do plánů zapracovávat výsledky vědeckotechnického pokroku spolu s vývojem společenských a environmentálních podmínek. Dlouhodobé plány by byly sestavovány výbory složenými z vědců, výzkumníků a ekonomů pro období 10 až 15 let, střednědobé by byly sestavovány výbory ekonomů a inženýrů s perspektivou 5 až 7 let a krátkodobé plány do 5 let by byly sestavovány za participace konstruktérů, designerů a manažerů.

Poslední úroveň plánování je detailní plánování produkce, které se, jak je z názvu patrné, zabývá do detailu alokací zdrojů ve fyzických jednotkách a jeho bilancování se odehrává na základě

---

³⁸ Strategické plánování se odehrává i v tržně kapitalistických zemích v rámci rozhodování o strategických investicích. Nejvyšší úroveň dosáhlo strategické plánování v Japonsku, kde ho vykonává ministerstvo mezinárodního obchodu a průmyslu, MITI. To ve spolupráci se soukromým sektorem usměrňuje vývoj japonské ekonomiky a její strukturu (Cockshott a Cottrell 2006, s. 120).

³⁹ Plánování zemědělské produkce bude probíhat prostřednictvím stanovování průběžných cílů na 3 až 4 roky dopředu, přičemž se počítá se státními zemědělskými podniky, zemědělskými družstvy a rodinnými farmami, o nichž viz v kapitole *Soukromé podnikání v kybersocialismu*.

algoritmů. V jeho rámci se rozhoduje o tom, které statky, v jakém množství, za využití jakého množství společenské práce a kde mají být produkovány (Cockshott a Cottrell 2006, s. 120).

Proces plánování v kybersocialismu má být na všech úrovních vystaven veřejné debatě, v jejímž rámci by se měl právo vyjádřit každý, nikoli jen odborná společnost (Cockshott a Cottrell 2006, s. 20). O finální podobě plánů by rozhodovaly občané prostřednictvím všelidového hlasování, které přiblížíme níže v kapitole *Demokracie a plánování*.

Daně v kybersocialismu

Daně v kybersocialismu plní dvě základní funkce. Zaprvé se z nich financuje kolektivní spotřeba a sociální zajištění obyvatelstva stejně jako v současnosti. Zadruhé slouží jako hlavní zdroj společenského fondu pro akumulaci, ze kterého se financují inovace a rozšiřování produkce. K oběma těmto funkcím slouží rovná daň z příjmu vybíraná v pracovních poukázkách. Tu autoři prosazují proto, že systém odměňování na základě práce bude mít za výsledek jen velmi malou míru příjmové nerovnosti, tudíž by progresivní zdanění nemělo smysl, a také proto, že její výnos lze jednoduše odhadovat. Výše daně z příjmu je nastavována podle toho, pro jak rozsáhlou kolektivní spotřebu a jakou míru akumulace se občané vysloví na základě plebiscitu, v jehož rámci budou předkládány různé alternativní možnosti. Když občané v plebiscitu rozhodnou například tak, že *„investice budou tvořit celkem 15 procent HDP, stát tím dostane právo vybírat daň potřebné k jejich financování“* (Cockshott a Cottrell 2006, s. 168). Daň z příjmů však nebude muset pokrývat veškeré náklady akumulace, protože je hlavním, nikoli však jediným zdrojem společenského fondu pro akumulaci. Dalšími jeho zdroji jsou výše zmíněné úspory a pozemkové daně placené uživateli půdy (státní statky, zemědělská družstva a rodinné farmy) i obyvateli nemovitostí, čímž tato daň v jejich případě supluje daň z nemovitostí.

Kromě toho lze také v kybersocialismu podle autorů uvažovat i o spotřebních daních u statků, jejichž spotřebu chce společnost z nějakého důvodu omezovat, jako tomu je běžně například u alkoholu či tabáku ze zdravotních důvodů. Spotřební daň uvalená na takové zboží má za následek, že jejich ceny v pracovních poukázkách neodpovídají jejich pracovnímu obsahu, ale jsou vyšší, což je žádoucí účinek v případě spotřební daně, nikoli však u ostatních daní. Proto žádné další obdobné daně (jako např. DPH) v kybersocialismu existují.

Spoření a úvěry v kybersocialismu

Autoři očekávají, že potřeba spořit a brát si úvěry bude v rámci kybersocialismu menší než v současnosti, protože vzdělání, zdravotní a sociální péče budou z daní a poskytovány bezplatně.

Lidé ani nemusí odkládat stranou pracovní poukázky pro případ nedobrovolné nezaměstnanosti, protože ta v plánované ekonomice kybersocialismu zajišťující plnou zaměstnanost neexistuje. Potřeba spořit či brát si úvěr na pořízení statků dlouhodobé spotřeby, jakým je např. byt či automobil apod., však v kybersocialismu přetrvává. Kybersocialismus však oproti tržnímu kapitalismu nabízí podle autorů z hlediska spoření jednu výhodu. Při spoření totiž lidé v podstatě uzavírají pomyslnou smlouvu s budoucností, kdy se zavazují k odložení své nynější spotřeby za právo vznášet nárok na určitou část budoucího produktu společnosti, přičemž spořená částka by se měla stát investičním zdrojem přispívajícím k realizaci budoucího produktu. V tržním kapitalismu se však úspory nemusí stát investicemi. Úspory mohou jednak zůstat nevyužity na kontě spořicí společnosti kvůli nedostatečné poptávce ze strany podniků, jednak mohou být využity k různým finančním operacím na burze, jako např. spekulaci či k překupování akcií po prvotní emisi, což jsou však činnosti, ze kterých samotné podniky žádné prostředky neobdrží a nemohou tak být využity k investiční činnosti. V kybersocialismu jakožto plánované ekonomice nic takového nehrozí, uspořené prostředky jsou plánovitě užity jako investice ke zvýšení produktivity ekonomiky. Občané mohou volně využít svých pracovních poukázek k nákupu důchodových aktiv, na jejichž základě mají po určité době nárok na rentu. *„Tyto transakce by se prováděly prostřednictvím jednotného státem vedeného, finančního systému, takže by plánovací agentura mohla monitorovat jejich agregovaný objem“* (Cockshott a Cottrell 2006, s. 161-162). Následně plánovači na úrovni strategického plánování spořením uvolněnou pracovní dobu alokují do akumulace produkčních prostředků, čímž by zajistili její produktivní využití. Pro potřeby krátkodobějšího a flexibilnějšího spoření si mohou občané za pracovní poukázky kupovat spotřebitelské vklady, *„z nichž by se mohly později vybírat pracovní poukázky na nákup předmětů dlouhodobé spotřeby, dovolených atd.“* (Cockshott a Cottrell 2006, s. 162). Pokud by byl přítok pracovních poukázek do těchto vkladů vyšší než jejich odtok, rozdíl by bylo možné užít ke krytí spotřebitelského úvěru. Způsob placení a podmínky uzavření těchto úvěrů slouží k *„vyrovnání poptávky po těchto úvěrech s nabídkou plynoucí z čisté akvizice spotřebitelských vkladů. V takovém případě bude celkovým výsledkem přesun spotřeby mezi jednotlivci, bez dopadu na celkovou makroekonomickou rovnováhu“* (Cockshott a Cottrell 2006, s. 162). Spořitelé jsou za spoření odměněni hned dvakrát. Zaprvé úrokem a zadruhé tím, že hodnota uspořených pracovních poukázek by po ukončení spoření vyšší než v době před začátkem spoření. Hodnota pracovních poukázek by totiž měla časem růst s tím, jak se bude zvyšovat produktivita práce a v důsledku toho klesat obsah práce v produktech ekonomiky.

Vyjma těchto způsobů spoření nemají občané v kybersocialismu jinou možnost dlouhodobě spořit, protože pracovní poukázky po čase expirují, jelikož jejich hromadění by narušovalo rovnováhu ekonomiky kybersocialismu.

Dosahování souladu nabídky a poptávky spotřebního zboží

Úspěšný a efektivní ekonomický systém musí disponovat nejen mechanismem oceňování umožňujícím racionální kalkulaci, ale tento mechanismus musí rovněž umožňovat producentům reagovat na poptávku spotřebitelů a dosahovat souladu nabídky a poptávky. V tržních ekonomikách se dosahuje souladu nabídky a poptávky na základě tržních cen. Ty se zvyšují, převyšuje-li poptávka nad nabídkou, čímž dávají producentům signál, že mají produkovat více daného zboží, nebo naopak klesají, když je poptávka nižší než nabídka, čímž producentům signalizují, že by měli vyrábět daného zboží méně. Sovětský ekonomický systém a jím byrokraticky stanovované ceny produktů nedokázal reagovat na poptávku spotřebitelů, a proto se v obchodech hromadily produkty, které nikdo nechtěl, zatímco v nich chybělo to, o co lidé skutečně měli zájem. Samotný kybersocialistický systém oceňování statků podle pracovních hodnot na základě přímo i nepřímo využití pracovní doby také nedokáže reagovat na spotřebitelskou poptávku a nevede tak dosahování rovnováhy mezi nabídkou a poptávku. Proto jsou spotřební statky označovány nejen svou pracovní hodnotou, ale „vedle toho budou stanoveny aktuální ceny spotřebních statků (v pracovních poukázkách), a to tak, aby v co největší možné míře vyrovnaly poptávku s nabídkou“ (Cockshott a Cottrell 2006, s. 169). Tyto aktuální ceny v systému kybersocialismu ve své podstatě plní úlohu tržních rovnovážných cen. Stanovovány jsou na základě marketingového algoritmu podle poptávky spotřebitelů po produktech a jejich aktuálních zásob, což je umožněno existencí počítačové sítě plánování spojující všechny produkční jednotky. Přibližme si fungování marketingového algoritmu na následujícím příkladu. Určitý statek „vyžaduje ke své výrobě 10 pracovních hodin. Bude na něm tedy vyznačena jeho pracovní hodnota 10 hodin, ale pokud po něm bude při ceně 10 pracovních poukázek nadměrná poptávka, cena se zvýší, aby se tento přebytek poptávky (přibližně) odstraní“ (Cockshott a Cottrell 2006, s. 169) Jeho cena po zvýšení může být např. 12 pracovních poukázek, tudíž poměr mezi rovnovážnou cenou statku a jeho pracovní hodnotou (počítán jako 12/10) představuje hodnotu 1,2. Očekává se, že se tento poměr u jednotlivých statků liší, u těch s převisem poptávky je vyšší než 1, tam, kde naopak převyšuje nabídka, bude menší než 1 (statek, jehož pracovní hodnota odpovídá 10 pracovním poukázkám, by za takové situace měl cenu třeba jen 8 pracovních poukázek). Plánovači veškeré tyto poměry evidují a mají za úkol zvyšovat produkci statků s poměrem vyšším než 1 a naopak utlumovat produkci u

produktů s poměrem menším než 1, čímž dochází k dosažení souladu nabídky a poptávky v ekonomice.

Poměr mezi rovnovážnými cenami a pracovní hodnotou kromě toho, že poskytuje informace plánovačům o poměru nabídky a poptávky, představuje také míru efektivity vynaložené společenské práce z hlediska uspokojování potřeb spotřebitelů (Cockshott a Cottrell 2006, s. 169). Společenská práce využitá při produkci produktů, jejichž rovnovážná cena klesne pod pracovní hodnoty, je podprůměrně efektivní, jelikož pro spotřebitele mají tyto produkty menší hodnotu, než jaká je jejich plná pracovní hodnota. Naopak společenská práce vynaložená na produkci statků, jejichž rovnovážná cena převyšuje jejich pracovní hodnoty, je nadprůměrně efektivní, jelikož jsou spotřebitelé za tyto produkty ochotni obětovat více své práce (tj. pracovních poukázek), než kolik bylo využito při jejich produkci. V případě statků, jejichž průměr je roven 1, je společenská práce vynaložena průměrně efektivně, jelikož spotřebitelé tyto statky oceňují jejich skutečnou pracovní hodnotou přesně odpovídající nákladům její produkce (Cockshott a Cottrell 2006, s. 170). V této souvislosti mají plánovací orgány za úkol alokovat společenskou pracovní dobu co nejefektivněji tím, že „*se zvýší zdroje věnované na produkci těch statků, u nichž je poměr cena/hodnota vyšší než celkový průměr, přičemž se stáhnou zdroje z produkce statků, u nichž je tento poměr pod celkovým průměrem*“ (Cockshott a Cottrell 2006, s. 173). Údaje o efektivnosti vynaložené společenské práce při produkci spotřebního zboží umožňují také hodnotit efektivitu využívaných vstupů (suroviny, produkční prostředky apod.) při jejich produkci a tím také optimalizovat efektivitu produkce.

Výše popsané mechanismy umožňují kybersocialismu podle autorů nejen uvádět do souladu nabídku a poptávku, ale také efektivně alokovat zdroje.

Monopoly, konkurence a pobídky k růstu efektivity v kybersocialismu

Podle Cockshotta s Cottrellem by se měla kybersocialistická ekonomika „*vyvarovat vytváření monopolního dodavatele jakéhokoli produktu, pokud proti znásobování výrobních zařízení nestojí konkrétní, silné a věcně podložené argumenty*“ (Cockshott a Cottrell 2006, s. 184). Takovým argumentem by mohly být například přirozené monopoly u konkrétních odvětví ekonomiky splňujících jejich charakteristiku. Pro ekonomický systém kybersocialismu je podle autorů výhodné, když bude existovat více producentů produkujících stejný typ výrobků nebo služeb, protože plánovací orgány tak mohou srovnávat pracovní hodnoty produktů dosahované odlišnými producenty. Pokud na základě takového srovnání dojdou plánovací orgány ke zjištění, že nějaký podnik daný produkt produkuje s nadprůměrnou pracovní hodnotou, a přitom

nebude schopen tyto vysoké produkční náklady zdůvodnit, bude následně donucen plánovacími orgány k nápravě (Cockshott a Cottrell 2006, s. 184).

S otázkou konkurence je spojena i otázka odměn a sankcí u těch podniků, které dosáhly nadprůměrného či naopak podprůměrného výkonu měřeného například poměrem mezi cenou a hodnotou produktů určitého podniku. Autoři něco takového nedoporučují. V obou případech totiž mohou podle nich být skutečnou příčinou úspěchu či neúspěchu nikoli skutečné zásluhy pracujících, ale faktory, které nijak nemohli pracující ovlivnit a ani je předvídat, jako např. změny v technologiích, ve struktuře poptávky, nákladů a dostupnosti různých zdrojů. Jak konstatují autoři, „*V kapitalismu to nehraje roli, štěstí a správný úsudek se odměňuje stejným způsobem, stejně se trestá smůla i špatná práce. Takovou svévůli však do socialistické distribuce příjmů vpustit nechceme*“ (Cockshott a Cottrell 2006, s. 185).

Každý úspěšný ekonomický systém však musí mít systém pobídek, které motivují lidi k lepším pracovním výkonům, tvorbě a implementaci inovací a celkově k růstu produktivity ekonomiky. V kybersocialismu je takový systém pobídek tvořen dvěma prvky. První z nich je už výše popsáný systém odměňování na základě práce a její intenzity (stupně A, B, C). Druhý spočívá v tom, že „*na základě marketingového algoritmu pro spotřební zboží dostanou podniky vykazující zvláště efektivní využívání společenské práce další příděly zdrojů a fondů pracovní doby, čímž se zvětší možnosti lidí, kteří v nich pracují (lepší vyhlídky na postup v práci, možnost podílet se na rozvoji podniku a jeho utváření)*“ (Cockshott a Cottrell 2006, s. 185). Naopak produkce v podnicích, jejichž efektivita bude trvale podprůměrná, bude utlumována a jejich pracující budou odcházet do jiných podniků.⁴⁰ Tímto způsobem jsou podniky „*pobízeny k využívání všech metod, které by jim umožnily šetřit na pracovních vstupech (jak přímých, tak nepřímých) připadajících na jednotku výstupu*“ (Cockshott a Cottrell 2006, s. 34). Tento systém také zamezuje tomu, aby při zadávání technologických údajů o produkci byly cíleně zadávány zkreslující údaje, jako tomu bylo v ekonomikách sovětského typu, kde podnikoví manažeři podhodnocovali produkční schopnosti podniku, aby si ulehčili práci.

Na základě výše řečeného můžeme konstatovat, že kybersocialismus by byl plánovanou ekonomikou s netržní formou konkurence a systémem pobídek zajišťujícím efektivní vynakládání zdrojů a růst produktivity.

---

⁴⁰ Pracující tak nemají právo trvale pracovat v určitém podniku ani odvětví, ale mají právo na práci jako takovou (Cockshott a Cottrell 2006, s. 185-6).

Distribuce produkčních prostředků, spotřebních statků a pracovních míst

Pro kybersocialismus platí, že v něm probíhá plně plánovaná alokace kolektivních produkčních prostředků, což znamená, že „*rozdělení produktu je stanoveno přímo v materiální podobě, a ne nepřímo jako výsledek vztahů směny*“⁴¹ (Cockshott a Cottrell 2006, s. 27,131), tudíž ani produkční prostředky a ani polotovary nenabývají forem zboží (Cockshott a Cottrell 2006, s. 83). Jednotlivé podniky jsou totiž ve státním vlastnictví, a pokud by si za těchto podmínek továrny za plánem stanovené dodávky platily, tak by při každé takové transakci stát jen předstíral, že továrny jsou soukromými subjekty, ačkoli by reálně docházelo pouze k čistě účetní operaci přesouvání peněz státu z jedné části jeho rozpočtu do části druhé a nikoli ke skutečným vlastnickým změnám. Systém kybernetické centrálně plánované alokace zdrojů kybersocialismu nemá k takovému jednání žádný důvod, protože v rámci detailního plánování produkce dochází k plánování alokace zdrojů do detailů, včetně jejich přesunu mezi podniky. Proto si v kybersocialismu podniky mezi sebou navzájem předávají veškeré dodávky v materiální podobě bez jakýchkoli vzájemných plateb. Obdobně nejsou pracovní poukázky vypláceny podniky jejich pracovníkům, ale jsou vypláceny přímo plánovacími orgány.

Autoři tuto praxi konkretizují na příkladu fungování nemocnice. Ta by od státního plánovacího orgánu získala rozpočet o objemu x hodin práce, např. 20 člověkoroků. Následně by nemocnice plánovacím orgánům ohlásila, jak velká část z jejího rozpočtu bude vyčleněna na pracovníky, služby, energie, údržbu, vybavení a léky dodávané státními podniky a toto vše by se také z jejího rozpočtu odepisovalo (Cockshott a Cottrell 2006, s. 97). K žádným peněžním platbám nemocnice jejím dodavatelům a pracovníkům by však nedocházelo, pouze by byly odpovídající prostředky v rozpočtu nemocnice škrtnuty. Dodavatelé, jako např. farmaceutické podniky apod., by žádné platby nepotřebovali, protože by disponovali vlastními rozpočty pracovní doby a pracovníci by dostali příslušné pracovní poukázky za odvedenou práci přímo od státních plánovacích orgánů (Cockshott a Cottrell 2006, s. 97). Tímto způsobem by fungovaly nejen nemocnice, ale veškeré podniky v kybersocialismu.

Jelikož by všechny podniky v kybersocialismu disponovaly vlastními rozpočty, nemohou zbankrotovat. Plánovací orgány však mají právo rozhodovat o ukončení činnosti podniků, pokud by o jejich produkty či služby již nebyl zájem, nesplňovaly by požadavky efektivity či

---

⁴¹ To je další rozdíl kybersocialismu oproti plánování v ekonomických systémech sovětského typu, kde si podniky za dodávky platily.

by nevyhovovaly kritériím racionální ekonomické kalkulace, obdobně jako jsou v současnosti úřady uzavírány školy z důvodu nedostatku žáků (Cockshott a Cottrell 2006, s. 250).

Kromě plně plánované alokace kolektivních produkčních prostředků však v kybersocialismu existuje i trh spotřebních produktů a služeb (Cockshott a Cottrell 2006, s. 131). Než si však tento spotřební trh popíšeme, je třeba zmínit, že na ty produkty a služby „*kteří tvoří základní předpoklady pro plnou účast na výrobě a životě komunity v rámci společnosti*“ (Cockshott a Cottrell 2006, s. 131), budou mít lidé nárok na základě svých občanských práv a jako takové budou hrazeny ze všeobecných daní a lidem poskytovány bezplatně. Jde zejména o zdravotnictví, vzdělání, péči o děti a další služby a produkty, které jsou nutné k zajištění pozitivní svobody občanů. „*Jakmile jsou vytvořeny základní předpoklady občanství, jednotlivci (nebo rodiny či obce) mají mít maximální svobodu rozhodování o tom, v jaké podobě chtějí užívat plody své práce. Státní rozdělování nebo přiděly se k tomuto cíli hodí špatně*“ (Cockshott a Cottrell 2006, s. 131). Tuto svobodu občanům poskytuje trh se spotřebními produkty a službami, kde si lidé mohou koupit, cokoli se jim líbí. Jak jsme již psali výše, spotřební statky (produkty a služby) jsou oceňovány na základě pracovních hodnot a lidé si je kupují za pracovní poukázky. Obchody se spotřebními statky jsou v podmínkách kybersocialismu komunálními organizacemi a stejně jako v případě distribuce produkčních prostředků, ani oni si nekupují spotřební statky, ale jsou jim přidělovány. Pracovní poukázky, kterými lidé v obchodě platí za spotřební statky, tak „*budou obchodům sloužit pouze pro evidenci*“ (Cockshott a Cottrell 2006, s. 83).

Pracovní místa lidem zprostředkovávají agentury pro zprostředkování zaměstnání. Zde uchazeči zodpoví informace týkající se jejich kvalifikace, kolik hodin a jak intenzivně chtějí pracovat, a následně pracovník agentury vyhledá v systému plánování požadavky podniků, které nejvíce odpovídají preferencím uchazeče. „*To znamená, že plánovací orgány budou muset průběžně aktualizovat údaje o množství a typech práce, která je k dispozici, což jim umožní vypracovávat souhrnné pracovní rozpočty pro ekonomiku jako celek*“ (Cockshott a Cottrell 2006, s. 251). Jestliže se uchazeč rozhodne pro nějaké pracovní místo a bude odsouhlasen příslušným pracovním kolektivem, podepíše s agenturou smlouvu, v níž se zaváže k odpracování určitého počtu hodin na daném pracovišti. Tyto informace budou odeslány do plánovacího systému, který následně začne odesílat na jeho účet pracovní poukázky ve výši odpovídající odpracovaným hodinám (Cockshott a Cottrell 2006, s. 251).

Soukromé podnikání v kybersocialismu

Ačkoli nemohu lidé v kybersocialismu vlastnit kolektivní produkční prostředky, mohou vlastnit individuálně použitelné produkční prostředky a věnovat se individuálnímu podnikání coby samostatně výdělečné osoby (OSVČ). Autoři se pro tuto možnost vyslovují proto, že „*některé činnosti se nejlépe provádějí na individuální úrovni. Příkladem jsou řemesla jako je instalatérství a různé opravy*“ (Cockshott a Cottrell 2006, s. 252). Touto praxí není nijak ohrožen systém kybersocialismu, protože v případě samostatné činnosti podle autorů mají při směně produktů své práce relativní ceny tendenci řídit se pracovními hodnotami. Pokud nebude lidem zabraňováno⁴² samostatně podnikat, budou mít OSVČ obdobný hodinový příjem jako pracující v kybersocialistickém sektoru a nehrozí tak vznik ekonomických nerovností (Cockshott a Cottrell 2006, s. 252). OSVČ v podmínkách kybersocialismu mají u státní banky podnikatelský účet, kam jim jsou vypláceny pracovní poukázky. Jistým nebezpečím je možnost vzniku situace skrytého vykořisťování, kdy by OSVČ zadávaly vlastní práci jinému OSVČ. Autoři se shodují, že nejlepší možností, jak se této situaci vyhnout, je postihovat takové jednání velkými tresty a zárukou odškodnění obětem vykořisťování.

Kromě individuálního podnikání ve formě OSVČ v podmínkách kybersocialismu existují rodinné farmy a zemědělská družstva. Ty se ucházejí o zakázky na dodávky svých produktů, přičemž specifikují užité vstupy (energie, stroje apod.) při produkci a přidanou hodnotu, kterou si za svou vlastní práci účtují jako svou odměnu. Na tomto základě bude možné „*uzavírat dodavatelské smlouvy, které budou brát v úvahu jak náklady (ve formě přímé a nepřímé práce), tak ekologické dopady plynoucí z použití konkrétních množství chemických přípravků a hnojiv*“ (Cockshott a Cottrell 2006, s. 135)

Obchodování s kapitalistickými zeměmi

Kybersocialistické státy se podle autorů nemají vyhýbat mezinárodnímu obchodu s kapitalistickými státy. Obchod s nimi totiž může být pro kybersocialistické země výhodný, pokud by kapitalistické země měly komparativní výhody při produkci určitých statků na základě vyšší produktivity práce v důsledku lepších podnebných či technologických podmínek daného státu.

Kybersocialistické země se odlišují od ostatních zemí tím, že činnosti spojené se získáváním deviz (export služeb a zboží, půjčky od jiných bank a vlád, turistika) jsou pod veřejnou

---

⁴² Pokud by bylo státem umělo zabraňováno lidem podnikat, mohlo by dojít k převisu poptávky nad nabídkou, což by vyústilo ke zvýšení ceny práce OSVČ.

kontrolou, jelikož stát má monopol na import a půjčovat si ze zahraničí může pouze centrální banka. To umožňuje kontrolovat finanční toky a zabraňovat nekontrolovatelným obchodním deficitům, protože import může být v případě propadu příjmů z exportu omezen. Autoři však doporučují nebrat si zahraniční půjčky a udržovat obchodní rovnováhu, protože z dlouhodobého hlediska lze stejně importovat jen tehdy, když se exportuje (Cockshott a Cottrell 2006, s. 196).

Importy z kapitalistických zemí se hradí pracovními poukázkami, jež mohou být exportovány do zahraničí a zde také obíhat, na rozdíl od kybersocialistické ekonomiky, kde jsou nepřenositelné. Import cizích měn je zakázán, protože by mohl vést k nastolení kapitalistických vztahů, které si však kybersocialistický systém klade za cíl překonat. Zahraniční podniky importující do kybersocialistické ekonomiky mají obchodní účet u ministerstva zahraničního obchodu, na který je převáděno smluvené množství pracovních poukázek, jež si může podnik vybrat ve formě kreditního certifikátu. Ty budou podle autorů v kapitalistických zemích obchodovány za tamní měny na finančních trzích jako neúročené cenné papíry a poptávány budou ze strany podniků, které budou chtít z kybersocialistických zemí dovážet. Směnný kurz kapitalistické měny a pracovních poukázek bude stanovován právě na těchto trzích s cennými papíry a ministerstvo zahraničního obchodu kybersocialistické země ho nebude nijak ovlivňovat. Jediným, na čem kybersocialistické ekonomice v této souvislosti záleží, „*je cena zboží v cizí měně vynásobená směnným kursem*“ (Cockshott a Cottrell 2006, s. 198).

Zahraniční obchod v kybersocialismu je ve své podstatě „*specializovaným výrobním odvětvím, které produkuje importované statky a spotřebovává exportované statky*“ (Cockshott a Cottrell 2006, s. 198) a jako takový je možné ho integrovat do procesu plánování. Rozhodování o tom, které statky se importují a exportují, je na plánovacích orgánech, jež mají údaje o pracovních hodnotách každého statku a na jejich základě rozhodnou, zda je výhodnější daný statek produkovat doma, nebo dovážet ze zahraničí, v případě že cena daného statku v pracovních poukázkách je menší než množství práce nutné k jeho produkci doma (Cockshott a Cottrell 2006, s. 198). Přitom je však nutné počítat s fluktuacemi cen na světovém trhu, což zajistí plánovací orgány tím, že se při rozhodování týkajících se importu a exportu nebudou řídit nynějšími cenami, ale dlouhodobými cenovými trendy.

Co se týče turistiky, občané kybersocialistického státu při návštěvě kapitalistických zemí si mohou v místní bance převést své pracovní poukázky na místní měnu, např. vymění 20 hodin práce za jejich ekvivalent v dolarech. Americká banka následně pošle záznam o transakci do systému ministerstva zahraničního obchodu kybersocialistického státu, jenž poté připíše částku

20 hodin práce na tuzemský účet americké banky, ze kterého banka financuje nákup tuzemských produktů (Cockshott a Cottrell 2006, s. 203). Občané však nemohou zpětně vyměňovat cizí měny za pracovní poukázky a ani si je dovézt domů, stejně jako nemohou zahraniční banky převádět pracovní poukázky zpět na účty občanů. „*Toto opatření je nutno přijmout, aby se zabránilo obíhání cizí měny jako vnitřního směnného prostředku*“ (Cockshott a Cottrell 2006, s. 203).

Obchodování s jinými kybersocialistickými státy

Ohledně obchodu mezi kybersocialistickými zeměmi autoři zastávají názor, že by z dlouhodobého hlediska neměl existovat, jelikož by se měly jednotlivé kybersocialistické státy integrovat do jednotného ekonomického celku na základě mezinárodních plánovacích organizací, které odpovídají trendu internacionalizace produkce a současně jsou obdobou integrace kapitalistických ekonomik. Dělbá práce mezi kybersocialistickými státy by tak neměla probíhat prostřednictvím mezinárodního obchodu, ale na základě mezinárodního plánovacího systému. Kolektivní produkční prostředky, polotovary a zásoby nedodělaných produktů by pak nepodléhaly kontrole jednotlivých kybersocialistických států, ale kontrole celého kybersocialistického mezinárodního společenství, v němž by tak fungoval stejný systém odměňování na základě práce.

I v rámci takové mezinárodní plánované organizace produkce se uplatňují komparativní výhody, když jsou podnební, technologické či kapacitní podmínky produkce v určité části celku k produkci výhodnější. Integrace kybersocialistických ekonomik do jednoho celku má zajistit všem zúčastněným prosperitu a předpokládá vytvoření politické unie těchto zemí (Cockshott a Cottrell 2006, s. 212).

2.2.4 Participativní demokracie

Politika v kybersocialismu

Cockshott s Cottrellem odmítají z již výše zmíněných důvodů politický systém založený na radách, mezeném hlasovacím právu a nepřímých volbách směrem od nižších rad k vyšším. Obdobně však odmítají i parlamentní demokracii, která je podle jejich názoru v rozporu se skutečným ideálem demokracie jakožto vládě všeho lidu. Parlamentní demokracii vnímají jako formu oligarchie, kdy „*skutečná moc se nachází v sérii soustředných kruhů, které se cestou od parlamentu přes kabinet až k předsedovi vlády stále zužují*“ (Cockshott a Cottrell, s. 225). Parlamentní demokracie tak neznamená ve skutečnosti vládu lidu, ale vládu skupiny profesionálních politiků a nic na tom nemění fakt, že tyto osoby jsou voleny. Reálnou šanci na

zvolení má jen ten, kdo má dostatek zdrojů na kampaň, v tom případě jde o plutokraty, nebo ten kdo vyniká svými schopnostmi, v tomto případě jde o aristokraty⁴³. Volby nejsou podle autorů demokratickou institucí, ale institucí aristokratickou, neboť namísto vlády všech lidí v jejich rámci dochází k výběru těch nejlepších. V podmínkách kapitalismu se navíc vrstvy bohatých občanů překrývají s vrstvami těch nejschopnějších, protože bohatství umožňuje stát se nejvzdělanějšími, nejznámějšími apod. Volby tak diskvalifikují chudší občany a občany s menší schopností sebeprezentace, kterých je však ve společnosti většina, ale jako kandidáti jsou nevhodní. Výsledkem zastupitelské demokracie tak je, že zvolení zastupitelé nepředstavují reprezentativní vzorek společnosti, ale její elity. Na tomto základě docházejí autoři k názoru, že ve všech kapitalistických státech nevládne plutokratická oligarchie (Cockshott a Cottrell 2006, s. 225) a že volby mohou změnit pouze ráz těchto oligarchií z plutokratického na aristokratický (Cockshott, Cottrell 2006, s. 225).

Namísto rad sovětského typu a parlamentní demokracie autoři prosazují radikálně demokratický politický systém, který je ve své podstatě modernizovanou verzí antické athénské demokracie přizpůsobenou moderním podmínkám. Cockshott s Cottrellem si uvědomují, že není možné shromáždit veškeré občany určitého státu na jednom místě, aby zde spolu řešili státní záležitosti. Avšak to není z hlediska realizace přímé demokracie díky moderním technologiím žádný problém. Moderní komunikační a mediální prostředky, jako např. televize a nově i sociální sítě, udělaly ze světa „globální vesnici“ zprostředkující obrazy a informace na jakoukoli vzdálenost, tudíž odpadá nutnost shromažďovat občany na jednom místě (Cockshott a Cottrell 2006, s. 232). „*Technicky není žádný problém vybavit každý televizor hlasovacím zařízením, které nám po shlédnutí studiové debaty reprezentativního shromáždění umožní hlasovat*“ (Cockshott a Cottrell 2006, s. 232)

Autory navrhovaný politický model kybersocialismu nepočítá s vládou, ministry a ani s prezidentem, ale přichází s vizí státu bez hlavy a hierarchie. Politický model kybersocialismu se skládá ze dvou součástí. Tou první je uplatňování suverenity lidu prostřednictvím všeobecného lidového hlasování, v jehož rámci občané elektronicky hlasují po skončení televizních debat, a tak rozhodují o státních záležitostech. Druhou součástí je řízení konkrétních úseků státní správy občanskými radami či funkcionáři, kteří jsou vybíráni na základě losu.⁴⁴ Takový „*systém demokratické kontroly všech veřejných orgánů by znamenal, že občané mohou*

---

⁴³ Pojem aristokrat zde užíváme v jeho původním významu, kdy sloužil k pojmenování těch nejschopnějších. V současnosti vládu nejschopnějších představuje pojem „meritokracie“.

⁴⁴ Tyto rady budou tedy ze své podstaty demarchické.

počítat s tím, že v určitém okamžiku svého života budou povoláni do služby v nějakém druhu rady“ (Cockshott a Cottrell 2006, s. 233). Každý občan by tak mohl počítat s tím, že může být vylosován do celostátní rady, rady nějaké veřejné instituce (např. školní nebo místní zdravotní rady) nebo rady na pracovišti. Obsazování rad by se řídilo principem, *„že všichni, kdo mají legitimní zájem na dané věci, by měli mít šanci podílet se na jejím řízení“* (Cockshott a Cottrell 2006, s. 235), tudíž by bylo zaručeno, aby určitý podíl míst v radě získali náhodně vylosování lidé ze zájmových skupin týkajících se dané instituce. Tak například rada místního zdravotního zařízení by se skládala mimo jiné z jisté části z náhodně vylosovaného vzorku zdravotníků, z části vylosovaných zástupců veřejnosti reprezentujících pacienty a zástupců odborné veřejnosti. Rada továrny na čokoládu by se zase mohla skládat z jisté části z náhodně vylosovaných pracovníků této továrny, z části z vylosovaných zástupců veřejnosti představujících spotřebitele a z odborné veřejnosti (Cockshott a Cottrell 2006, s. 235). Jednání těchto rad budou veřejná a zaznamenávána.

Tyto rady by kontrolovaly orgány veřejné moci, veřejné instituce, stejně jako by každý obor produkce podléhal příslušné radě. Každá rada má vymezenou oblast kompetencí, v jejíchž rámci uplatňuje své pravomoci, které jsou *„bud' regulatorní nebo ekonomické, případně budou kombinací obojího“* (Cockshott a Cottrell 2006, s. 235).

Regulativní pravomoci rad by připomínaly činnost současných profesionálních organizací vydávajících závazná pravidla jednání pro své členy (např. právnická komora) nebo organizace výrobců určující normy některých druhů zboží. V kybersocialismu rady vydáváním předpisů ovlivňují chod jednotlivých odvětví ekonomiky, kupříkladu rada pro energetiku by například měla na starosti rozhodování o energetické politice kybersocialistického státu (Cockshott a Cottrell 2006, s. 235).

Ekonomické pravomoci jednotlivých rad vyplývají ze dvou zdrojů. Prvním je správa části movitého (např. vozy, stroje a suroviny) i nemovitého (např. památek, pozemních komunikací, vodovodních a energetických zdrojů) majetku společnosti, které jim jsou přiděleny na základě demokraticky schváleného ekonomického plánu. Druhým zdrojem je disponování určitou částí společenské práce či jinak řečeno disponování prací pracovníků účastnících se ekonomických aktivit (projektů), které má daná rada na starosti (Cockshott a Cottrell 2006, s. 235).

Moc jednotlivých rad se v kybersocialismu se poměřuje množstvím hodin práce alokovaných v jejich rozpočtech práce. Velikost rozpočtu jednotlivých rad je určována v případě výrobních rad působících v sektoru produkce na základě ekonomického plánu, v případě nevýrobních rad (např. školní rady) hlasováním celostátní rady nebo místní rady. Bud' může celostátní nevýrobní

rada hlasováním určovat rozpočet místní nevýrobní rady, nebo může o dané věci rozhodovat samotná místní rada. V tomto případě by byl například „rozpočet místní školské rady určován místním voličstvem, které každý rok rozhoduje o tom, kolik hodin bude odečteno z jeho souhrnného ročního platu na financování vzdělávání“ (Cockshott a Cottrell 2006, s. 235). V případě výrobních i nevýrobních rad vždy jejich moc vychází v poslední instanci buď přímo z lidu, nebo je jím delegována. „Lidé buď odhlasují, že zdaní sami sebe a demarchické radě svěří rozpočtové prostředky na poskytování bezplatných služeb, nebo se rozhodnou, že si budou kupovat statky, což znamená, že odhlasují pracovní dobu potřebnou na výrobu těchto statků“ (Cockshott a Cottrell 2006, s. 237)

Demokracie a plánování

Demokratické rozhodování se v rámci hospodářského plánování uplatňuje na základě systému, v jehož rámci „týmy profesionálních ekonomů sestavují alternativní plány a předkládají je porotě, která si z nich vybírá. K přímému lidovému hlasování by musela být předkládána pouze zcela zásadní rozhodnutí (úroveň daní, procento národního důchodu určené na investice, zdravotnictví, vzdělávání atd.)“ (Cockshott a Cottrell 2006, s. 235). Cockshott s Cottrellem v této souvislosti poukazují na velkou výhodu systému oceňování založeném na pracovní době v tom, že umožňuje mnohem lépe pochopit a orientovat se v problematice státního rozpočtu a jeho sestavování. Hlavní kategorie veřejných výdajů totiž mohou být vyjádřeny ve formě pracovních hodin za týden, tudíž občané budou vědět, kolik hodin týdně pracují například na školství či zdravotnictví (Cockshott a Cottrell 2006, s. 234) a podle toho se mohou rozhodovat, zda je to moc, či naopak málo a hlasovat v přímém lidovém hlasování. V jeho rámci by lidé mohli hlasovat pro zvýšení daní nebo výdajů na investice, zdravotnictví, vzdělání apod. o x procent, hlasovat pro jejich snížení o x procent, nebo hlasovat pro jejich ponechání na současné úrovni. Po ukončení hlasování by došlo k porovnání odevzdaných hlasů a k výpočtu jejich průměru, podle něhož by se úměrně změnila (zvýšila nebo snížila) velikost daní či určité rozpočtové kapitoly jako například zdravotnictví. Přitom by lidé nemohli hlasovat pro zvýšení veškerých druhů výdajů o 100% (Cockshott a Cottrell 2006, s. 234). Autoři v souvislosti s rozhodováním o veřejných výdajích a příjmech (daních) poukazují na to, že se o nich nesmí rozhodovat odděleně, protože jinak by hrozil vznik nevyrovnaného rozpočtu. Proto navrhují, aby se daně zvyšovaly automaticky na takovou úroveň, která by zaručila spolu s ostatními příjmy (např. renty) pokrytí výdajů, jež si občané odhlasovali. Při rozhodování o výdajích by tak museli občané brát v úvahu daňové dopady těchto rozhodnutí. Případně by občané mohli nejdříve rozhodovat o celkové výši výdajů a daní a následně by jim „při

rozhodování o jednotlivých kategoriích veřejných výdajů program ,hlasovacího lístku‘ ukázal, jaké důsledky pro zbytek rozpočtu by měl jeho hlas ve prospěch změny v jedné oblasti“ (Cockshott a Cottrell 2006, s. 235).

Ohledně různých ekologických otázek spojených například s prolamování limitů těžby, zaplavení určité lokality v důsledku výstavby přehrady apod. by se příslušná rozhodnutí měla podle autorů činit na základě referend po dlouhodobé a otevřené veřejné diskusi za účasti médií (Cockshott a Cottrell 2006, s. 228).

1.3 Partekon (Michael Albert)

Partekon⁴⁵ je koncepcí alternativního socioekonomického uspořádání navrženým Michaelem Albertem, který je americkým aktivistou, novinářem a politickým a ekonomickým teoretikem. Jeho koncepce socioekonomické alternativy má dat vznik beztřídní společnosti naplňující hodnoty sociální spravedlnosti, solidarity, diverzity, ekonomické efektivity a umožnit lidem účastnit se řízení a rozhodování o sobě samých úměrně tomu, jak je jedinec ovlivněn výsledkem daného rozhodnutí. K tomuto cíli mají vést následující hlavní prvky partekonu: společenské vlastnictví produkčních prostředků, rady tvořené pracujícími a spotřebiteli, vyvážené komplexy pracovních činností nahrazující hierarchickou dělbu práce, decentralizované participativní plánování a na systému odměňování podle vynaloženého úsilí a obětí. Tyto prvky v následujících podkapitolách blíže představíme.

1.3.1 Společenské vlastnictví produkčních prostředků

Soukromé vlastnictví produkčních prostředků vytváří privilegovanou skupinu vlastníků, která „*měla ve společnosti vždy větší bohatství, vyšší příjmy a větší moc než ostatní*“ (Albert 2012, s. 113), čímž dochází k posouvání vlastníků do vyšších pater společenského žebříčku hierarchie a nevlastníků níže. To je však v rozporu s hodnotami partekonu. V jeho rámci by neměl nikdo mít větší rozhodovací pravomoci než ostatní kvůli svému vlastnictví, stejně jako by velikost příjmu neměla být jakkoli vázána na vlastnictví. Proto je v partekonu nahrazeno soukromé vlastnictví produkčních prostředků společenským vlastnictvím, kdy se nikdo neliší svým vztahem k produkčním prostředkům. Docíleno toho je tak, že vlastnictví produkčních prostředků je jako společenská kategorie zrušeno a místo toho jsou jednotlivá pracoviště ve správě příslušných rad pracujících.

---

⁴⁵ Název této socioekonomické alternativy je zkratkou pro participativní ekonomiku.

1.3.2 Rady

Hlavními aktéry v ekonomice jsou pracující a spotřebitelé a jako takoví se pracující sdružují do rad pracujících a spotřebitelé do spotřebitelských rad. Rady mají v partekonu rozhodovací pravomoci, a tak představují orgány, jejichž prostřednictvím lidé „*projevují svou ekonomickou vůli a v nichž si určují a realizují většinu každodenních hospodářských aktivit*“ (Albert 2012, s. 113). Účast na jednání rad je dobrovolná, nikdo nikoho nemůže nutit účastnit se. U obou typů rad platí princip, že rady na nižší úrovni volí své zástupce do rad na vyšší úrovni a rozhodnutí se v nich přijímají podle situace buď konsenzem, prostou většinou, nebo dvoutřetinovou či čtyřtřetinovou většinou. Při hlasování jedinci či skupiny, na které dané rozhodnutí dopadá největší vahou, disponují větší vahou hlasu. To znamená, že hlasování v partekonu prostřednictvím odstupňování váhy hlasů jednotlivých skupin či jedinců odráží, do jaké míry je výsledky rozhodování ovlivní a v jaké míře jsou na daném rozhodnutí zainteresováni (Albert 2012, s. 117). „*Různě velké rady řeší různé záležitosti podle zásady, že rozhodovací pravomoc má odpovídat dopadu, jaký má příslušné rozhodnutí na daného člověka*“ (Albert 2012, s. 117). Záležitosti týkající se pracoviště tak řeší rada pracoviště, naopak záležitosti týkající se celého odvětví řeší celoodvětvová rada. Stejně tak záležitosti týkající se pouze členů konkrétní spotřebitelské rady jsou ponechány na rozhodování příslušné spotřebitelské rady. Pokud by však její spotřebitelská rozhodnutí ovlivňovala nějak členy ostatních spotřebitelských rad, je příslušné rozhodování záležitostí spotřební rady vyšší úrovně, kde se k nim vyjadřují i zástupci ze spotřebitelských rad zasažených daným spotřebním rozhodnutím.

Nyní přikročíme k důkladnějšímu popisu obou druhů rad.

Rady pracujících

Jednotlivá pracoviště jsou v partekonu spravována radami pracujících, které jsou základními organizačními jednotkami ekonomiky a jejichž prostřednictvím budou pracující rozhodovat o veškerých záležitostech pracoviště, například o tom, jak dlouho se pracuje, co se produkuje a jakých nástrojů, surovin a přístrojů se přitom používá, stejně jako řeší nábor nových pracovníků a výpovědi těch, kteří poruší hrubým způsobem pracovní kázeň. Lidé mohou žádat svobodně o členství v jakékoli radě pracujících, stejně jako mohou vytvářet spolu s ostatními nové rady. V rámci rad všichni členové disponují stejným vlivem, mírou odpovědnosti i stejnými rozhodovacími pravomocemi.

Jak již bylo řečeno, rady pracujících na úrovni pracovišť jsou základními organizačními jednotkami ekonomiky. Pokud je zapotřebí, ustanovují se i menší rady na nižší úrovni, například v rámci jednotlivých úseků, sekcí, útvarů a týmů podniku. Na vyšší úrovni, než je

úroveň pracoviště, působí rady vyšší úrovně, celý podnik, obor, divize nebo odvětví spravují jako celek celopodnikové rady, oborové rady, divizní rady a odvětvové rady tvořené delegáty z rad nižší úrovně (Albert 2012, s. 117), stejně jako vznikají regionální sdružení rad pracujících, taktéž obsazované delegáty z rad nižší úrovně. Tento systém rad pracujících má zaručovat v partekonu demokratické řízení hospodářství a kontrolu nad ním.

Rady pracujících na každém pracovišti zřizují personální výbory, jejichž úkolem je řešit spory na pracovišti a problémy s kázní. Stejně tak řeší otázky spojené s propouštěním a nábořem nových pracovníků za spolupráce s pracovněprávními mediačními úřady na regionální a odvětvové úrovni, které informují o propuštění pracujících nebo o potřebě nových pracovníků (Albert 2012, s. 247). Na základě těchto informací pracovněprávní mediační úřady propojují zájemce o práci s pracovními radami hledajícími nové pracovníky a v tomto ohledu plní roli v současnosti příslušející pracovním úřadům. Jejich výhodou přitom podle Alberta (2012, s. 247) je, že pracují s informacemi o technologických změnách a dlouhodobých investičních záměrech, což jim pomůže při výkonu funkce současných úřadů práce.

I v podmínkách partekonu dochází k nedobrovolnému přesunu pracujících, ale pouze z důvodu změny struktury poptávky, kdy jsou některá odvětví utlumována a jiná posilována. Za tyto přesuny jsou v partekonu pracující odškodněni, protože jsou brány jako oběť hodná odměny (Albert 2012, s. 249).

Spotřebitelské rady

Základem pro organizování spotřebitelů jsou spotřebitelské rady. Nejmenší rady tvoří rodina či obdobná společenská jednotka. Zároveň všichni její členové jsou členy místní rady v místě jejich bydliště, „*místní rada by zase patřila do svazu či sdružení místních rad na úrovni městské části nebo venkovského okresu. Ten by se opět začlenil do celoměstské nebo krajské rady, ta pak do zemské a následně celostátní*“ (Albert 2012, s. 118). Tento systém spotřebitelských rad demokraticky organizuje spotřebu, stejně jako systém rad pracujících demokraticky organizuje produkci (Albert 2012, s. 118). Soustava různých spotřebitelských rad zohledňuje fakt, že různé skupiny lidí ovlivňují různé druhy spotřeby. Konkrétní oblečení jedince je jen a pouze jeho záležitostí, kdežto podoba místního parku a jeho vybavení se už týká všech lidí žijících v dané čtvrti, stejně jako je otázka vybavení veřejné knihovny věcí celé čtvrti a otázka intervalů MHD věcí celého města. Spotřebitelské rady mají pojímat spotřebitelské jednání v celé své šíři od nejnižší úrovně týkající se soukromé spotřeby až po celospolečenskou, což je důvodem, proč jsou spotřebitelské rady organizovány na různých úrovních a na místním základě.

Zcela zásadní význam mají spotřebitelské rady pro organizaci kolektivní spotřeby, o které se v jejich rámci rozhoduje. Když se členové rady usnesou na nějakém návrhu kolektivní spotřeby, například na výstavbě nového parku, náklady na její realizaci v indikativních cenách jsou spravedlivě rozpočítány mezi všechny její členy. Tyto náklady lze rozprostřít v čase a postupně splácet. Pokud přínosy určité kolektivní spotřeby překračují hranice působnosti dané rady, pak je do rozhodování o ní zapojena rada vyšší úrovně, která se rovněž spolupodílí na jejím financování. Může jít například o situaci, kdy je v určité čtvrti stavěno veřejné koupaliště, a protože ve městě jako celku jiné není, je jasné, že bude toto koupaliště užíváno všemi obyvateli města. Stejně tak je postoupeno rozhodování spotřebním radám vyšších úrovní v případech, kdy kolektivní spotřeba nějaké rady na nižší úrovni má negativní dopady na členy jiných spotřebních rad. Zástupci těchto rad, ohrožených negativními dopady spotřeby navrhovanými jinými radami, v radách vyšší úrovně prezentují vůli svých členů a hájí jejich zájem na odstranění těchto negativních dopadů. Mají například právo připomínkovat tyto návrhy a podávat zlepšovací návrhy minimalizující negativní dopady dané spotřeby, nebo daný návrh spotřeby v rámci hlasování odmítnout a zamezit tak jeho realizaci a vzniku negativních dopadů. Těmito způsoby by se v partekonu řešily problémy tzv. pozitivních a negativních externalit, kdy se na rozhodování podílejí všichni ti, kteří jsou danou spotřebou/rozhodnutím ovlivněni.

Ačkoli jsou rady vyšší úrovně tvořeny zástupci rad nižší úrovně, konečné rozhodování o kolektivní spotřebě je vždy věcí přímého elektronického hlasování všech spotřebitelů spadajících do příslušné spotřebitelské rady. Pokud návrh nějaké kolektivní spotřeby není odsouhlasen místní radou a nemá přitom negativní dopady pro ostatní členy komunity, neznamená to, že nemůže být realizován. Občané předkládající spotřební radou odmítnutý návrh na kolektivní spotřeby mohou vytvořit skupinu a zahrnout náklady kolektivní spotřeby do své osobní spotřeby (Albert 2012, s. 174).

Takto charakterizované spotřebitelské rady mají podle Alberta „*překonat odcizenost rozhodování o veřejných statcích a izolované vyjadřování individuálních preferencí charakterizujících tržní systémy prostřednictvím rozvrstvené sítě spotřebitelských sdružení*“ (Albert 2012, s. 308)

1.3.3 Komplexy vyvážených pracovních činností

V rámci rad pracujících mají mít všichni členové stejný vliv, míru odpovědnosti i pravomoci. Toho však nelze za současné hierarchické dělby práce docílit. Řídící pracující na jejím základě budou mít totiž vždy více informací o situaci v podniku než řadoví pracující, a tak budou schopni ovládnout rozhodovací proces, i kdyby byly rady pracujících sebedemokratičtější

orgánem. Řídící pracující by se tak i bez vlastnických vztahů k danému podniku stali vládnoucí třídou koordinátorů, panující nad ostatními zaměstnanci. Hierarchická dělba práce ve svých důsledcích podle Alberta (2012, s. 130) vede ke vzniku společenských tříd, čemuž však chce partekonu zamezit. Proto je v koncepci partekonu hierarchická dělba práce nahrazena komplexem vyvážených pracovních činností. V jejich rámci je náplň práce každého pracujícího tvořena takovou množinou úkolů, „*aby jejich celkové důsledky byly z hlediska pravomocí v průměru stejné jako celkové důsledky všech ostatních povolání*“ (Albert 2012, s. 130). Cílem komplexů vyvážených pracovních činností tak „*není odstranit dělbu práce, nýbrž zajistit, aby v rozumném časovém horizontu lidé dostávali na starost řadu úkolů, k nimž jsou odpovídajícím způsobem vyškoleni. Aby nikomu neustále neplynuly výhody z hlediska pravomocí vyplývajících z jejich pracovního zařazení*“ (Albert 2012, s. 130) a aby nebyli na základě svých pracovních úkonů někteří pracující připraveni lépe na účast na rozhodování než jiní (Albert 2012, s. 134), stejně jako aby pracovní náplň lidí byla tvořena stejným podílem atraktivní práce jako práce rutinní. Pracovní činnosti každého pracujícího v partekonu tak jsou sestaveny z takové kombinace úkolů, aby se z pohledu pravomocí a atraktivity dosáhlo jejich rovnováhy na všech pracovištích (Albert 2012, s. 131). Vyvážené komplexy pracovních činností neznamenají, že každý musí dělat na svém pracovišti vše, ale celek pracovních činností člověka je tvořen úkony spojenými dnes s různými povoláními, k čemuž jsou lidé v partekonu vzděláváni a školeni (Albert 2012, s. 132).

K lepšímu pochopení konceptu komplexů vyvážených pracovních činností nám pomůže způsob jejich sestavování. Představme si nějaké současné pracoviště a udělejme si seznam všech úkonů, které zde musí lidé v rámci své práce naplnit. Očíslujme tyto úkony číslicemi od 1 do 20 a seřaďme je vzestupně podle pravomocí s nimi spojených. „*Při hierarchickém uspořádání tvoří povolání řadu úkolů, z nichž sestavíme jednotlivá povolání nebo pracovní zařazení*“ (Albert 2012, s. 132), přičemž pracovní úkony tvořící současná povolání by dosahovaly různých průměrů. V rámci současné hierarchické dělby práce jsou jednotlivá povolání tvořena úkony o stejné hodnotě dle naší škály od 1 do 20, případně jen několik úkonů spojených s daným povoláním má pouze o něco menší či vyšší klasifikaci. Pracovní úkony manažera tak jsou tvořeny z valné většiny úkony klasifikovanými číslem 16, pracovní úkony jeho sekretáře by odpovídaly úrovni 10 a činnosti dělníka pracujícího u pásu by byly klasifikovány číslem 3. V partekonu je na základě vyvážených komplexů pracovních činností pracovní náplň lidí tvořena kombinací pracovních činností různé klasifikace tak, aby se na jednotlivých pracovištích, ale i v ekonomice jako celku vyrovnávaly. „*Namísto sdružování šestkových úkolů*

do šestkového pracovního zařazení a osmnáctkových činností do osmnáctkové funkce, bude nyní každé povolání tvořit kombinace úkolů z různých úrovní tak, aby každé pracovní zařazení na daném pracovišti v průměru dosahovalo stejné klasifikace“ (Albert 2012, s. 132). Jestliže je průměrná hodnota úkonů spojených s prací v továrně klasifikována číslem 10, pak pracovní činnosti pracujících v této továrně budou tvořeny úkony na úrovni 10 nebo úkony klasifikovanými vyšším či menším číslem (např. 10, 3, 6, 15) tak, aby jejich průměr byl 10. V partekonu však mají panovat vyvážené komplexy pracovních činností nejen na konkrétním pracovišti, ale na všech pracovištích dané ekonomiky, protože jinak by mohlo dojít k jiné formě polarizace. „Vznikala by podmnožina pracovišť s nejlivnějšími povoláními a ovládly by ty s nejmenšími pravomocemi, které by se ocitly na okraji zájmu v jakémsi ghettu služebných podniků“ (Albert 2012, s. 134-5). V této souvislosti Albert konstatuje, že „jediným způsobem, jak dosáhnout vyváženosti pracovišť z hlediska atraktivnosti a pravomocí (a dokonce i pro každý z těchto aspektů zvlášť), je nechat pracující trávit čas mimo původní působiště, a tak kompenzovat výhody či nevýhody, které v průměru mohou v porovnání s celospolečenským průměrem vykazovat“ (Albert 2012, s. 135). To znamená, že pokud jsou pracovní činnosti v již výše zmíněné továrně klasifikovány číslem 10, ale v celé ekonomice je průměr pracovních činností na úrovni 15, měli by pracující z továrny část své pracovní doby trávit na pracovištích, kde tvoří pracovní náplň činností klasifikované vyšší hodnotou. Pokud by byl v celé ekonomice průměr pracovních činností menší než 10, poté by museli pracující z továrny trávit část své pracovní doby na pracovištích spojených s pracovními činnostmi klasifikovanými menší hodnotou, než je 10. Tímto způsobem bude docházet k realizaci vyvážených komplexů pracovních činností.

Ohledně konceptu vyváženého komplexu pracovních činností je nutné ještě zdůraznit, že „vyvažování pravomocí napříč funkcemi a povoláními není totéž co vyvažování množství či druhu intelektu potřebného pro dané povolání“ (Albert 2012, s. 134). Nenastane tedy taková situace, že by kvůli vyvažování pracovních činností v partekonu učitel fyziky na základní škole působil pár dnů v týdnu jako jaderný fyzik v aplikovaném výzkumu, nebo naopak. Jde o to rozložit rovnoměrně rozhodovací pravomoci, přičemž na každém pracovišti se nachází činnosti spojené s rozhodováním, při kterých se například rozhoduje o tom, jak nejlépe vyhovět spotřebitelům či jak plánovat nebo organizovat činnost na pracovišti. Práce jaderného fyzika není spojena s rozsáhlým vlivem (Albert 2012, s. 134).

Realizace vyvážených komplexů pracovních činností má zásadní konsekvence pro trh práce. Zatímco na kapitalistickém trhu práce lidé mění zaměstnání z finančních důvodů nebo kvůli

lepším pracovním podmínkám nového zaměstnání, v partekonu není možno změnou zaměstnání těchto cílů docílit. Každý totiž bude kvůli komplexu vyvážených pracovních činností mít od začátku zaměstnání průměrné kvality, stejně jako příjem každého bude záviset na vynaloženém úsilí a obětech. Hlavním motivem změny zaměstnání by pak měly být podle Alberta (2012, s. 136) osobní důvody. „*Změnou místa nebude možno dosáhnout vyššího platu ani objektivně výhodnějších pracovních podmínek, neboť i ty budou vyvážené*“ (Albert 2012, s. 135).

Vytváření komplexů vyvážených pracovních činností mají na starosti vyvažovací rady, které působí na úrovni jednotlivých podniků, sektorů a odvětví, aby mohly napříč celou ekonomikou vyvažovat pracovní činnosti (Albert 2012, s. 136). Podnikové vyrovnávací rady navrhují kombinace pracovních činností a určují jejich časové dotace na úrovni pracovišť. Mezioborové vyrovnávací rady „*by sjednávaly pracovní zařazen pro pracující z méně atraktivních a vlivných pracovišť tak, aby mohli určitou dobu pracovat v příznivějším prostředí a dosáhnout vyšších pravomocí a naopak*“ (Albert 2012, s. 136). Pracovní náplně jsou těmito radami průběžně doladovány podle zájmu o jednotlivá zaměstnání, protože velký zájem či nezájem o konkrétní zaměstnání je ukazatelem, že jeho atraktivita není průměrná a že je nutné lépe kombinovat pracovní činnosti, které dané zaměstnání tvoří. V rámci vyrovnávacích rad pracující na každém pracovišti kolektivně posuzují pracovní podmínky a pracovní činnosti. Podle názoru Alberta (2012, s. 136) se nejnáročnější diskuse odehrají při přechodu z hierarchické dělby práce na komplex vyrovnaných pracovních činností. Jakmile však budou komplexy už jednou navrženy, veškeré další úpravy mají být jednoduchou záležitostí. K takovým úpravám dochází například následkem vědeckotechnického pokroku, který sníží podíl lidské práce při určitých pracovních úkonech nebo je učiní zcela zbytečnými. Za této situace se upraví kombinace pracovních činností dotčených pracujících nebo dojde ke zkrácení času vyměřeného na plnění určitých úkonů tvořících jejich pracovní pozici (Albert 2012, s. 136).

Důsledkem zavedení komplexů vyrovnaných pracovních činností má podle Alberta být to, že se každý pracující bude „*pravidelně zapojovat do plnění koncepčních i praktických úkolů. Pro všechny tak bude zajištěna srovnatelná úroveň pravomocí a životních podmínek...Žádnému člověku nebude každopádně umožněno permanentně zastávat funkce, které by mu přinášely neobvyklé příležitosti soustředovat do vlastních rukou vliv nebo znalosti*“ (Albert 2012, s. 138). Podle Alberta (2012, s. 248) lze také očekávat, že lidé v podmínkách partekonu budou kvůli vyrovnaným komplexům pracovních činností mnohem ochotněji měnit pracovní zařazení, jelikož je nikdy nebudou čekat horší pracovní podmínky.

Komplex vyvážených pracovních činností vytváří podle Alberta (2012, s. 300) silnou motivaci k růstu produktivity a inovační činnosti, protože po realizaci každé inovace dochází k novému vyvážení komplexů pracovních činností napříč pracovišti a celou ekonomikou. Snížení náročnosti práce v jednom odvětví tak přispěje ke snížení náročnosti práce v celé ekonomice nebo ke snížení celkové délky pracovní doby a ke snížení indikativních cen. Přínosy z inovací v jednom odvětví tak jsou díky komplexu vyvážených pracovních činností rozkládány na všechny spotřebitele a pracující v dané ekonomice rovnoměrně, a aby se maximalizoval užitek z inovací, nejsou chráněny patentním právem, tudíž bude existovat tlak na jejich co největší rozšíření. Kvůli komplexům pracovních činností nejsou také pracující motivováni upřednostňovat realizaci inovací na svém pracovišti jenom proto, že na něm sami pracují. Protože se inovace odrazí v celé ekonomice, jsou upřednostňovány vždy ty nejproduktivnější inovace, i když se realizují v jiném podniku, jelikož z nich mají všichni také největší prospěch. Pokud by systém komplexů vyvážených pracovních činností nemotivoval optimálně k tvorbě inovací, lze podle Alberta uvažovat o zavedení časově omezené vyšší spotřební kvóty pro inovátory a vynálezce, nebo by se „*mohlo přistoupit ke zpoždění nového nastavení komplex pracovních činností, aby dostaly šanci z objevu více těžit*“ (Albert 2012, s. 300).

1.3.4 Odměňování

V partekonu jsou lidé odměňováni za svou práci pouze na základě vynaloženého úsilí a obětí. Úsilím se myslí například „*více hodin strávených v práci, méně zábavná nebo intenzivnější činnost, nebezpečné nebo nezdravé zaměstnání*“ (Albert 2012, s. 142). Kdyby se tento model odměňování realizoval v podmínkách tržního kapitalismu, pak by nejvyšší platy měli lidé mající nejobtížnější práci a nejhorší pracovní podmínky, zatímco lidé mající příjemnou a nenáročnou práci by měli nejmenší příjem. V partekonu je však pracovní náplň všech lidí jako důsledek zavedení komplexu vyvážených pracovních činností napříč ekonomikou tvořena z kombinací rutinních, nezáživných a náročných úkonů, stejně jako z nenáročných a nepříjemných úkonů. Proto „*každý bude vykonávat vyvážený komplex pracovních činností, takže si každý vydělá základní plat, nebo o něco vyšší plat při větším počtu odpracovaných hodin či vyšším pracovním nasazení, popřípadě o něco nižší částku, pokud odpracuje hodiny méně hodin nebo bude pracovat méně intenzivně*“ (Albert 2012, s. 144). Intenzitu práce určitého člověka lze odvodit od průměrné intenzity práce na daném pracovišti. Pracující v partekonu dostávají namísto výplatní pásky od podniku hodnocení, ve kterém je uveden počet odpracovaných hodin a „*intenzita práce, z níž se procentuálně vyjádří vynaložené úsilí. Pokud je výsledek jedna, dostane částku rovnou společenskému průměru*“ (Albert 2012, s. 144). Pokud

je však výsledek 0,8, tvoří jeho příjem 80% základního příjmu. V případě, že výsledek je 1,2, příjem osoby je tvořen 120% základního platu. Hodnocení vytváří buď k této činnosti specializovaný výbor pracoviště, nebo přímo rady pracujících.

Rozdíly v produktivitě mezi podniky nemají v partekonu na příjem pracujících vliv.

1.3.4 Decentralizované participativní hospodářské plánování

V partekonu jsou zdroje alokovány prostřednictvím decentralizovaného participativního plánování, jež „*umožňuje radám pracujících a spotřebitelů přímou účast na sestavování plánu, který bude spravedlivým a rovnoprávným způsobit sloužit všem*“ (Albert 2012, s. 152). Jeho cílem je efektivní alokace zdrojů, plná zaměstnanost a uskutečnění ekonomické demokracie. Níže popíšeme nástroje participativního plánování a jeho proces.

Nástroje participativního plánování

Participativní plánování se opírá o tři důležité nástroje. Prvním z nich jsou ceny. Ty se však liší od tržních cen, které jsou podle Alberta (2012, s. 152) deformovaným ukazatelem hodnoty, protože se do nich promítají tržní externality a mocenské vztahy jednotlivých ekonomických aktérů. Tržní ceny tak předávají ekonomickým aktérům zkreslené informace a neodráží skutečné společenské náklady příležitosti. „*V partekonu vznikají ceny nebo relativní sazby v průběhu participativního plánování a slouží jako vodítka pro formulaci návrhů a jejich vyhodnocování*“ (Albert 2012, s. 154). V procesu participativního plánování vznikají indikativní ceny statků, které jsou indikativní v tom smyslu, že v průběhu jednotlivých fází plánování poskytují nejlepší odhad konečných cen statků, a tím, jak se proces participativního rozpočtování chýlí ke svému závěru, se indikativní ceny zpřesňují. Stanovovány jsou na základě kompromisu, kooperativní společenské diskuze a také na základě informací o spotřebních aktivitách a pracovních podmínkách. Kontrolu při jejich stanovování zajišťují informace kvalitativního rázu a poradní způsob rozhodování zaručují přesnost cen a citlivost pracujících k pracovním podmínkám jejich kolegů (Albert 2012, s. 156). Druhým nástrojem participativního plánování je měření práce. V rámci toho dochází k získání informací o odpracovaných hodinách nutných k zajištění flexibilitní osobní spotřeby. Třetím nástrojem participativního plánování jsou informace o kvalitativních faktorech produkce. Ty jsou nutné proto, aby se nevycházelo jen z kvantitativních ukazatelů přínosů a nákladů, následkem čehož by indikativní ceny ztrácely na přesnosti při vyjadřování společenských nákladů příležitosti. V rámci plánování mají mít podle Alberta (2012, s. 157-8) všichni přístup k seznamům veškerých přímých a nepřímých faktorů produkce, stejně jako následků spotřeby, což

předpokládá zrušení patentů. Pracující tak v partekonu mají povinnost vytvářet krátké a stručné zprávy popisující jejich pracovní podmínky. Ty jsou využívány v procesu sestavování participativního plánu tehdy, když by spotřebitelé nebo producenti přišli s neobvyklými preferencemi, kterým by nemuselo být porozuměno, nebo kdyby někdo chtěl objasnit hlubší důvody stojící za stanovením konkrétních indikativních cen (Albert 2012, s. 157-8). „*Každý tak bude moci přesněji posoudit veškeré důsledky požadavků ostatních lidí, a dokonce i obecnou kolektivní motivaci, což zvyšuje solidaritu*“ (Albert 2012, s. 158). Tento nástroj v partekonu zajišťuje, že do tvorby participativního plánu bude zanesen kromě údajů o přínosech a nákladech také lidský faktor.

Proces participativního hospodářského plánování

Partekon charakterizuje proces participativního plánování hospodářské produkce a spotřeby. Výsledkem tohoto procesu je vznik dlouhodobého investičního hospodářského plánu a krátkodobého hospodářského plánu řídicího ekonomické činnosti společnosti na příští rok. Jednotlivé plány vznikají za spolupráce rad pracujících a spotřebitelských rad na všech úrovních. S organizační stránkou plánování radám pomáhají mediační úřady. Ty zprostředkovávají informace jednotlivým radám, zpracovávají kolektivní návrhy spotřeby a návrhy rozsáhlých investičních projektů, žádosti o změny zaměstnání spolu s žádostmi o členství jedinců či celých rodin v obytných zařízeních. Mediační úřady působí na všech úrovních hospodářství, pomáhají jednotlivcům i radám s tvorbou návrhů, ale také mají za úkol vyřešit nejlepším možným způsobem úpravy plánu v případě vyskytnutí nepředvídatelných okolností (Albert 2012, s. 158). „*Mediační úřady plní pouze úlohu prostředníka, nikdy však nerozhodují za jiné*“ (Albert 2012, s. 268), a tudíž je nelze považovat za plánující úřady. Pracující v mediačních úřadech mají jako všichni ostatní pracující vyvážený komplex pracovních činností, ale vzhledem k nadprůměrným pravomocem spojeným s prací v mediačních úřadech Albert (2012, s. 271) navrhuje navíc i rotaci pracovníků v této funkci. Práce mediačních úřadů navíc může být z velké většiny automatizována pomocí softwaru, který bude podléhat společenské kontrole a hodnocení (Albert 2012, s. 269).

Nyní si blíže popíšeme procesy participativního rozpočtování, přičemž začneme tvorbou dlouhodobých plánů produkce a následně popíšeme tvorbu krátkodobých plánů.

Tvorba dlouhodobých plánů produkce

Dlouhodobé plány týkající se zejména dlouhodobých investičních záměrů jsou sestavovány radami pracujících před sestavováním krátkodobých ročních plánů za pomoci speciálních

mediačních úřadů pro investice. Na počátku jejich tvorby se stanoví, jaký objem zdrojů společnosti bude poskytnut na investiční činnost. Následně se přistoupí k analyzování již probíhajících dlouhodobých inovačních projektů a případně k jejich revizi nebo aktualizaci. Při schvalování nových dlouhodobých investičních projektů se postupuje od nejvyšší úrovně k nejnižší. Nejdříve se schvalují dlouhodobé investice celospolečenského významu odvětvovými radami, následuje sestoupení o úroveň níže, kdy dochází k odsouhlasení dlouhodobých investic radami pracujících na regionální úrovni. Tímto způsobem se postupně sestupuje při plánování dlouhodobých investic na úroveň menších celků až na nejnižší místní úroveň, přičemž rozhodnutí činní vždy rady pracujících příslušné úrovně (Albert 2012, s. 264).

Proces plánování dlouhodobých investic si můžeme ilustrovat na příkladu ocelářství. Odvětvová rada ocelářství, tvořená delegáty zvolenými radami pracujících tohoto odvětví na nižší úrovni, získá informace od příslušného mediačního úřadu, že dlouhodobě klesá poptávka po produktech tohoto odvětví a že do budoucna bude zapotřebí některé podniky zavřít, protože nebude po jejich produktech poptávka a stanou se tak přebytečnými. Odvětvová rada pracujících v ocelářství rozhodne, které podniky budou postupně umrtvovány a které se budou modernizovat. Tímto způsobem by probíhalo dlouhodobé participativní plánování v celé ekonomice.

Tvorba krátkodobých plánů produkce a spotřeby

V rámci procesu tvorby krátkodobých participativních plánů vznikají plány produkce a spotřeby na příští rok. Tento proces se skládá z několika kol a každé kolo se skládá z tolika fází, kolik úrovní rad v daném státě a radách bude ve společnosti působit. Začneme s tvorbou plánu spotřeby.

V první fázi tvorby plánu spotřeby přijde každý jednotlivec s návrhy svých ekonomických aktivit. Jednotlivci jakožto spotřebitelé vytvoří návrhy zahrnující jejich osobní spotřebu (potravin, oblečení a další spotřební statky) a předloží své požadavky místní spotřebitelské radě⁴⁶, přitom je zaručena anonymita předkladatelů. Ta je buď schválí a bude naplánována jejich objednávka do místních obchodů, nebo v případě nadměrných požadavků zamítne a jednotlivci budou muset přijít s novým návrhem osobní spotřeby. V případě, že místní rada spotřební požadavky jednotlivců schválí, nastává druhá fáze, kdy tyto požadavky zapracovává do celkového návrhu obsahujícího požadavky všech členů rady a k nim připojí požadavky na

---

⁴⁶ Jednotlivci a ani rady nebudou muset ve svých návrzích uvádět konkrétní počet zboží, případně jejich velikost v případě oblečení (Albert 2012, s. 160-161). Poptávat se budou jenom druhy zboží, specifikace zboží jako např. barvy a velikosti se budou určovat zřejmě jako dnes na základě statistickými metodami.

kolektivní spotřebu, jako například na výstavbu nového dětského hřiště, plaveckých bazénů, parků apod. Tímto způsobem je vytvořen návrh spotřeby celé lokality.

Ve třetí fázi jsou požadavky lokality postoupeny k posouzení radě o úroveň výše, kde se spojí s požadavky ostatních místních rad. Požadavky rad na nižší úrovni jsou buď zpochybněny a dojde k jejich úpravě, nebo jsou schváleny a je k nim připojen plán kolektivní spotřeby za městskou část. Stejně se postupuje i na vyšších úrovních až po nejvyšší celostátní úroveň. Při tvorbě návrhů se očekává, že se využijí údaje o spotřebě, produkci a konečných cenách z hospodářského plánu za předcházející období, které jsou ukládány v počítačích a poskytnuty všem aktérům participativního plánování k užívání. Při formulování nového plánu tak je možné vycházet a využívat data z minulého plánu (Albert 2012, s. 159) a ceny statků jsou uvedeny v indikativních cenách stanovených mediačními úřady na základě současných cenových relací a odhadů jejich vývoje.

Stejným způsobem jako rady spotřebitelů vypracovávají své návrhy i rady pracujících na všech úrovních. Každý pracující se nejdříve rozhodne, kolik hodin týdně má v plánu strávit prací, následně se v rámci příslušné rady rozhodne o investiční činnosti podle toho, jak se zlepší pracovní podmínky a efektivita produkce. Poté mediační úřady poskytnou v první fázi radám na úrovni pracovišť údaje o produkci z minulého plánovacího období, včetně podoby původních návrhů, k jakým změnám se v rámci jednotlivých fází plánování dospělo a jak vypadal celkový chválený plán. Navíc radám poskytnou prognózu požadavků spotřebitelů na dané plánovací období opírající se o demografické změny a informace z minulého vyjednávání v rámci procesu sestavování participativního plánu. Pracující se s těmito informacemi seznámí a budou o nich opakovaně diskutovat, až dojde k formulování a následnému schválení návrhu produkce a investic za daný podnik či pracoviště příslušnou radou. Tyto návrhy se pak stejně jako v případě spotřebních rad v dalších fázích posunují o úroveň výše, kde jsou schváleny a obohaceny požadavky za vyšší úroveň nebo vráceny o úroveň níže k revizi. Podílení se na utváření participativního plánu na kterékoli úrovni bude v podmínkách partekonu pojímáno jako kterýkoli jiný pracovní úkol a bude rovněž součástí vyvážených komplexů pracovních činností (Albert 2012, s. 161).

První kolo procesu participativního plánování končí v momentu, kdy rady na nejvyšší úrovni, tedy celostátní spotřebitelské rady a rady pracujících příslušných odvětví, schválí své návrhy a poskytnou je mediačním úřadům. Tyto návrhy ještě netvoří závazný plán, ale jsou prvním krokem k němu. Podle Alberta totiž lze očekávat, že *„v prvním kole vypracují spotřebitelé spíše ‚jakýsi seznam‘ přání a pracující přijdou s návrhem na podstatné zkvalitnění té části života*

věnované práci“ (Albert 2012, s. 162), následkem čehož bude převyšovat poptávka nad nabídkou.

Druhé kolo participativního plánování začíná poté, co mediační úřady zpracují návrhy z prvního kola za pomoci výpočetní techniky a příslušného softwaru a předají informace všem radám o převisech poptávky a nabídky u konkrétních druhů zboží a jak velké tyto převisy jsou (Albert 2012, s. 162). Jednotlivé rady také mohou srovnat své návrhy se srovnatelnými jednotkami. Statky jsou v druhém kole znovu oceněny novými indikativními cenami, stanovovanými mediačními úřady tak, aby vyrovnávaly poptávku a nabídku jednotlivých statků. Na základě nově stanovených indikativních cen spotřebitelé přehodnotí své požadavky, přičemž se předpokládá, že budou rušit požadavky po statcích, u nichž převyšuje poptávka nabídku kvůli jejich vyšší ceně, ve prospěch statků, u nichž převyšuje nabídka poptávku a jejichž ceny se snížily. Jednotlivci a rady spotřebitelů na různých úrovních, jejichž spotřební návrhy převýšily průměr na hlavu, musí své návrhy pozměnit jejich redukcí tak, aby se do tohoto průměru vešli a jejich spotřební návrhy byly schváleny radami na vyšší úrovni. Obdobně tomu bude i u rad pracujících na všech úrovních. *„Na ty, u nichž poměr společenských přínosů a nákladů je nižší než průměr, bude vyvíjen tlak, aby zvýšili efektivitu nebo pracovní nasazení, nebo aby vysvětlili, proč v jejich konkrétním případě kvantitativní ukazatele danému průměru neodpovídají“* (Albert 2012, s. 163). Pokud to bude možné, pracující budou na základě indikativních cen měnit dražší vstupy za jejich levnější alternativy. Druhé kolo je ukončeno jako to první odsouhlasením návrhů spotřebitelskými radami a radami pracujících na nejvyšší úrovni a tyto návrhy jsou opět předány mediačním úřadům k posouzení.

Postup odehrávající se ve druhém kole je obsahem i dalších kol procesu tvorby participativního rozpočtování a opakuje se, *„dokud nedojde k odstranění převisu poptávky nad nabídkou a nevznikne proveditelný plán“* (Albert 2012, s. 163). Albert (2012, s. 163) přitom navrhuje, aby z praktických důvodů byly v dalších kolech zavedeny limity maximálního rozpětí, o kolik procent mohou lidé maximálně zvýšit či snížit svou poptávku po určitém zboží, stejně jako aby od určitého kola mohli snižovat návrhy své odpracované doby jen o určité procento. Dalším Albertovým (2012, s. 169) návrhem je, aby ve třetím a čtvrtém kole neupravovali návrhy jednotlivci, ale aby docházelo k jejich úpravám pouze na úrovni rad, v nichž se jednotlivci dohodnou na konečném návrhu dané rady. Nikdo však není nucen měnit své spotřebitelské a produkční návrhy, i kdyby se vzdalovaly společenskému průměru. Indikativní ceny je k tomu pouze motivují. Podniky jsou vystaveny tlaku, aby jejich efektivita dosahovala společenského průměru. Ty, které se rozhodnou setrvat u návrhů obsahujících nižší poměr sledovaných kritérií,

než odpovídá průměru v daném odvětví, musí podat žádost příslušné odvětvové radě, aby nebyly rozpuštěny z důvodu dysfunkčnosti. Stejně tak spotřebitelské rady, jejichž návrhy obsahují nadprůměrné požadavky, musí zažádat radu na vyšší úrovni o souhlas a předložit jí důvody vysvětlující její nadprůměrné požadavky (Albert 2012, s. 169).

V pátém kole mohou mediační úřady extrapolovat údaje z minulého kola a vypracovat pět alternativních podob konečného plánu. Ty se od sebe odlišují velikostí celkového produktu, velikostí průměrné spotřeby a investic a množstvím celkově odpracované práce. Z těchto pěti plánů by byl na základě hlasování všech občanů jeden vybrán jako základní provozní plán a veškeré další změny by mohly příslušné rady provádět jen v souladu s ním v následujících kolech (Albert 2012, s. 170).

Proces participativního plánování produkce si vyžádá více času stráveného na poradách, než kolik tráví zaměstnanci v současnosti, což je způsobeno tím, že většina pracujících je vyloučena z rozhodování o záležitostech svého pracoviště (Albert 2012, s. 307). Avšak veškerý čas, který lidé stráví při procesu participativního plánování produkce, je součástí pracovního dne, tudíž lidé nepřijdou o volný čas a jsou za tuto činnost odměňováni (Albert 2012, s. 307). Příliš času podle Alberta (2012, s. 307) nemá zabrat ani participativní plánování spotřeby, které se má obejít bez zdlouhavého schůzování, jelikož lidé mají hlasovat elektronicky z pohodlí domova po zhlédnutí televizní debaty. Ani korekce návrhů spotřeby v jednotlivých kolech a fázích procesu vzniku participativního rozpočtování nemá zabrat mnoho času, *protože „...s pomocí počítačů a poměrně jednoduchých aplikací to nemusí trvat déle, než kolik nyní lidé potřebují na vyplnění daňového přiznání nebo zaplacení účtu“* (Albert 2012, s. 309).

Aktualizace participativního plánu

Zvolené provozní plány nabývají platnosti od začátku nového roku a od té chvíle má začít jejich naplňování. *„Spotřebitelé by do nového roku vstupovali s pracovním plánem, včetně údajů o tom, kolik různých druhů potravin, oděvů, obědů v restauraci, výletů, knih, nahrávek, vstupenek na představení a podobně spotřebují“* (Albert 2012, s. 163). Lidské spotřebitelské preference se však v čase mění, a tak mohou někteří lidé chtít takové spotřební statky, které nejsou součástí jejich spotřebních plánů, stejně jako mohou chtít některé jiné statky ze své spotřeby vyřadit. Nikdo nebrání lidem ve změně jejich preferencí, protože z velké míry by se totiž měly podle Alberta (2012, s. 163) tyto změny poptávky vzájemně vyrušovat, tudíž by nemělo být třeba nějak měnit participativní hospodářský plán. K situaci, kdy by došlo k výraznějšímu projevu nerovnováhy mezi poptávkou a nabídkou spotřeby, nemá v partekonu docházet kvůli systému předávání informací o spotřebě producentům. Tento systém se zakládá na tom, že spotřeba

každého jednotlivce se zaznamenává na kreditní účty v počítačovém systému a systém automaticky propočítává, jak velká část plánované spotřeby už byla realizována. Pokud se spotřeba jednotlivce vychýlí od jeho původního plánu, počítačový systém o tom podá informaci příslušné odvětvové radě, která následně o změně informuje konkrétní podniky. Tento systém tak ve své podstatě představuje variantu současných automatických inventarizačních systémů, které odepisují dané zboží ze zásob ihned, jakmile je prodáno (Albert 2012, s. 163). Poté, co jsou analyzovány změny ve struktuře potřeby, dochází k jejich projednání v dotčených útvarech produkce, odvětvových i spotřebních radách. Tato jednání by měla vést podle Alberta (2012, s. 164) k tomu, že v některých odvětvích dojde k utlumení produkce, kdežto v jiných naopak dojde k jejímu zvýšení a odpovídajícím přesunům pracovní síly mezi těmito odvětvími. Tomu se však má předcházet tím, že participativní hospodářské plány mají počítat s dostatečnou rezervou zboží, umožňující volnost spotřeby a zjednodušující případnou aktualizaci plánu (Albert 2012, s. 164). *„Díky změnám u nejrůznějšího zboží oproti plánu se budou skutečné konečné ceny poněkud lišit od těch původně plánovaných“* (Albert 2012, s. 165). Mediační úřady by také mohly na základě změn poptávky a nabídky pravidelně zveřejňovat cenové odhady informující občany, aby mohli případně přizpůsobit své spotřební chování novým cenovým podmínkám (Albert 2012, s. 165). Podle Alberta *„není nejmenšího důvodu se domnívat, že budou rozsáhlé úpravy v participativní ekonomice obtížnější nebo těžkopádnější než v ekonomikách tržních...“* (Albert 2012, s. 334).

2. Komparace vybraných koncepcí socioekonomických alternativ

V rámci předcházející analytické části práce byly představeny tři konkrétní koncepce socioekonomických alternativ - tržní socialismus Davida Schweickarta⁴⁷, kybersocialismus Allina Cottrella a W. Paula Cockshotta a partekon Michaela Alberta. V této části práce bude provedena komparace těchto koncepcí, a to na základě kritéria míry ekonomické demokracie, jejich politických systémů a způsobů odměňování. V jejím rámci nebudeme posuzovat uskutečnitelnost daných koncepcí, ale místo toho budeme vycházet z předpokladu, že jsou uskutečnitelné a budou fungovat tak, jak autoři předpokládají. Ještě, než začneme se samotnou komparací, přikládáme pro větší srozumitelnost tabulku shrnující výsledky analýzy vybraných koncepcí socioekonomických alternativ.

	Tržní socialismus	Kybersocialismus	Partekon
Alokace zdrojů	Trh a společenská kontrola investic	Kybernetické centrální plánování produkce	Participativní plánování produkce a spotřeby
Forma dělby práce	Hierarchická	Hierarchická	Komplexy vyvážených pracovních činností
Kontrola produkčních prostředků	Samosprávy pracujících	Stát (orgány plánování)	Rady pracujících
Politické zřízení	Zastupitelská demokracie	Participativní demokracie (přímá demokracie a losem vybírání funkcionáři)	Nekonkretizováno

⁴⁷ Dosud jsme Schweickartův model označovali pod názvem, který mu dal on sám – tedy jako o ekonomickou demokracii (ED). Jelikož však bude jedním z kritérií komparace míra ekonomické demokracie, rozhodli jsme z důvodů větší srozumitelnosti od této části práce nazývat jeho model jako tržní socialismus.

Určování ceny statků	Tržně	Podle pracovních hodnot a marketingového algoritmu	Poptávkou a nabídkou v rámci participativního plánování
Principy odměňování	„Každému podle jeho práce“ v tržních podmínkách trhu	„Každému podle jeho práce“	„Každému podle jeho práce a obětí“

Zdroj: Vlastní práce autora

2.1 Komparace míry ekonomické demokracie jednotlivých alternativ

Než začneme se samotnou komparací z hlediska míry ekonomické demokracie, je nutné pojem ekonomické demokracie vysvětlit a konkretizovat. Ekonomickou demokracii lze pojímat dvojím způsobem. Zaprvé jako jistý způsob nastavení společenských vztahů na pracovišti, v jehož rámci pracující kontrolují produkční prostředky a jednotlivé podniky prostřednictvím demokratické samosprávy pracujících (Levine 1998, s. 359). V tomto případě mluvíme o ekonomické demokracii na pracovišti. Zadruhé jako vliv občanů na řízení ekonomiky jako celku prostřednictvím společenské kontroly nad hospodářskou politikou (Hsieh 2005, s. 115-116). V tomto smyslu mluvíme o ekonomické demokracii při řízení celé ekonomiky.

Jelikož má pojem ekonomické demokracie dva významy, musíme tento fakt zohlednit tím, že budeme v rámci této části komparace srovnávat vybrané koncepce socioekonomických alternativ podle toho, jaké pravomoci mají lidé jako pracující při kontrole svých pracovišť a v jaké míře kontrolují řízení celé ekonomiky.

2.1.1 Komparace míry ekonomické demokracie na pracovišti

Všechny tři námi představené koncepce socioekonomických alternativ obsahují formy ekonomické demokracie na pracovišti. Navzájem se však mezi sebou výrazně liší v míře autonomie, s jakou mohou pracující zacházet s produkčními prostředky a v jaké míře sami kontrolují a řídí procesy na svém pracovišti.

Nejmenší míru ekonomické demokracie na pracovišti jsme našli u pracujících v kybersocialismu, což jsme shledali ze dvou důvodů. Zaprvé proto, že podnikové rady nejsou tvořeny pouze pracujícími, ale i zástupci všech dotčených skupin a zadruhé kvůli vztahu závislosti podniků na orgánech plánování, který je analogický ke vztahu kapitalistického podniku a jeho konkrétních pracovišť. Konkrétní podniky jsou organizačními jednotkami

řízenými plánum, který určuje zdroje a výstupy podniků. Orgány podniků tak mohou rozhodovat o personálních otázkách a o organizaci práce, ale jako jednotky podléhající plánu nemohou tvořit samostatné plány a rozhodovat autonomně o svých ekonomických aktivitách.

Větší míru ekonomické demokracie na pracovišti mají pracující v modelu tržního socialismu Davida Schweickarta. Pracující mohou v rámci samosprávy v každém podniku rozhodovat prakticky o všech záležitostech podniku, jistá omezení jsou jim však dána ve věci správy produkčních prostředků, které musí zachovávat a prodat je mohou pouze v tom případě, že prodejem získané finance budou užity k zakoupení jiných produkčních prostředků, tudíž nemohou být tyto finance užity ke zvýšení příjmu pracujících. Ačkoli jsou samosprávy pracujících formálně autonomní a mohou rozhodovat téměř o všech záležitostech svého pracoviště na základě svobodné vůle svých členů, reálně by byla tato jejich autonomie velice omezena. Výsledky hospodářských rozhodnutí samospráv totiž nebudou výsledkem skutečně svobodné (tedy ničím neomezované) vůle jejich členů, ale „výrazom synergie jednotlivých vůlí ďalších jednotlivcov, ktroý takisto nemôžu determinovať výsledný stav, ktorý vzniká zo živelného pôsobenia trhu“ (Blaha 2012, s. 345). Jejich rozhodnutí by tedy byla fakticky určována diktátem imperativů trhu, ve kterém samosprávy působí. Ekonomickou demokracii na pracovišti tak ve Schweickartově modelu omezuje sám trh, který vystupuje vůči samosprávám za všech okolností jako osamostatněná struktura, jejímž silám, potřebám a diktátu se musí samosprávy podřídít, pokud na něm chtějí setrvat a přežít. I v podmínkách tržního socialismu tedy trh působí strukturální omezení svobody.

Optimální míru ekonomické demokracie na pracovišti nacházíme v partekonu Michaela Alberta. Pracující prostřednictvím rad pracujících v každém podniku rozhodují o svých záležitostech a kvůli systému participativního plánování nejsou vystaveni strukturálním omezením jako v případě Schweickartova tržního socialismu. V partekonu se veškerá rozhodnutí týkající se pracovišť přijímají demokraticky, a to buď radou pracujících na pracovišti, nebo radami vyšších úrovní (např. oborové a odvětvové) tvořených vždy zástupci z nižších rad. Ekonomickou demokracii na pracovišti v partekonu navíc umocňuje skutečnost, že silnější pozici při vzniku rozhodování mají ti, kterých se tato rozhodnutí týkají.

2.1.2 Komparace míry ekonomické demokracie při řízení ekonomiky

Nejmenší vliv na řízení celé ekonomiky v rámci této komparace mají občané v případě Schweickartova tržního socialismu. V něm mohou občané vývoj ekonomiky pouze usměrňovat a řídit nepřímo prostřednictvím veřejné regulace zákony a společenskou kontrolou investic. Ta funguje víceméně jako nástroj regulace trhu, který umožňuje rovnoměrnější ekonomický rozvoj

všech regionů na základě pravidel rozdělení financí z NIF, ale také umožňuje státu získat dostatečnou finanční základnu pro rozvoj veřejného sektoru. Nejmenší míra ekonomické demokracie při řízení celé ekonomiky vyplývá z tohoto modelu také kvůli trhu. Ten totiž způsobuje faktickou nerovnost jednotlivých občanů při ovlivňování ekonomiky, a to dvojnásobným způsobem. Zaprvé, ačkoli budou mít samosprávné podniky menší tendenci k monopolizaci, tato tendence ani zde nevytizí. V rámci konkurence se některým samosprávným podnikům bude dařit lépe, budou více prospívat a získávat větší pokrytí na trhu na úkor těch samosprávných podniků, které nebudou tolik úspěšné a své pozice na trhu budou ztrácet. Toto nebezpečí je navíc umocněno možností samosprávných podniků spojovat se do samosprávných korporací, jež by mohly velice efektivně vytlačovat konkurenci z trhu a následně omezovat hospodářskou soutěž. Velké a úspěšné samosprávné podniky nebo samosprávné korporace tak budou mít kvůli svým pozicím na trhu moc prostřednictvím tržních transakcí diktovat vlastní vůli menším samosprávným podnikům. Pracující ve velkých samosprávných podnicích tak budou mít mnohem větší vliv na ekonomiku než pracující v menších samosprávných podnicích. V podstatě tak může vzniknout situace, kdy by reálně neměli dva pracující z různých podniků stejného oboru stejný vliv a moc na ekonomiku. Druhý způsob se týká tržní demokracie. Schweickart (2010, s.171) tvrdí, že jeho model tržního socialismu posílí tržní demokracii, protože v rámci podniků se budou hospodářské výsledky rozdělovat mezi pracující rovnovážněji, což je pravděpodobné. Schweickart však zřejmě neuvažuje o tom, že pracující v úspěšnějších samosprávách budou mít větší příjmy než v těch méně úspěšných, tudíž budou mít více peněz (tj. hlasů v rámci konceptu tržní demokracie) a tím také více vlivu na to, co se bude produkovat. Jejich potřeby tak budou trhem upřednostňovány před potřebami méně solventních. Ačkoli by Schweickartova koncepce socioekonomické alternativy představovala zlepšení z hlediska ekonomické demokracie na řízení ekonomiky jako celku oproti současnému tržnímu kapitalismu, v porovnání s ostatními dvěma alternativami se z tohoto hlediska jeví jako nejslabší.

Kybersocialismus umožňuje občanům participovat na řízení celé ekonomiky celkem třemi způsoby, z nichž dva způsoby umožňují nepřímou participaci prostřednictvím zástupců občanů a jeden způsob umožňuje občanům ovlivňovat ekonomiku přímo. První způsob se týká samotné tvorby hospodářských plánů, kterých se účastní vyjma expertů také manažeři zvolení v rámci podnikových rad. Druhý způsob představuje porota složená ze zástupců občanů vybraných losem, jimž budou ekonomičtí experti předkládat alternativní podoby finálních verzí plánů a ti z nich vyberou podle své vůle nejlepší. Třetí způsob představuje všelidové hlasování, v jehož

rámci občané v podstatě porotou zvolený plán upravují a doladují, když v jeho rámci rozhodují o výši investic, daní a určují jeho priority. Míra ekonomické demokracie na řízení ekonomiky jako celku je v kybersocialismu nejvyšší, což způsobuje v důsledku jeho institucionálního nastavení sníženou míru ekonomické demokracie na pracovišti v podobě podnikové samosprávy.

Dokonalejší způsob kontroly celé ekonomiky občany nalézáme v partekonu, který dosahuje sice o něco menší míry než v případě kybersocialismu, ale ve srovnání s ním neomezuje tolik podnikovou samosprávu. Navíc v rámci partekonu nedochází pouze k plánování produkce prostřednictvím soustavy rad pracujících, ale také k plánování spotřeby v rámci soustavy spotřebitelských rad. Závazný plán je vybírán hlasováním po proběhnutí několika kol procesu participativního plánování z několika alternativních návrhů všemi občany. V partekonu tak sice rozhodují o závazném plánu všichni občané na rozdíl od kybersocialismu, kde toto rozhodnutí tvoří zástupci občanů vybraní losem v příslušné porotě, na druhou stranu v partekonu občané v rámci tohoto hlasování neovlivňují jeho priority, výši daní apod. jako v kybersocialismu. Koncepce partekonu i kybersocialismu jsou si podobné také tím, že jednotlivá odvětví jsou regulována radami. Zatímco v kybersocialismu jde o rady obsazované losem ze všech zájmových skupin (pracující, spotřebitelé a vědci), v partekonu jde o rady vyšší úrovně obsazované delegáty z rad nižší úrovně. Rady vyšší úrovně jsou navíc jakožto samosprávné orgány v partekonu jedním z aktérů procesu plánování, tuto funkci však rady v kybersocialismu nemají.

2.2 Komparace politických systémů

Všechny námi analyzované koncepce alternativ se od sebe navzájem odlišují systémy správy věcí veřejných. Michael Albert ve své koncepci socioekonomické alternativy o politickém zřízení partekonu nemluví, ale popisuje organizaci kolektivní spotřeby, což je spolu s vydáváním zákonů dalším hlavním úkolem současných politických systémů. Kolektivní spotřeba je v partekonu organizována systémem spotřebitelských rad v rámci plánování. Ačkoli se více o politických institucích partekonu Albert nevyjadřuje, mohli bychom jejich hlavní kontury vydedukovat z ekonomického zřízení partekonu, který se skládá ze systému rad. Politické instituce by tak nejpravděpodobněji byly založeny na zastupitelské demokracii radového typu. Nejvyšší zákonodárny sbor by byl pravděpodobně obdobou spotřebitelské rady nejvyšší úrovně, jelikož by v něm zasedali zástupci volení ze všech úrovní nižších sborů (např. krajský, okresní, městský, městské části, obecní). Stejně jako v případě spotřebitelských rad by tedy šlo o nepřímě volený sbor, což z něho činí kvůli vzdalování moci od jednotlivce a

demokratickému deficitu ten nejméně ideální. Nic by na tom neměnila možnost, že by tyto sbory podléhaly rotaci funkcionářů, obdobně jako to Albert navrhuje v případě pracovníků mediačních úřadů. S největší pravděpodobností lze také tvrdit, že by většina současné agendy státní správy v partekonu byla převedena na příslušné rady pracujících nebo spotřebitelů, jako je tomu právě v jejich případě s organizací kolektivní spotřeby. Pokud by skutečné politické instituce partekonu odpovídaly naší hypotéze, podléhala by kritice radového zřízení Cockshotta a Cottrella. Takové radové zřízení by totiž bylo ohroženo nejlépe organizovanou skupinou, která, pokud by se jí povedlo ovládnout nejnižší úroveň rad a získat většinu svých delegátů do rady vyšší úrovně, by ovládla postupně celý systém. Toto nebezpečí by sice bylo omezováno rotací kádrů a všelidovými hlasováními o nejdůležitějších záležitostech společnosti, ale tím by bylo toto nebezpečí pouze utlumeno, nikoli odvráceno. Nic by na této věci neměnila ani možnost členy rad odvolávat, jak dokazují zkušenosti z režimů bývalého východního bloku. Řešení tohoto potenciálního problému je však jednoduché. Stačí, aby volby do rad vyšší úrovně nebyly nepřímé, ale aby byly nahrazeny mechanismem přímé volby do rad všech úrovní. Možnost ovládnutí systému jednou organizovanou skupinou by pak byla minimalizována. Touto změnou by se však fakticky změnila podstata politického zřízení partekonu z radového zřízení na parlamentní demokracii.

Politický systém Schweickartova tržního socialismu je založen na klasické zastupitelské demokracii a na pluralitě a konkurenci politických stran, tudíž se výrazněji neliší od politického systému ČR. Tomuto politickému systému tak hrozí jistá rizika vyplývající z nerovnosti ekonomické moci. Největší a nejúspěšnější podnikové samosprávy mohou využít svého vlivu a moci vyplývající z jejich ekonomické pozice k ovlivňování politiky⁴⁸ a tím politický systém vychýlit ve svůj prospěch na úkor ostatních společenských skupin. Toto nebezpečí umocňuje možnost samosprávných podniků spojovat se do vyšších celků v podobě samosprávných korporací, které by byly konfederacemi několika samosprávných podniků, jejichž ekonomická moc by takto byla ještě umocněna. Nejlepším opatřením k omezení vlivu ekonomické moci na moc politickou by bylo zakázat možnost podnikům jakkoli financovat politické kampaně nebo strany. Politikům a politickým stranám by mohly poskytovat finance pouze fyzické osoby, přičemž by výše těchto příspěvků byla zastropována například na úrovni minimální mzdy, aby měl každý občan stejnou možnost ovlivňovat politiku. Za těchto podmínek by bylo možné

---

⁴⁸ Toto ovlivňování může nabývat mnoha forem, od financování kampaní až po úplatky apod.

neutralizovat možnost samosprávných podniků systémově ovlivňovat politiku, ačkoli stále zůstává možnost korupce.

Kybersocialistický politický systém charakterizuje participativní demokracie opírající se o dva základní pilíře. Tím prvním je přímá demokracie ve smyslu rozhodování prostřednictvím všelidových hlasování. Tudiž v kybersocialismu neexistují prezidenti, vlády ani ministři, jelikož jsou nahrazeni suverénním lidem rozhodujícím o nedůležitějších otázkách. Druhým pilířem politického systému kybersocialismu jsou zastupitelské sbory (rady) řídící jednotlivé úseky státní správy, jejichž členové jsou vybráni na základě losu ze všech zájmových skupin majících na dané věci legitimní zájem a také podle dalších různých kritérií⁴⁹ tak, aby takový sbor skutečně reprezentoval společnost. Na základě těchto vlastností se jeví politický systém kybersocialismu jako nejideálnější systém ze všech námi srovnávaných socioekonomických alternativ, protože představuje vyváženou kombinaci prvků přímé a zastupitelské demokracie. Umožňuje tak všem lidem podílet se na politické moci a rozhodovat o věcech veřejných, čímž dochází k jednotě vládců a ovládaných. Občané kybersocialismu by tak disponovali největší mírou suverenity a byli by nejméně nahrazováni svými zástupci při dělení politických rozhodnutí. Ve všech ostatních alternativách není lidu jako celku umožněno podílet se přímo na moci a činit politická rozhodování. Ty místo něj a jeho jménem činí jeho zástupci. Navíc pouze v rámci kybersocialismu je systematicky omezován vliv elit všeho druhu na politické záležitosti tím, že volby jakožto způsob výběru zástupců jsou nahrazeny losováním. Výsledné složení zastupitelských orgánů je tak více reprezentativní, protože volbami zvolení zástupci představují nereprezentativní vzorek populace, jak vyplývá z výše popsané kritiky parlamentarismu od Cockshotta a Cottrella. Kybersocialismus navíc prakticky neumožňuje ovlivňování politické moci mocí ekonomickou, jelikož ekonomická moc je součástí moci politické. V tržním socialismu je politická moc oddělena od moci ekonomické, stejně jako v případě partekonu, pokud by jeho politický systém odpovídal námi vytvořené hypotéze. V kybersocialismu je také jako v jediné navrhované alternativě značně omezena možnost korupčního jednání, protože pracovní poukázky jsou nepřenositelné na jiné osoby. Úplatky by tak musely být předávány pouze ve fyzické podobě, a jelikož pracovní poukázky po čase expirují, nemohly by být předměty uplácení ani zvlášť hodnotné. Největší rizika spojená s politickým systémem kybersocialismu se týkají mechanismu losování zástupců. Pokud by se nějaké

---

⁴⁹ Např. část míst v takové radě může být vyčleněna pro odbornou společnost, další pro ženy/muže, aby rozhodování zohledňovalo specifické požadavky těchto skupin.

skupině podařilo losování zmanipulovat⁵⁰ a vybrat jeho prostřednictvím určité vybrané osoby, byl by celý politický systém kybersocialismu ohrožen. Z tohoto důvodu musí být proces losování co nejvíce transparentní.

2.3 Komparace způsobů odměňování

Všechny tři představené koncepce sociálních alternativ⁵¹ ruší osobní příjmy z majetku, jako například úroky či renty všeho druhu, a snaží se odměňovat lidi za jejich práci podle principu „každému podle jeho práce“, avšak činí tak s různou důsledností.

Nejméně důsledně podle práce odměňuje Schweickartova koncepce tržního socialismu, jelikož je zde cena práce určována trhem, ačkoli může být regulována minimální mzdou. Práce dvou lidí na stejné pozici tak nemusí být totožná. Navíc imanentním důsledkem tržního prostředí v tržním socialismu je, že lidé v něm nejsou odměňováni jen za svou práci, ale také za svůj lidský kapitál, nejčastěji podle jejich dispozic, schopností a vloh, kterými přispívají k pracovní činnosti. Ty však nejsou z drtivé většiny výsledkem vědomé práce lidí a nemohou je ani ovlivnit, ale jsou důsledkem nahodilých faktorů, které lidé nemohou ovlivnit. Nejlépe to můžeme vidět v případě „genetické loterie“, která určuje základní dispozice, vlohy a schopnosti každého z nás. Člověk nijak nemůže ovlivnit, jestli má vysoce nadprůměrné či podprůměrné IQ, stejně jako nemůže nijak ovlivnit, pokud nemá vlohy k určitým činnostem, jakými jsou například zpěv či malování. Jedinci, kteří měli to štěstí, že jim kvůli jejich vrozeným vlohám a vlastnostem jdou některé pracovní činnosti samy od sebe lépe než ostatním a jsou za to také více na trhu odměňováni, nejsou odměňováni jenom za cílevědomou činnost, kterou vynakládají, ale fakticky také za nahodilé faktory, jež nemohli nijak ovlivnit. Část jejich příjmu je tudíž tvořena bezpracným a nezaslouženým důchodem – rentou. Na celou věc se můžeme ještě podívat z hlediska těch, jež neměli v genetické loterii tolik štěstí, ze kterého se jeví jejich menší příjmy jako trest za něco, co sami nemohli ovlivnit. Jinou formou této renty je vyšší příjem kvalifikovaných pracujících, který je vysvětlován osobní obětí v podobě studia. Tato argumentace je platná pouze v podmínkách zpoplatněného studia. Všechny námi analyzované socioekonomické alternativy obsahují veřejné bezplatné školství, kde je jedinou osobní obětí při studiu práce vyučujících. Kvalifikovaní pracující by si zasluhovali vyšší odměny oproti nekvalifikovaným pouze v případě, že by jejich studium představovalo větší oběť a

---

⁵⁰ Příkladem takové manipulace by mohlo být nabourání hackerů do programu losování a jeho následné přeprogramování, aby odpovídal jejich potřebám.

⁵¹ V případě tržního socialismu se to týká jen základního modelu. Rozšířeným modelem se však v rámci komparace nezaobíráme.

způsobovalo jim větší nepohodlí, než jsou oběti a nepohodlí pracujících. To se však děje opravdu jen ve výjimečných situacích. Tyto renty jsou vlastní tržním podmínkám a budou se zákonitě prosazovat i v podmínkách Schweickartova tržního socialismu, kdežto v netržních podmínkách kybersocialismu jsou utlumeny a v partekonu jako netržní ekonomice neexistují. V tržním socialismu se však objevuje ještě druh renty, který je spojen s nerovnou směnou. Ta je výsledkem nedokonalé konkurence, která je imanentní vlastností trhu a dovoluje nerovnost mocenských a vyjednávacích pozic. V jejich důsledku si oligopolů osobují⁵² moc výrazně ovlivňovat ceny zboží na trhu, čímž nutí spotřebitele platit více, než by zboží stálo v podmínkách dokonalejší konkurence. Protějškem oligopolů jsou oligopsony, které mají moc prostřednictvím své cenové politiky stlačovat výkupní ceny svých dodavatelů na minimum, odsávat tak jejich hospodářské přebytky a realizovat je jako vlastní zisky. Schweickartův model tržního socialismu umožňuje vykořisťovat spotřebitele a slabší samosprávné podniky silnějšími, jako se tomu děje i v současnosti mezi kapitalistickými podniky. Zajímavé v této souvislosti je, že Schweickartův model umožňuje realizaci tohoto vykořisťování pouze na své domácí půdě, kdežto prostřednictvím svého konceptu férového obchodu zamezuje, aby silné samosprávné podniky stejným způsobem vykořisťovaly slabší podniky ze zahraničí.

V podmínkách kybersocialismu je tomu oproti tržnímu socialismu paradoxně naopak. Jelikož je produkce plánována a oceňována na základě vynaložené práce, nemůže dojít v jeho rámci k vykořisťování menších podniků většími a ani k vykořisťování spotřebitelů. Na druhé straně může však kybersocialistická ekonomika využít nedokonalé konkurence na světovém trhu a odkupovat nejlevnější produkty, čímž bude jako celek⁵³ vykořisťovat slabší kapitalistické podniky. Celá kybersocialistická ekonomika by tak ve své podstatě vystupovala na mezinárodním trhu jako jeden ohromný podnik, který by prostřednictvím renty vykořisťoval menší zahraniční kapitalistické podniky. Tato renta by se v podmínkách kybersocialismu nerealizovala ve finanční formě, ale ve formě ušetřených zdrojů kybersocialistické ekonomiky, které by musely být jinak vynaloženy k produkci statků, za něž by bylo zboží z kapitalistického státu směněno. Pro kybersocialistickou ekonomiku by tak bylo ekonomicky racionálnější místo vlastní produkce textilního zboží nakupovat ho z kapitalistických továren zemí třetího světa, kde jsou ceny produkce minimální kvůli zdejší ceně práce stlačované konkurencí na světovém trhu. Z tohoto pohledu se koncepce autorů kybersocialismu jeví jako nekonzistentní.

---

⁵² Nemluvíme na tomto místě o monopolech, jelikož věříme, že v podmínkách tržního socialismu bude fungovat běžný antimonopolní úřad zabráňující vzniku monopolů.

⁵³ Kybersocialistická ekonomika tak představuje jeden ohromný podnik vykořisťující menší podnik.

Kybersocialistický systém odmítá trhy proto, že omezují možnost racionální ekonomické kalkulace tím, že náklady alternativních způsobů produkce zkreslují různými hladinami ceny práce. Na druhou stranu tomuto systému nic nebrání využívat této nedokonalosti trhu ve svůj prospěch a zneužívat tak slabost kapitalistických zemí třetího světa a jejich podniků. Pokud by se chtěl kybersocialistický systém takovému jednání vyhnout, musel by přijmout opatření, které by bylo v principu obdobou Schweickartova konceptu férového zahraničního obchodu. Kybersocialistický systém odměňování založený na odpracované pracovní době je mnohem důslednější z hlediska uplatňování principu „každému podle jeho práce“, jelikož výrazně omezuje samovolný vznik bezpracných rent oproti podmínkám tržního socialismu. Avšak i v kybersocialismu dochází k udělení odměn, které nejsou výsledky vlastního úsilí jedinců. Děje se tak zaprvé kvůli jeho systému diferenciaci odměn odstupňovaných dle produktivity pracujících, který totiž nedokáže zohlednit vlivy genetické loterie na produktivitu práce. V důsledku toho se lidé, kteří určité pracovní úkony vykonávají lépe vlivem dispozic a vloh získaných svým narozením, jeví automaticky jako pracovitější a jsou podle toho také odměňováni pracovními poukázkami navíc. Tato odměna je pak ze své podstaty rentou. Druhým případem, kdy je narušováno odměňování podle principu „každému podle jeho práce“, je situace nedostatku pracujících určité profese. Tehdy je možné poskytnout lidem pracujícím v nedostatkových profesích dočasný přídavek (tj. rentu) pracovních poukázek financovaný z daní ve snaze motivovat lidi k výkonu těchto profesí. Toto opatření však musí být demokraticky odsouhlaseno a zapracováno do plánu, tudíž není imanentní vlastností kybersocialistického systému. Další slabinou systému odměňování navrženého autory kybersocialismu je jeho nezohledňování náročnosti práce a kvalitativní odlišnost pracovních podmínek různých skupin pracujících. Tento systém sice umožňuje diferenciovat úsilí⁵⁴ a podle toho pracující odměňovat systémem odstupňovaných odměn. To však nic nemění na skutečnosti, že průměrně pracující horník v dole za velmi náročných pracovních podmínek získá po osmi hodinách své práce osm pracovních poukázek, stejně jako například průměrně pracující knihovník. Rovnost platu tohoto horníka a knihovníka zakrývá faktickou nerovnost, kdy si fyzická práce horníka vyžaduje daleko více prostředků k reprodukci jeho pracovní síly než v případě knihovníka.⁵⁵ Ze stejného příjmu tak vynaloží horník více prostředků na fyzickou reprodukci svých pracovních sil a zbyde

---

⁵⁴ Tato schopnost je však zkreslována nezohledňováním důsledků genetické loterie, jak bylo pospáno výše.

⁵⁵ Horník spálí v rámci výkonu své práce více kalorií, a tudíž musí více kalorií bezpodmínečně přijmout, aby byla jeho schopnost pracovat zachována.

mu méně prostředků na spotřebu netýkající se fyzické reprodukce.⁵⁶ Při řešení tohoto nedostatku se lze inspirovat u systému odměňování partekonu, který sleduje také kvalitativní podmínky práce. V kybersocialismu by musel být v systému odstupňovaných odměn přidán minimálně jeden další stupeň (např. D), který by zohledňoval vyšší náklady reprodukce pracovní síly u fyzicky náročnějších profesí, což by znamenalo, že práce těchto pracujících by měla také větší hodnotovost v rámci systému oceňování statků kybersocialismu. Jedním z nástrojů pro nalezení odpovídající hodnoty by mohla být metoda spotřebního koše. Pokud by kybersocialismus měl zajistit rovnost spotřeby všech skupin pracujících, stačilo by, aby průměrně pracující horníci ze svého platu vynakládali zhruba stejné procento jako méně fyzicky náročné profese.

V partekonu se odměňování řídí podle principu pracovního úsilí a oběti. V praxi se tento systém zakládá na vyrovnaných komplexech pracovních činností, díky nimž by měli všichni lidé strávit stejný podíl pracovní doby v příjemných pracovních podmínkách při tvůrčí práci se stejnou mírou rozhodovacích pravomocí stejně, jako by všichni měli také strávit stejný podíl pracovní doby v horších pracovních podmínkách při méně kreativní práci s menšími rozhodovacími pravomocemi. V důsledku této rovnosti v pracovních podmínkách nastolené komplexem vyvážených pracovních činností pobírají všichni lidé stejný základní příjem. Ten je u každého jedince obohacován v té míře, v jaké pracuje výrazně usilovněji či více hodin, nebo je mu z něho naopak ubíráno v případě menšího pracovního úsilí a méně času stráveného v zaměstnání. Základní příjem je také v podstatě řešením problému vlivu genetické loterie na odměňování podle principu „každému podle jeho práce“. Ačkoli Albert nepopisuje mechanismus zahraničního obchodu partekonu, lze konstatovat, že pokud by se neměl podílet na vykořisťování slabších kapitalistických podniků prostřednictvím nerovné směny, platí pro něj to samé jako pro kybersocialismus. V partekonu by musela být také přijata nějaká opatření podobná konceptu férového zahraničního obchodu, v jejímž důsledku bude kompenzována slabost tržního postavení menších podniků, zejména v rozvojových zemích.

---

⁵⁶ Jinak řečeno, ve spotřebním koši průměrného horníka bude více prostředků vynahrazeno na potraviny než u průměrného knihovníka.

Závěr

V rámci analýzy koncepcí socioekonomických alternativ byly popsány tři návrhy socioekonomických alternativ. Prvním byl tržní socialismus Davida Schweickarta, který charakterizují podniky kontrolované samosprávou pracujících, společenská kontrola investic usměrňující rozvoj ekonomiky, volný vnitřní trh a koncept férového zahraničního trhu chránící navržený systém před nekalou konkurencí, která současně kompenzuje rozvíjejícím se zemím jejich zaostalost. Politickým systémem této alternativy je ve své podstatě současná parlamentní demokracie.

Druhou alternativou byl kybersocialismus Allina Cottrella a W. Paula Cockshotta. Ten představuje spojení participativní demokracie, kybernetického centrálního plánování a ohodnocování statků na základě pracovních hodnot dle množství práce, které bylo vynaloženo při jejich produkci.

Poslední analyzovanou alternativu představoval partekon Michaela Alberta, jehož hlavními prvky jsou rady pracujících a spotřebitelské rady, které jsou hlavními aktéry participativního plánování produkce a spotřeby, komplexy vyvážených pracovních činností, v jejichž rámci dochází k vyvažování pracovních podmínek i pravomocí obyvatel, kteří jsou odměňováni na základě vynaloženého pracovního úsilí a obětí.

Výše popsané koncepce socioekonomických alternativ byly podrobeny komparaci z hlediska míry ekonomické demokracie, jejich politických systémů a způsobů odměňování. Při komparaci míry ekonomické demokracie jsme rozlišovali mezi ekonomickou demokracií na pracovišti a ekonomickou demokracií ve smyslu vlivu občanů na řízení ekonomiky jako celku. V rámci této komparace jsme zjistili, že důsledkem velké míry ekonomické demokracie na pracovišti je oslabení vlivu občanů na řízení celé ekonomiky, jako tomu je v případě tržního socialismu. V tomto modelu však dochází k omezování ekonomické demokracie na pracovišti tržními imperativy a může v jeho rámci nastat i situace, kdy různé skupiny pracujících nemusí mít kvůli různým vyjednávacím pozicím stejný vliv při kontrole svých pracovišť. Kybersocialismus nabízí při srovnání s tržním socialismem zrcadlově převrácený obraz, jelikož ve prospěch větší míry kontroly občanů na řízení ekonomiky jsou omezeny pravomoci podnikové samosprávy. Ta se omezuje na rozhodování o organizaci pracovního procesu, volbu manažera a není jí tak umožněno vystupovat jako autonomní hospodářská jednotka. Kybersocialismus nabízí nejvyšší míru vlivu občanů na řízení celé ekonomiky ze zkoumaných alternativ. Ta se projevuje zejména všelidovým hlasováním, jehož prostřednictvím dochází k určování priorit plánů, výše daní apod. Partekon umožňuje díky participativnímu plánování

a systému rad pracujících a spotřebních rad velkou míru ekonomické demokracie na pracovišti i při kontrole ekonomiky jako celku a představuje tak ideální symbiózu obou typů ekonomické demokracie.

Z hlediska politických systémů byl nejvíce konvenční politický systém tržního socialismu, který se zakládá na parlamentní demokracii, pluralitě a konkurenci stran. Největší slabinou tohoto systému je možnost ohrožení ze strany ekonomické moci velkých či do korporací sdružených samosprávných podniků. Toto riziko lze však minimalizovat regulací financování politických stran právníky a fyzickými osobami. V případě politického systému partekonu jsme byli nuceni k jeho vydedukování na základě hlavních principů partekonu, protože se autor této koncepce o něm nezmiňuje. Domníváme se, že by byl založen na systému rad více úrovní a nepřímých volbách, v nichž by rady nižší úrovně volily své zástupce do rad vyšší úrovně a ti by volili zástupce do vyšší rady. Důsledkem toho je vzdalování se moci jedincům a růst demokratického deficitu, což je důvod, proč by tento systém byl nejméně ideální ve srovnání s politickými systémy ostatních alternativ. Nebezpečí tohoto systému jsou spojena s možností nejlépe organizované skupiny ovládnout nižší úroveň, následkem čehož je pak možné ovládnout celý systém. Řešení tohoto problému předkládané autorem vychází z nahrazení systému nepřímých voleb volbami přímými, které by toto riziko minimalizovaly, čímž by se partekon stal parlamentní demokracií. Podstatně odlišnou podobu politického systému nacházíme u kybersocialismu, který je charakterizován participativní demokracií. Tento systém je podle našeho názoru nejideálnější, protože kombinuje ve vyvážené formě principy zastupitelské a přímé demokracie. O nejdůležitějších věcech je rozhodováno ve všelidových hlasováních, čímž je umožněno všem lidem přímo se podílet na politické moci. Na druhé straně jsou jednotlivé úseky státní správy, podniky i celá odvětví spravována zastupitelskými orgány (radami), jejichž členové jsou vybíráni ze všech občanů na základě losu, čímž je zajištěna skutečná reprezentativnost těchto orgánů. Možnost manipulace losováním jsme také určili jako největší nebezpečí tohoto politického systému, které lze minimalizovat transparentním přístupem.

V rámci komparace způsobů odměňování jsme zjistili, že všechny tři námi analyzované alternativy odstraňují důchody z vlastnictví, tj. majetkové renty. Činí tak každá odlišně v rámci své koncepce společenského vlastnictví a na základě zrušení úroků. Všechny alternativy se také snaží podříditi odměňování dle principu „každému podle jeho práce.“ Nejméně důsledný je v tomto tržní socialismus, jehož tržní prostředí umožňuje lidem čerpat renty za vlastnosti a vlohy, na jejichž vzniku se nijak vlastní cílevědomou prací nepodíleli a nemohli je nikterak

ovlivnit. V tomto modelu je také možné, aby pracující ve větších samosprávných podnicích prostřednictvím nerovné směny zakládající se na nerovných vyjednávacích pozicích vykořisťovali pracující menších samosprávných podniků. V ekonomikách partekonu a kybersocialismu kvůli neexistenci trhů nemůže docházet k takovému vykořisťování, na druhou stranu v rámci mezinárodního obchodu by bez opatření principiálně podobnému Schweickartovu konceptu férového zahraničního obchodu k takovému jednání docházelo. Partekon i kybersocialismus by představovali na světovém trhu velké podniky, které by mohly využít situace na trhu a své postavení k nastolení nerovné směny mezi nimi a menšími podniky, zejména ze zemí třetího světa. Největší slabinou systému odměňování v kybersocialismu na základě odpracované pracovní doby je jeho nezohledňování rozdílů v náročnosti práce a v pracovních podmínkách. To se týká zejména lidí pracujících v podmínkách náročnější fyzické práce. Pokud by kybersocialismus chtěl být důsledný ve věci rovnosti ve spotřebě, museli by lidé pracující ve fyzicky náročnějších podmínkách mít větší příjem jako kompenzace jejich vyšších nákladů při reprodukci jejich pracovní síly. V partekonu jsou lidé odměňováni na základě pracovního úsilí a pracovních obětí. Realizace tohoto principu se uskutečňuje prostřednictvím komplexu vyvážených pracovních činností, v důsledku čehož dostává každý člověk pracující s průměrnou intenzitou stejný základní příjem, ke kterému se přidává či ubírá částka podle toho, zda člověk pracoval intenzivněji nebo déle.

Na základě námi provedené komparace se za podmínky, že porovnáваме alternativy tak, jak byly navrženy jejich autory, jeví jako nejideálnější socioekonomická alternativa partekon. Domníváme se, že představuje nejlepší vyvážení obou druhů ekonomických demokracií a jeho systém odměňování je spravedlivější než systém kybersocialismu, který byl největším deficitem této alternativy a způsobil, že se zařadil za partekonom na druhé místě. Současně je však důležité podotknout, že partekon jakožto koncepce socioekonomické alternativy je nejméně podrobný, a proto by si zasloužil od svého autora zkonkretizování např. ve věci systému zahraničního obchodu.

Ačkoli v rámci naší komparace Schweickartův tržní socialismus nedosahoval kvalit ostatních zkoumaných alternativ, je třeba říci, že prvky tohoto modelu jsou i tak velice inspirativní a jejich případná implementace by v rámci nynějšího systému mohla představovat řešení některých současných socioekonomických problémů. Implementace samospráv pracujících by obohatila naši demokracii o ekonomickou demokracii na pracovištích, v důsledku čehož by bylo omezeno odcizení pracujících, nezmizelo by však zcela kvůli přetrvání tržních imperativů. Férový mezinárodní obchod by mohl zásadním způsobem přispět k ukončení devastujícího

závodu ke dnu a pomohl by rozvojovým zemím s jejich rozvojem. Veřejná kontrola investic by umožnila rovnoměrnější rozvoj regionů, stejně jako by umožnila zamezit značnému odlivu zisků převyšujícímu příliv zahraničních investic do ČR (Chmelař et kol. 2016). Velkou výhodou Schweickartova tržního socialismu je, že se oproti ostatním zkoumaným koncepcím socioekonomických alternativ nejvíce podobá současnému systému, tudíž si ho lze nejlépe představit v praxi a jeví se jako nejrealističtější, protože k jeho uskutečnění je třeba nejméně radikálních změn.

Domníváme se, že zkoumané koncepce socioekonomických alternativ přesvědčivě dokazují, že nemusíme žít nutně v tom nejlepším ze všech světů a že jiný svět je nejen představitelný, ale také možný. Nicméně je třeba nadále analyzovat další koncepce socioekonomických alternativ a navzájem je komparovat, což nám umožní obohatit naši politickou imaginaci o představy jiného uspořádání společnosti a umožní nám lépe vést diskusi o tom, jak by svět mohl a měl vypadat.

Seznam použitých informačních zdrojů

- 1) ALBERT, Michael, 2012. *Partekon: život po kapitalismu: (participativní ekonomika)*. Vyd. 1. V Praze: Mezera. 357 s. ISBN 978-80-87148-31-0. BLAHA, Luboš. *Spět k Marxovi?: (sociální stát, ekonomická demokracie a teorie spravedlivosti)*. 2., nezmenené vyd. Bratislava: Veda. 526 s. ISBN 978-80-224-1251-3.
- 2) COCKSHOTT, W. Paul a COTTRELL, Allin, 2006. *Kybersocialismus*. Vyd. 1. Brno: L. Marek. 272 s. SOK; sv. 1. ISBN 80-86263-73-8.
- 3) DINUŠ, Peter, ed. a HOHOŠ, Ladislav, ed., 2011. *Svet v bode obratu: systémové alternatívy kapitalizmu: koncepcie, stratégie, utópie*. 1. vyd. Bratislava: VEDA. 309 s. ISBN 978-80-224-1227-8.
- 4) DINUŠ, Peter, ed. a ŠABÍKOVÁ, Kristína, ed., 2013. *Ekonomická demokracie dnes: od teórie k praxi*. 1. vyd. Bratislava: Veda. 103 s. ISBN 978-80-224-1315-2.
- 5) FISHER, Mark, 2010. *Kapitalistický realismus*. Vyd. 1. V Praze: Rybka. 107 s. ISBN 978-80-87067-69-7.
- 6) HOBBSAWM, E. J, 2010. *Věk extrémů: krátké 20. století 1914-1991*. Vyd. 2. Praha: Argo. 627 s. Historické myšlení; sv. 4. ISBN 978-80-257-0302-1.
- 7) HSIEH, Nien-hê. 2005. Rawlsian Justice and Workplace Republicanism. *Social Theory and Practice*. **31**(1), 115-142. DOI: 10.5840/soctheorpract200531116. ISSN 0037-802X. Dostupné také z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09538259800000038>
- 8) CHMELAŘ, Aleš a kol, 2016. *Analýza odlivu zisků: důsledky pro českou ekonomiku a návrhy opatření: příspěvek k debatě o udržitelnosti českého hospodářského modelu*. Vyd. 1. Praha: Úřad vlády České republiky. 63 s. ISBN 978-80-7440-160-2.
- 9) KELLER, Jan, 2005. *Soumrak sociálního státu*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství. 158 s. Studie; sv. 40. ISBN 80-86429-41-5.
- 10) LEVINE, David P., 1998. Justice and Economic Democracy. *Review of Political Economy*. **10**(3), 343-363. DOI: 10.1080/09538259800000038. ISSN 0953-8259. Dostupné také z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09538259800000038>
- 11) MEDINA, Eden, 2011. *Cybernetic revolutionaries: technology and politics in Allende's Chile*. Cambridge, Mass.: MIT Press. 326 s. ISBN 978-0-262-01649-0.

- 12) PETERS, Benjamin, 2016. *How not to network a nation: the uneasy history of the Soviet internet*. Vyd. 1. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press. 298 s. ISBN 978-0-262-03418-0.
- 13) SEKERÁK, Marián, 2013. *Ekonomická demokracia: dejiny, teória a prax*. Vyd. 1. Banská Bystrica: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. 224 s. ISBN 978-80-557-0521-7.
- 14) SCHWEICKART, David, 2002. *After capitalism*. Vyd. 1. Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield. 191 s. ISBN 0-7425-1300-9.
- 15) SCHWEICKART, David, 2010. *Po kapitalizme: ekonomická demokracia*. Vyd.1. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov. 208 s. ISBN 978-80-8061-428-7.
- 16) YUN, Oleg, 1998. *Improvement of Soviet economic planning*. Moscow: Progress Publishers. 220 s. ISBN 978-5010005191.